อนุสรณ์

ขุนโภคสำรวจ (ชม ชื่นกำไร)

และ

โภคสำรวจ (กิมเฮียะ ชื่นกำไร)

ณ สุสานหลวงวัดเทพศิรินทราวาส

๑๙ มกราคม ๒๕๑๘

อนุสรณ์

ในงานพระราชทานเพลิงศพ

ขุนโภคสำรวจ (ชม ชื่นกำไร)

และ

ฌาปนกิจศพ

นางโภคสำรวจ (กิมเฮียะ ชื่นกำไร)

ณ สุสานหลวงวัดเทพศิรินทราวาส

๑๙ มกราคม ๒๕๑๘

เจ้าภาพขอขอบพระคุณทุกท่าน

ที่ได้กรุณามาเป็นเกียรติในงานพระราชทานเพลิงศพ

ขุนโภคสำรวจ (ชม ชื่นกำไร)

และฌาปนกิจศพ

นางโภคสำรวจ (กิมเฮียะ ชื่นกำไร)

๑๙ มกราคม ๒๕๑๘

คำนำ

ในงานพระราชทานเพลิงศพคุณพ่อและฌาปนกิจศพคุณแม่ ลูก ๆ ปรารถนาจะได้หนังสือเกี่ยวกับธรรมะ เพื่อเป็นอนุสรณ์แด่ท่านที่ได้กรุณาให้เกียรติมาในงานนี้ จึงได้กราบเรียนเพื่อขออนุญาตพระเดชพระคุณพระธรรมโสภณ วัดราชบพิธ เพื่อจัดพิมพ์บทบรรยาย เรื่องพระพุทธศาสนาคืออะไร และเรื่องวิธีเพิ่มศีลธรรม และพระเดชพระคุณพระพุทธ-พจนวราภรณ์ก็ได้กรุณาให้บทความ เรื่องพิสูจน์บุญ–บาปในปัจจุบัน รวบรวมโดย คุณวัฒนา โอสถานุเคราะห์ ซึ่งเป็นเรื่องมีคติเกี่ยวกับผลบุญผลบาป มาเพื่อจัดพิมพ์เป็นอนุสรณ์ในครั้งนี้ด้วย เจ้าภาพขอกราบขอบพระคุณในความเมตตาของพระคุณเจ้าทั้งสองเป็นอย่างยิ่งไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย

เจ้าภาพหวังว่าหนังสือเล่มนี้ คงจะอำนวยประโยชน์แก่ท่านผู้อ่านบ้างไม่มากก็น้อย ขออำนาจแห่งบุญกุศลใดที่จะพึงมีได้จากหนังสือนี้ ขอบุญกุศลนั้นจงเป็นพลวปัจจัยส่งผลให้แก่ขุนโภคสำรวจและนางโภคสำรวจในสัมปรายภพ และจงสัมฤทธิ์ผลตามปรารถนาทุกประการ เทอญ ฯ

เจ้าภาพ

คำปรารภ

แพทย์หญิงชรินทร ชื่นกำไร ปรารภว่า ในวันที่ ๑๙ มกราคม ๒๕๑๘ จะมีการขอพระราชทานเพลิงศพขุนโภคสำรวจ (ชม ชื่นกำไร) ผู้บิดา และมีการฌาปนกิจศพนางโภคสำรวจ (กิมเฮียะ ชื่นกำไร) ผู้มารดา ณ สุสานหลวงวัดเทพศิรินทราวาส ในงานนี้ หนังสือที่จะได้จัดพิมพ์ขึ้นเป็นอนุสรณ์ ตนและญาติ ๆ ปรึกษาเห็นร่วมกันว่า สมควรจะมีบทบรรยายพุทธศาสนธรรมบรรจุเป็นสาระอยู่ด้วย ทั้งนี้ ก็เพื่อให้หนังสืออนุสรณ์เล่มนี้ อำนวยประโยชน์ในทางให้ดวงประทีปแห่งการดำเนินชีวิตตามแบบของพระพุทธเจ้าแก่ผู้อ่าน และให้เกิดเป็นธรรมวิทยาทาน อุทิศท่านทั้งสองนั้นอยู่ด้วย เรื่องพระพุทธศาสนาคืออะไร และเรื่องวิธีเพิ่มศีลธรรมของข้าพเจ้า ตนและญาติ ๆ ได้อ่านแล้วด้วยการพิจารณา มีความคิดเห็นเป็นอย่างเดียวกันว่า บทบรรยายพุทธศาสนธรรม ๒ เรื่องนี้เมื่อได้ถูกนำมาเป็นส่วนประกอบอยู่ในหนังสืออนุสรณ์นี้ ย่อมต้องทำให้หนังสืออนุสรณ์นี้ สำเร็จผล ๒ ประการที่ประสงค์นั้นขึ้นมา เพื่อให้หนังสืออนุสรณ์นี้มีลักษณะรูปเป็นไปตามที่ประสงค์นั้น จึงมากราบขออนุญาต เพื่อการนำบทบรรยายธรรม ๒ เรื่องนี้ ลงในหนังสืออนุสรณ์นี้

บทบรรยายธรรมของข้าพเจ้า ไม่ว่าจะเกิดขึ้นมาจากการเขียน หรือจากการพูด ย่อมสำเร็จมาจากความประสงค์ เพื่อให้สัจธรรมของพระพุทธเจ้าแพร่หลายออกไปในชุมชน เพื่อให้สัจธรรมของพระพุทธเจ้ามีโอกาสได้เข้าไปเป็นเรือนใจของผู้อ่าน ผู้ฟัง เป็นสาระสำคัญ ข้อที่แพทย์หญิงชรินทร ชื่นกำไร และญาติ ๆ มีศรัทธาอยากได้บทบรรยายธรรม ๒ เรื่องนี้ไปพิมพ์ในการกุศลที่มีกตัญญูกตเวทิตาธรรมเป็นมูลฐานนี้ นอกจากเป็น

การกุศลที่ควรเป็นที่ชื่นชมอนุโมทนาของสาธุชนแล้ว ยังเกิดผลเป็นการส่งเสริมเพิ่มปริมาณสัจธรรมของพระพุทธเจ้า ให้แพร่หลายออกไปในชุมชนตรงตามเจตนารมณ์แห่งการเขียน การพูดบรรยายธรรมของข้าพเจ้าอีกด้วย ข้าพเจ้าจึงยินดีอนุญาตให้นำบทบรรยายธรรม ๒ เรื่องนี้ไปพิมพ์ได้ ตามที่ขออนุญาตนั้น และขออนุโมทนาในกุศลกรรมที่สำเร็จมาจากศรัทธาในพระพุทธศาสนา และจากความมีกตัญญูกตเวทิตาธรรมเป็นมูลฐานนี้ด้วย

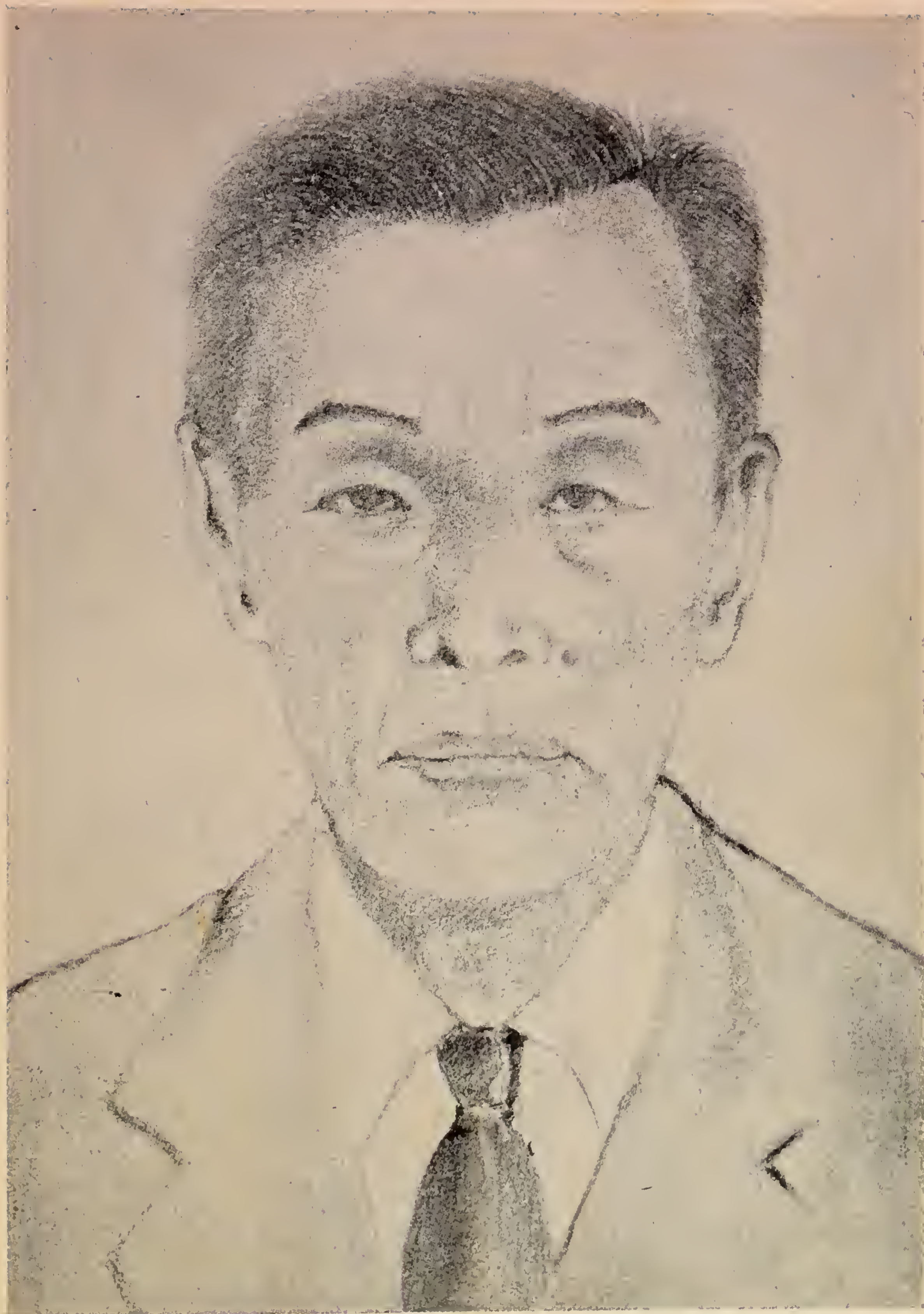
เรื่องพระพุทธศาสนาคืออะไร มีแนวบรรยายเพื่อให้เกิดความเข้าใจว่า อะไรเป็นเพียงเรื่องอะไรเป็นเพียงพิธีกรรมในพระพุทธศาสนา และอะไรเป็นตัวพระพุทธศาสนาแท้ ๆ ผู้ที่เลื่อมใสเพียงในเรื่อง เพียงในพิธีกรรมในพระพุทธศาสนา ย่อมได้เข้าถึงพระพุทธศาสนาเพียงที่เปลือกเพียงที่กระพี้ของพระพุทธศาสนาเท่านั้น เฉพาะพุทธโอวาทเท่านั้น ที่เป็นตัวพระพุทธศาสนา การเข้าถึงพระพุทธศาสนา ต้องเข้าถึงด้วยการเรียนให้รู้จักในเจตนารมณ์แห่งสัจธรรมของพระพุทธเจ้า แล้วนำสัจธรรมที่ได้เรียนรู้แล้วนั้น ๆ มาประยุกต์ตน เพื่อความเป็นคนดีตามแบบของพระพุทธเจ้า สำเนาปาฐกถาเรื่องพระพุทธศาสนาคืออะไรนี้ เจ้าหน้าที่ของพุทธสมาคมได้คัดส่งมาให้ พร้อมกับคำชี้แจงว่า “สำเนานี้บกพร่อง เพราะไมโครโฟนเสีย” หลังจากวันที่แสดงแล้วหลายวัน เมื่ออ่านตรวจดูสำเนาความที่พิมพ์ส่งมาพบว่ามีส่วนที่บกพร่องตรงตามคำชี้แจงนั้น บางแห่งได้ความดี บางแห่งเนื้อความไม่ค่อยชัดเจน บางแห่งไม่ได้ความ เพราะเนื้อความนั้นเป็นตอน ๆ จะเขียนต่อเติมแก้ไขให้เนื้อความใกล้เคียงกับสำเนาความที่พูด ก็เขียนไม่ได้ เพราะเป็นเวลาล่วงเลยมานาน จึงต้องเขียนแก้ไขเพิ่มเติมในส่วนที่บกพร่องไปตามหัวข้อที่ทำเป็นแผนที่แห่งการพูด เรื่องของพระพุทธศาสนาคืออะไร ฉบับที่ถูกพิมพ์ออกไปแล้ว ๓ ครั้งนั้น จึงถือเป็นสำเนาปาฐกถาซึ่งแสดงที่พุทธสมาคมนั้นทั้งหมดไม่ได้

ส่วนเรื่องวิธีเพิ่มศีลธรรม ข้าพเจ้าได้เขียนขึ้น เพื่อการชี้แจงให้ทราบตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนาว่า อะไรเป็นต้นเหตุที่ทำให้จิตใจคนเสื่อมลง อะไรเป็นต้นเหตุทำให้จิตใจคนเจริญขึ้น เมื่อจะเพิ่มปริมาณศีลธรรมขึ้นในชุมชน ต้องแก้ไขด้วยการกำจัดหรือลดเหตุที่ทำให้จิตใจเสื่อมลง ด้วยเพิ่มเหตุที่ทำให้จิตใจเจริญให้มีมากขึ้น การเพิ่มศีลธรรมขึ้นในชุมชน ด้วยการปราบด้วยกำลังศัสตราวุธ ด้วยการลงโทษนั้น ย่อมไม่มีทางทำให้ปริมาณศีลธรรมเพิ่มขึ้นมาในชุมชนได้เลย การเพิ่มปริมาณศีลธรรมขึ้นในชุมชน ตามวิธีของพระพุทธเจ้า ได้ถูกนำมากล่าวไว้โดยพิสดารแล้วในเรื่องนี้ แม้เรื่องนี้ก็ได้มีผู้ขออนุญาตนำไปพิมพ์ในการกุศลแล้ว ๓ ครั้ง เหมือนเรื่องพระพุทธศาสนาคืออะไรนั้น

การกุศลทักขิณานุปทานรวมทั้งการจัดพิมพ์หนังสืออนุสรณ์เล่มนี้ ที่คณะเจ้าภาพได้เริ่มบำเพ็ญมาตั้งแต่วันที่ขุนโภคสำรวจและนางโภคสำรวจถึงแก่กรรม จนถึงวันพระราชทานเพลิงศพ และวันฌาปนกิจศพนี้ ขอจงเกิดเป็นพลวปัจจัย กระตุ้นให้ท่านผู้วายชนม์ทั้งสองนั้นได้ทราบ และชื่นชมโสมนัส และอนุโมทนา ขออำนาจกุศลปัตตานุโมทนามัยนี้ จงอำนวยวิบากสมบัติ เป็นอายุ วรรณะ สุข กำลัง และมนุญสมบัติประการอื่น ๆ แก่ขุนและนางโภคสำรวจ สมตามมโนปณิธาน ของคณะเจ้าภาพจงทุกประการ เทอญ

(พระธรรมโสภณ)

วัดราชบพิธ กรุงเทพมหานคร
๗ ธันวาคม ๒๕๑๗

ขุนโภคสำรวจ (ชม ชื่นกำไร)

ชาตะ ๙ มิถุนายน ๒๔๒๒

มรณะ ๒ เมษายน ๒๕๑๑

นางโภคสำรวจ (กิมเฮี่ยะ ชื่นกำไร)

ชาตะ ๖ พฤษภาคม ๒๔๒๙

มรณะ ๘ เมษายน ๒๕๑๕

ประวัติ

รองอำมาตย์โท ขุนโภคสำรวจ (ชม ชื่นกำไร) เกิดเมื่อวันที่ ๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๒๒ ที่บ้านถนนสาธร ตำบลยานนาวา (บ้านทะวาย) กรุงเทพมหานคร เป็นบุตรนายชื่น นางหรุ่น เมื่อเยาว์วัยได้รับการศึกษาพอสมควร และได้อุปสมบทที่วัดพิชัยญาติการาม จังหวัดธนบุรี เมื่อลาอุปสมบทแล้วได้ประกอบอาชีพส่วนตัวอยู่ระยะหนึ่ง จึงเข้ารับราชการที่กองหมาย กระทรวงยุติธรรม

ขุนโภคสำรวจได้ทำการสมรสกับนางโภคสำรวจ (กิมเฮียะ) บุตรนายเฮง นางเลียบ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๗ มีบุตรธิดาด้วยกันดังนี้

๑. นายดาบเชย ชื่นกำไร (ถึงแก่กรรม)
๒. ร.ต. ชิต ชื่นกำไร (ถึงแก่กรรม)
๓. นายเชื้อ ชื่นกำไร
๔. นายวีระ ชื่นกำไร (ถึงแก่กรรม)
๕. นางภรณี ศรีวรรธนะ
๖. นายเชาวน์ ชื่นกำไร (ถึงแก่กรรม)
๗. แพทย์หญิงชรินทร ชื่นกำไร

นอกจากนี้ ขุนโภคสำรวจยังมีบุตรหญิงกับนางสง่า อีก ๒ คน คือ นางอัญชัน ชื้นศิริ และนางชวลิต ชื่นกำไร

ขุนโภคสำรวจได้รับราชการที่กองหมาย กระทรวงยุติธรรม ตั้งแต่ตำแหน่งพนักงานยึดทรัพย์ และได้เลื่อนเป็นเจ้าพนักงานยึดและขายทรัพย์ชั้น ๑ ต่อมาได้ดำรงตำแหน่งหัวหน้าแผนกยึดและขายทรัพย์ กองหมาย

(ผู้ช่วยตุลาการเอก) ตลอดจนเกษียณอายุ และออกจากราชการรับบำนาญ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๘

โดยปกติคุณพ่อมีสุขภาพดี ไม่เคยเจ็บป่วย ความจำแม่นยำ แม้จะมีอายุสูงก็ยังคงรักษาสุขภาพได้ดีตลอดมา คุณพ่อชอบอบรม สั่งสอนลูกให้ถึงความไม่เที่ยงแท้แน่นอนของชีวิต ไม่ให้ตั้งอยู่ในความประมาท ให้เป็นคนซื่อสัตย์ เข้มแข็งอดทนอยู่เสมอ ๆ คุณพ่ออยู่ใกล้ลูก ๆ ตลอดเวลา เพราะคุณพ่อชอบใช้เวลาพักผ่อนอยู่กับบ้าน สุขภาพเริ่มทรุดโทรมตามอายุขัยเมื่อต้นปี ๒๕๑๑ มีอาการอ่อนเพลียด้วยโรคชรา อาการทรงและทรุดอยู่เป็นพัก ๆ ส่วนด้านจิตใจนับว่าอยู่ในสภาพสมบูรณ์ดี แม่และลูก ๆ ได้ช่วยกันรักษาพยาบาล จนกระทั่งเมื่อวันที่ ๒ เมษายน ๒๕๑๑ คุณพ่อก็จากไปด้วยอาการอันสงบ สิริรวมอายุได้ ๘๘ ปี ๑๐ เดือน

ส่วนคุณแม่ก็มีสุขภาพดี ร่างกายสมบูรณ์แข็งแรงเช่นเดียวกัน นอกจากโรคไขข้อตามธรรมดาของคนสูงอายุ คุณแม่มีความขยันอดทน และเข้มแข็ง เป็นกำลังกายและกำลังใจให้ลูก ๆ ด้วยความรักและห่วงใย ปกติคุณแม่มีอุปนิสัยชอบประกอบอาหารด้วยตนเอง และชอบเลี้ยงเด็ก ๆ นอกจากเลี้ยงดูลูกแล้วยังช่วยดูแลเลี้ยงดูทั้งหลานย่าและหลานยายอีกหลายคน ในระยะหลังคุณแม่เริ่มอ่อนแอลง และมีโรคหัวใจแทรก ทำให้เหนื่อยหอบบางเวลา นอกจากนี้คุณแม่ชอบบำเพ็ญกุศลอยู่เป็นเนืองนิตย์ จนกระทั่งวาระสุดท้ายก่อนที่จะหลับไปโดยไม่ตื่น คุณแม่จากไปตอนเช้ามืดของวันที่ ๘ เมษายน ๒๕๑๕ ด้วยความสงบสุข สิริรวมอายุได้ ๘๕ ปี ๑๑ เดือน

ร่มโพธิ์ – ร่มไทร ของลูก

พ่อและแม่ได้จากลูกไปแล้วตามกฎธรรมดาของสังขาร ซึ่งชราภาพมาก ไม่อาจจะหลีกเลี่ยงได้ พ่อและแม่ได้อยู่ร่วมทุกข์ร่วมสุขกันมานานถึง ๖๐ ปีเศษ ได้เลี้ยงดูลูกมาจนลูกทุกคนสามารถเลี้ยงตัวเองได้ และพยายามอบรมลูกให้รู้จักปฏิบัติตนในทางที่ชอบที่ควรอยู่ตลอดเวลาที่มีชีวิตอยู่ด้วยความรักและความห่วงใย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับการศึกษาของลูก เมื่อลูกยังเด็กอยู่พ่อและแม่มักจะพูดเสมอว่าให้เอาใจใส่เรียนหนังสือ เมื่อเติบโตต่อไปวันข้างหน้าจะได้พึ่งตัวเองได้

ความปรารถนาของพ่อและแม่ที่มีต่อลูกบรรลุผลสำเร็จสมปรารถนาแล้ว พ่อและแม่ได้ให้ทุกสิ่งทุกอย่างรวมทั้งความรู้และสติปัญญาแก่ลูกจนลูกเติบโตมีอาชีพเป็นหลักฐานพอเลี้ยงตัวและครอบครัวได้แล้วทุกคน นับเป็นความอบอุ่นใกล้ชิดที่ได้รับจากพ่อแม่เป็นระยะเวลาอันยาวนาน พ่อและแม่หมดห่วงหมดกังวลเพราะได้ทำหน้าที่เสร็จสมบูรณ์ทุกประการแล้ว ขอให้พักผ่อนอย่างเป็นสุขและเป็นสุขชั่วนิรันดร์

อันพระคุณของพ่อและแม่ที่มีต่อลูกนั้น ลูกขอบูชาและเทอดทูนไว้ในส่วนลึกของจิตใจและจะพยายามปฏิบัติตามคำสั่งสอนให้ดีที่สุดเท่าที่จะทำได้ ขอบุญกุศลใดที่ลูกได้บำเพ็ญไว้ทั้งในอดีตปัจจุบันและอนาคต รวมทั้งการปฏิบัติใด ๆ ที่เป็นคุณเป็นประโยชน์แก่ผู้ใดก็ตามทั้งในด้านร่างกายและจิตใจแล้ว ลูกขออุทิศบุญกุศลนั้น ๆ ให้แก่พ่อและแม่ผู้มีพระคุณสูงสุดของลูก ขอให้ดวงวิญญาณของพ่อและแม่สุดที่รักจงไปสู่สุคติและจงประสบแต่ความสุขสงบในสัมปรายภพ เทอญ

ด้วยความรักและอาลัย

จากลูก

พระพุทธศาสนาคืออะไร

และ

วิธีเพิ่มศีลธรรม

โดย

พระภิกษุ ปาสาทิโก

พระพุทธศาสนาคืออะไร?

พระภิกษุปาสาทิโก วัดราชบพิธ

แสดง ณ พุทธสมาคมสถาน ในรูปปาฐกถา

เมื่อ ๗ มิถุนายน ๒๕๐๑

ท่านพุทธศาสนิกและท่านสหธรรมิกทั้งหลาย

วันนี้ เป็นวันเผยแผ่ธรรมไปยังประชาชนของพุทธสมาคม สำหรับในวันนี้ พุทธสมาคมได้นิมนต์ข้าพเจ้าให้มาทำหน้าที่เผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาไปยังประชาชน การเผยแผ่ธรรมะไปยังประชาชนนี้ เป็นเรื่องหรือเป็นหน้าที่โดยตรงของภิกษุในพระพุทธศาสนานี้ เมื่อพุทธสมาคมนี้ตั้งขึ้น ก็ตั้งขึ้นด้วยมีประสงค์ในการที่จะให้ธรรมะของพระพุทธเจ้าดำเนินเข้าไปในจิตใจของประชาชนมากขึ้น ความเป็นจริง ในการทำบุญ ชาวไทยทำกันมากไม่แพ้ศาสนิกชาติใด ๆ ในโลก การทำบุญนั้น ๆ ส่วนมากทำกันไปตามประเพณี ไม่ค่อยได้ศึกษาให้ได้ความเข้าใจว่า การทำอย่างนี้เข้าในหลักธรรมข้อไหน ความเป็นจริงพระพุทธศาสนา เมื่อมีพุทธสมาคมขึ้นนั้นพุทธสมาคมก็ต้องการจะจูงใจประชาชนที่เป็นพุทธศาสนิกให้ได้รู้ธรรมะอันเป็นเนื้อแท้ของพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง ทั้งนี้ ก็เพื่อต้องการจะไม่ให้มีการปฏิบัติที่ผิดพลาดจากธรรมะของพระพุทธศาสนา เมื่อใครได้รู้ธรรมในพระพุทธศาสนาแล้ว ก็ย่อมซาบซึ้งในรสแห่งพระธรรมนั้น เพราะธรรมะในพระพุทธศาสนาแสดงทั้งเหตุ ทั้งผลให้ผู้ฟังได้ความเข้าใจ คือว่าเมื่อได้ใช้ปัญญาคิดแล้ว ย่อมสามารถเข้าใจเหตุเข้าใจผลได้ด้วยตนเอง แม้จะยังไม่ได้บรรลุธรรมะนั้น ๆ คือความเข้าใจนั้น เป็นความรู้ขั้นอนุมานขั้นปริยัติ

ในวันนี้ ข้าพเจ้าได้มาทำหน้าที่เผยแผ่ธรรมะตามความประสงค์ของพุทธสมาคมนี้ การเผยแผ่ธรรมของข้าพเจ้าคงเป็นการให้ความรู้พื้น ๆ ไม่โลดโผนอย่างของท่านผู้ที่ได้มีการศึกษาอย่างกว้างขวาง ตามเคย เพราะข้าพเจ้าศึกษาพระพุทธศาสนาอยู่เพียงในแอ่งน้อย ๆ ศึกษาอยู่เพียงในประเทศไทยนี้ และศึกษาเพียงในคัมภีร์ภาษาไทย และในคัมภีร์ภาษาบาลีที่เขียนด้วยอักษรไทย ไม่เหมือนอย่างบางท่านที่ได้ศึกษาในทะเลหลวง คือได้ศึกษาพระพุทธศาสนาในคัมภีร์ต่าง ๆ ทั่วโลก และได้ศึกษาในภาษาต่าง ๆ มากหลาย การเผยแผ่พระพุทธศาสนา แม้เป็นเรื่องซึ่งข้าพเจ้าไม่มีความชำนาญ แต่ก็ยินดีที่จะทำ ทั้งนี้ก็เพื่อประโยชน์แก่การแพร่หลายไปแห่งธรรมะ หรือเพื่อการที่จะให้ธรรมะได้เดินเข้าไปยังจิตใจของประชาชนส่วนมาก

การเผยแผ่ธรรมะของข้าพเจ้า เป็นไปอย่างเป็นตัวของตัวเอง คือข้าพเจ้าไม่ทำการเผยแผ่ไปเพียงตามแบบ ว่าไปตามตำรา แบบ ตำราว่าไปอย่างไร ก็ว่าไปอย่างนั้น ผิดถูกอย่างไรไม่รับรู้ ไม่เข้าใจ แต่ข้าพเจ้าจะเผยแผ่อะไรออกไป อย่างน้อย ข้าพเจ้าต้องหาความเข้าใจในขั้นปริยัติให้ได้เสียก่อน ข้าพเจ้าไม่สมัครจะเป็นนกแก้ว นกขุนทองพูดภาษาคน

ส่วนมากเป็นพุทธิกเพียงตามบรรพชน

ความเป็นจริง พระพุทธศาสนาได้เข้ามาตั้งหลักฐานอยู่อย่างมั่นคงในประเทศไทยเรา ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ปรากฏว่า กว่า ๒,๐๐๐ ปีแล้ว ตลอดเวลาที่พระพุทธศาสนาได้เข้ามาตั้งอยู่ในประเทศไทยนี้ คนไทยส่วนมาก ได้เป็นพุทธศาสนิกกันมา โดยไม่ขาดสายแม้ในปัจจุบันนี้ประเทศไทยมีพลเมืองกว่า ๒๒ ล้านคน ในจำนวนพลเมือง ๒๒ ล้านคน

กว่านี้ เข้าใจว่าเป็นพุทธศาสนิกไม่น้อยกว่า ๘๐% นอกจากนี้ นับถือศาสนาอื่น ๆ ซึ่งต้องนับว่าเป็นส่วนน้อย

ประเทศไทยซึ่งได้สมัญญาว่าเป็นดินแดนแห่งพระพุทธศาสนานี้ มีวัดทางพระพุทธศาสนามากมาย คือมีวัดทางพระพุทธศาสนากว่า ๒๐,๓๐๐ วัด ภิกษุที่อยู่ประจำเป็นพื้นฐานในประเทศไทยนี้ มีจำนวนที่ประจำอยู่ไม่ต่ำกว่า ๒ แสนรูป นี้ กล่าวเฉพาะในปี พ.ศ. ๒๕๐๐ ในปีก่อนนี้ อาจมีจำนวนมากกว่าหรือน้อยกว่านี้บ้าง แต่ก็คงไม่มากหรือน้อยกว่านี้มากนัก เฉพาะในปี พ.ศ. ๒๕๐๐ มีผู้เข้าสอบธรรมและบาลีในสนามหลวงร่วม ๒ หมื่น พุทธศาสนิกชาวไทยน่าจะมีความรู้และมีการปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนานำหน้าพุทธศาสนิกในประเทศอื่น ๆ ทั่วโลก ในเวลานี้ประเทศต่าง ๆ ในโลกมีอยู่ถึง ๓๔ ประเทศที่มีพลเมืองบางส่วนนับถือพระพุทธศาสนา เมื่อยกประเทศไทยเสีย มีอยู่ถึง ๓๓ ประเทศที่มีพลเมืองบางส่วนเป็นพุทธศาสนิก ใน ๓๓ ประเทศนี้ พุทธศาสนิก ทั้งฝ่ายภิกษุทั้งฝ่ายฆราวาสมีจำนวนน้อยกว่าพุทธศาสนิกในประเทศไทยทั้งนั้น ประเทศที่มีจำนวนภิกษุใกล้เคียงกับประเทศไทย แต่ว่าน้อยกว่าเล็กน้อย คือประเทศพม่า

เมื่อประเทศไทยเป็นดินแดนแห่งพระพุทธศาสนาเช่นนี้ ชาวต่างประเทศผู้ที่มีความสนใจในพระพุทธศาสนาจึงหวังจะมาหาความรู้ทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย หรือจากคนไทยที่ไปในประเทศของเขา นี่เป็นความหวังของเขาเป็นส่วนมาก เพราะชื่อเสียงของประเทศเราได้โด่งดังไปทั่วโลกว่า การพระพุทธศาสนาในประเทศเรานี้ยังเป็นไปในแบบรูปเดิมเป็นส่วนมาก แต่ตามวิชาการ ในด้านทรรศนะของบุคคลส่วนมากก็ดี ในด้านหนังสือแสดงหลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่มีขายอยู่ดาษดื่นในตลาด

ก็ดี ในด้านการปฏิบัติอันถูกต้องตามหลักอันแท้จริงของพระพุทธศาสนาก็ดี ชาวต่างประเทศผู้ที่มุ่งมาหาความรู้ทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทยนี้ หรือมุ่งจะหาความรู้ทางพระพุทธศาสนาจากคนไทยที่ไปในประเทศของเขา มักไม่ได้ความรู้ตามที่เขาประสงค์ ตามที่เขาต้องการ บางทีเขากลับเป็นครูพวกเราบางคนเสียอีก หนังสือแสดงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา หรือตำราทางพระพุทธศาสนา ที่เขาแต่งในต่างประเทศ และส่งไปขายทั่วโลก ได้มีส่งเข้ามาขายในประเทศของเราอย่างดาษดื่น ประเทศเราแทนที่จะเป็นแหล่งที่ทำการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปยังนานาประเทศในโลก แต่ว่าประเทศในส่วนอื่น ๆ ของโลก กลับยึดเอาประเทศเราเป็นแหล่งหนึ่งเป็นที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา อย่างนี้ก็เป็นเรื่องที่น่าละอาย ในข้อที่เรามีวัดมีจำนวนมาก มีภิกษุสามเณรมีจำนวนมาก และคนที่ศึกษาพระพุทธศาสนาก็มีจำนวนมาก นำหน้าชาวประเทศอื่นทั้งนั้น แต่ว่า ความรู้ทางพระพุทธศาสนาของเรายังด้อยกว่าของเขา ทั้งนี้ เป็นเพราะโทษคือเรานับถือพระพุทธศาสนากันเพียงตามบรรพชนของเรา เป็นส่วนมาก คือบรรพชนของเรา ท่านทำกันมาอย่างไรในด้านการนับถือพระพุทธศาสนา เราก็ทำก็นับถือตามท่าน ท่านทำบุญเราก็ทำบุญตาม ท่านว่าทำอย่างนี้เป็นบุญ เราก็เป็นบุญกับท่านด้วย ท่านว่าอย่างนี้เป็นบาป เราก็เป็นบาปกับท่านด้วย ผู้ที่จะศึกษาให้ได้ความรู้จนซาบซึ้งในรสพระธรรมของพระพุทธเจ้าอย่างดีหาไม่ค่อยจะได้ ผู้ที่มีความรู้พอที่จะเผยแผ่ธรรมที่เชื่อได้ว่าไม่มีผิดพลาดมากนักก็หาได้ยาก การปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนาของชาวเราที่เป็นแบบบริสุทธิ์อย่างแท้จริงก็มีอยู่เพียงจำนวนน้อย โดยมากเป็นการปฏิบัติชนิดที่คลุกเคล้ากับลัทธิอื่นมากหลายที่แปลกปลอมเข้ามาผสมอยู่ คนที่มีการศึกษา

พระพุทธศาสนาที่มีความเข้าใจถูกต้องดีแล้ว เมื่อได้เห็นพฤติการณ์ที่ปรากฏอยู่โดยทั่วไป มักจะแสดงอาการเวียนศีรษะ เช่น เรื่องที่ยุ่งในวงวัดโดยจำเพาะ ก็เป็นเรื่องที่นอกรีตนอกทางพระพุทธศาสนาเสียมากมาย

ในหมู่ภิกษุสามเณร แม้ภิกษุสามเณรที่ศึกษาเล่าเรียนพระธรรมพระวินัย และภาษาบาลี ซึ่งเรียกว่าศึกษาพระปริยัติธรรมมีอยู่มากก็จริง แต่นักศึกษาเหล่านี้ เมื่อจะพูดตามความเป็นจริงอย่างไม่ต้องเกรงใจ ก็กล่าวได้ว่า ส่วนมาก เป็นนักศึกษาแบบเบสิค คือศึกษาเพียงจำให้ขึ้นใจเมื่อจำได้แล้ว ก็เอาความจำนี้ไปสอบไล่ ไม่ได้ศึกษาจนได้ความรู้ความเข้าใจในข้อที่ตนศึกษานั้น ๆ คือว่า ศึกษาอย่างที่เรียกว่า นกแก้ว นกขุนทอง พูดภาษามนุษย์ได้ แต่ไม่รู้ความหมายในถ้อยคำที่ตนพูด นักศึกษาเป็นอย่างนี้ค่อนข้างมาก แต่ว่าไม่ใช่ทั้งหมด คือส่วนมากมีสถานการณ์อย่างนี้ เพราะการศึกษาส่วนมากเป็นอย่างนี้ หนังสืออธิบายธรรมะ การเทศนาในที่ชุมนุมชน เท่าที่ได้อ่านได้ฟังมาแล้ว ส่วนมาก ธรรมที่เป็นสารสำคัญแห่งการปฏิบัติมีอยู่เพียงส่วนน้อย บางรายธรรมะง่าย ๆ ก็ยังอธิบายให้ผิด เช่น ขันติกับโสรัจจะ ส่วนมากเกือบจะทั้งหมด อธิบายกันโดยใจความว่า ขันติได้แก่การควบคุมกาย ควบคุมวาจา คือการเอากายเอาวาจาไว้อยู่ โสรัจจะได้แก่ความมีใจแช่มชื่น คือการควบคุมใจไม่ให้กำเริบ อธิบายอย่างนี้ เป็นการอธิบายความหมายแห่งธรรม คือขันติและโสรัจจะผิดจากที่ท่านอธิบายไว้ในคัมภีร์ธรรมสังคณี และคัมภีร์วิภังคะแห่งอภิธรรมปิฎกอย่างตรงกันข้าม คือ ธรรม ๒ ข้อนี้ ในคัมภีร์ธรรมสังคณี ท่านอธิบายว่า "**ขันติ** คือความที่ใจไม่กำเริบ **โสรัจจะ** คือความที่กาย ความที่วาจาไม่กำเริบ" ในคัมภีร์วิภังคะ ท่านกล่าวไว้ว่า "**อขันติ** คือความที่ใจกำเริบ **อโสรัจจะ** คือ

ความที่กาย ความที่วาจากำเริบ" แต่ในตำราที่มีอยู่อย่างดาษดื่น ทั้งที่เป็นตำราที่ออกมาจากกระทรวงศึกษาธิการสำหรับนักเรียน ทั้งที่เป็นตำราที่ออกมาจากคนในวงการศาสนา สำหรับภิกษุสามเณรและประชาชนโดยทั่วไปเรียน ล้วนอธิบายความหมายแห่งขันติและโสรัจจะผิดอย่างตรงกันข้ามกับที่ท่านอธิบายไว้ในคัมภีร์อภิธรรมปิฎกทั้ง ๒ นั้นทั้งนั้น แม้ภิกษุที่เป็นพระเถระชั้นผู้ใหญ่ มีวิทยฐานะสูง มีตำแหน่งสูง แม้เพียงรูปซึ่งเป็นธรรมชนิดหญ้าปากคอก เพราะมีอยู่ในหลักสูตรนักธรรมชั้นตรี ก็ยังมีมากท่านที่อธิบายความหมายผิด คือ ท่านอธิบายรูปในขันธ์ ๕ กับรูปในอายตนะ ๖ เป็นอย่างเดียวกัน ธรรมขั้นต้น ๆ ชนิดเป็นหญ้าปากคอก คนชั้นที่ตามทางการเรียกว่าเป็นผู้ชำนาญการยังอธิบายกันให้ผิดเป็นคุ้งเป็นแควเสียแล้ว จะมีอะไรเป็นเครื่องวางใจในคำอธิบายธรรมชนิดที่ยากว่าจะไม่มีผิดจนเฟะ

คำแปลบาลีที่มีเกลื่อนอยู่ในท้องตลาด แจ๋ว ๆ อยู่บนธรรมาศน์ ในตอนที่ยาก โดยมากมักเป็นคำแปลที่ผิดความหมาย หรือถ้าไม่ผิด ก็มักเป็นคำแปลชนิด ตาดี มือแป ตาโป๋เบ่าบี่ บางรายผู้ที่แปลออกมาเองก็ไม่รู้ความแห่งคำแปลนั้นคือ สำนวนทางไวยากรณ์บาลีเป็นอย่างไร ก็แปลออกมาอย่างนั้น คนชาวบ้านอ่านคำที่แปลนั้นแล้วก็ไม่รู้เรื่อง ถือเอาความหมายไม่ได้ดังเช่นคำที่ว่า **ปาณาติปาตา เวรมณี** ส่วนมากแปลกันว่า "เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากเจตนาธรรมเป็นเหตุยังสัตว์มีชีวิตให้ตกล่วงไป" เฉพาะคำว่า "**ปาณาติปาตา**" ที่แปลกันว่า "จากเจตนาธรรมเป็นเหตุยังสัตว์มีชีวิตให้ตกล่วง" นั้น ชวนให้เกิดความเข้าใจว่า สิกขาบทนี้ แม้เพียงคิดฆ่าสัตว์ ก็เป็นอันล่วงละเมิดเสียแล้ว คงจะเป็นเพราะคำแปลนี้นั่นเอง ได้มีนักเรียนบาลีที่มีประโยคสูงแล้วรูปหนึ่ง ปรารภกับข้าพเจ้าว่า "ความหมาย

ของคำว่า "**ปาณาติปาโต**" ที่แปลกัน ผมไม่เข้าใจเลยว่าหมายความอย่างไร ?" คือ ข้อที่สงสัยนี้ก็เข้าใจอย่างที่ว่านั้น คือเพียงคิดฆ่าสัตว์ ศีลก็ขาดเสียแล้ว ศีลข้อนี้ ใครจะรักษาให้บริสุทธิ์ได้ ข้าพเจ้าจึงได้บอกว่า ยักไวยากรณ์เสียใหม่ซี คือคำนี้ตรงกับคำไทยว่า "**การฆ่าสัตว์ด้วยเจตนา**" นักเรียนผู้นั้น แสดงอาการว่าเข้าใจความหมายแล้วเปล่งอุทานออกมาว่า "อ้อ" เมื่อยักแปลเสียอย่างนี้ กลับทำให้ได้ความเข้าใจว่า สิกขาบทนี้ รักษาให้บริสุทธิ์ได้ไม่ยาก สำหรับผู้ที่ต้องการรักษา คือแม้จะได้ทำให้สัตว์ตายไปเท่าไรก็ตาม แต่การทำให้สัตว์ตายนั้นมิได้เกิดจากความตั้งใจจะฆ่าแล้ว ศีลย่อมไม่ขาด คำว่า "**ปาณาติปาตา เวรมณี**" นี้ เมื่อจะแปลยักไวยากรณ์เป็นอย่างไทย ๆ ย่อมต้องแปลอย่างพอดีกับตัวอักษรว่า "การตั้งใจเว้นจากการฆ่าสัตว์ที่ยังมีชีวิตอยู่ด้วยเจตนา" แม้เพียงแปลคำบาลี ก็ยังแปลให้คนแม้ที่เป็นนักเรียนบาลีเข้าใจได้โดยยากเสียแล้ว เช่นนี้ ธรรมในพระพุทธศาสนาจะแพร่หลายเข้าไปเป็นเรือนใจของประชาชนโดยทั่วไป ตรงตามเจตนารมณ์ของธรรมนั้น ๆ ได้อย่างไร

ยิ่งตำราเรียนกรรมฐานด้วยแล้ว ยิ่งเฟะจนน่าเวียนศีรษะ ตำราชนิดที่เฟะ บางเล่มออกมาจากท่านผู้ใหญ่ซึ่งเป็นที่คารวะของชุมชนส่วนมากเสียด้วย ดังเช่นที่มีตำราหลายเล่มแสดงวิธีเจริญพระพุทธคุณบทว่า "**พุทฺโธ**" ไว้ว่า "ในเวลาหายใจเข้า ให้ภาวนาว่า "**พุทฺ**" ในเวลาหายใจออกให้ภาวนาว่า "**โธ**" แล้วคุยอวดต่อไปว่า การเจริญกรรมฐานแบบของตนนี้ ได้ประโยชน์มาก เท่ากับยิงปืนเพียงนัดเดียว แต่ว่าได้นกถึง ๒ ตัว คือเจริญเพียงครั้งเดียว แต่ได้เจริญทั้งพุทธานุสติกรรมฐาน ทั้งอานาปานสติกรรมฐาน ผู้แสดงช่างไม่มีความประสีประสาในเจตนารมณ์แห่งกรรมฐานว่าเป็น

อย่างไรเสียเลย **เจตนารมณ์ของกรรมฐาน ก็คือการปิดกั้นจิตไม่ให้แล่นไปตามอาการของอารมณ์ คือ ทำจิตให้สงบนิ่งอยู่ที่อารมณ์เพียงอย่างเดียว ไม่ให้แล่นไปในอารมณ์แม้ที่ ๒** การเจริญพระพุทธคุณนั้น เราบริกรรมพระนามที่เป็นเครื่องหมายแห่งพระคุณชนิดใดชนิดหนึ่งของพระพุทธเจ้า เพื่อปิดกั้นจิตไม่ให้แล่นแพร่ไปในอารมณ์อย่างอื่น ๆ แต่ให้สงบนิ่งอยู่ที่พระคุณซึ่งเป็นเครื่องหมายแห่งพระนามนั้น เหตุไฉน จะต้องเจริญด้วยวิธีแยกพระนามอันเป็นเครื่องหมายแห่งพระคุณนั้นออกเป็น ๒ ตอนเล่า และตามหลักการเจริญสมถกรรมฐานอารมณ์กับบริกรรม ต้องอยู่ร่วมในที่แห่งเดียวกัน จะแยกกันไม่ได้ ก็เมื่อบริกรรมว่า "**พุทฺ**" ในเวลาหายใจเข้าว่า "**โธ**" ในเวลาหายใจออก เมื่อหายใจเข้าต้องใช้จิต ๒ ดวง คือ จิตดวง ๑ กำหนด **พุทฺ** เป็นอารมณ์ จิตอีกดวง ๑ กำหนดลมหายใจเข้าเป็นอารมณ์ เมื่อหายใจออก ต้องใช้จิต ๒ ดวงเช่นเดียวกัน คือ จิตดวง ๑ กำหนด **โธ** เป็นอารมณ์ จิตอีกดวง ๑ กำหนดลมหายใจออกเป็นอารมณ์ อารมณ์มากเท่าใด จิตย่อมส่ายมากเท่านั้น เปลี่ยนอารมณ์ครั้ง ๑ จิตย่อมต้องตกภวังค์ครั้ง ๑ เมื่อจิตตกภวังค์เพราะเปลี่ยนอารมณ์อยู่เสมอ ๆ แล้ว จิตย่อมเป็นสมาธิไม่ได้ เพราะสมาธิเป็นจิตที่นิ่งอยู่กับอารมณ์เพียงอย่างเดียว นี่ก็แปลว่าทำไปอย่างไม่รู้ ไม่เข้าใจในเจตนารมณ์ของสมถกรรมฐาน เมื่อทำผิดเจตนารมณ์ในสิ่งใด ผลที่มุ่งหมายที่จะได้จากการปฏิบัติในสิ่งนั้นย่อมไม่เกิด แบบปฏิบัติที่ทำกันอยู่ในบัดนี้ เป็นไปในรูปนี้เสียเป็นส่วนมาก ตำราศึกษากรรมฐานของนักธรรมชั้นเอกที่ใช้อยู่ในบัดนี้ ได้หลักได้เกณฑ์ทั้งนั้น แต่ว่าเป็นตำราที่กะท่อนกะแท่น ไม่สมบูรณ์ตามลำดับ ผู้ที่มุ่งการปฏิบัติเพื่อเกิดผลตามเจตนารมณ์

แห่งกรรมฐานนั้น ๆ ย่อมใช้ตำรานี้เป็นปทัสถานแห่งการปฏิบัติโดยตลอดสายไม่ได้ แม้เพียงอุปจารสมาธิ กับอัปนาสมาธิ มีลักษณะโดยจำเพาะแตกต่างกันอย่างไรก็ไม่มีคำอธิบายที่ถูกต้องไว้ชัดพอเข้าใจได้

ความหมายของคำว่าพระพุทธศาสนา

เนื่องด้วยสถานการณ์การนับถือพระพุทธศาสนาในประเทศไทยของเรา เป็นไปอย่างที่น่าสังเวชนี้เสียโดยมาก ในฐานะที่ข้าพเจ้าได้ศึกษาพระพุทธศาสนา พอได้ความเข้าใจเพียงอย่างงู ๆ ปลา ๆ มาบ้าง วันนี้จึงจะได้พูดในเรื่องเกี่ยวกับการให้ความรู้ทางพระพุทธศาสนา ภายใต้ชื่อเรื่องว่า "**พระพุทธศาสนาคืออะไร ?**" คือในวันนี้จะได้พูดในปัญหาเรื่องความหมายของคำว่าพระพุทธศาสนา แต่จะพูดเพียงให้ได้ความเข้าใจในความหมายกว้าง ๆ พูดเพียงย่อ ๆ พอได้ใจความ

คำว่า "**ศาสนา**" เราเคยแปลกันเป็นภาษาอังกฤษว่า Religion แต่คำว่า Religion น่าจะมีความหมายไม่ตรงกับคำว่า "**ศาสนา**" เพราะคำว่า "Religion" Thorndike Barnhart นักปราชญ์ทางภาษาชาวอังกฤษได้ให้ความหมายไว้ว่า "Belief in God or gods" อย่าง ๑ ว่า "Worship of God or gods" อีกอย่าง ๑ อย่างข้อแรก มีความหมายว่า "ให้มอบความไว้วางใจความเป็นใหญ่ยิ่ง ความมีฤทธิ์เดชเหนือชาวโลกทั้งมวลไว้กับพระเป็นเจ้าไว้กับเทวดา" ความหมายในข้อที่ ๒ ว่า "ให้ทำพิธีบำบวงเส้นสรวงวิงวอนบูชาพระเป็นเจ้า เทวดา เพื่อให้ท่านโปรดปานแล้วจะได้ประทานสิ่งที่ต้องการ สิ่งที่ปรารถนาให้ ให้ท่านช่วยล้างบาปให้ เพื่อกลับเป็นคนบริสุทธิ์ให้ท่านพาเข้าในสวรรค์ เพื่อเสวยสุข เสวยสมบัติเป็นนิรันดร์ อยู่กับท่าน"

หลักของ Religion ตามความหมายทั้งสองนี้ เป็นเรื่องของการประกอบพิธีกรรมตามข้อความในคัมภีร์ หรือตามคำแนะนำของผู้แทนพระเป็นเจ้าที่ตนเองไม่ได้รู้แจ้งเห็นจริงอะไร ๆ เลย แล้วแต่ผู้แทนพระเป็นเจ้าจะชักจูง จะบงการทั้งนั้น การที่ให้มีการประกอบพิธีกรรม ด้วยความเชื่อถือ ด้วยการมอบความไว้วางใจ ความศักดิ์สิทธิ์มีฤทธิ์ มีอำนาจไว้กับพระเป็นเจ้า ไว้กับเทวดา ไว้กับดวงดาวต่าง ๆ ไว้กับผีสางนางไม้ พระภูมิเจ้าที่หรือผู้ที่นึกว่าศักดิ์สิทธิ์อื่นใดจากนี้ อย่างนี้ ควรจะตรงกับคำว่า "**ลัทธิ**" มากกว่า ไม่ควรจะตรงกับคำว่า "**ศาสนา**" เลย คือว่าพิธีกรรมที่มีการปฏิบัติที่พัวพันเกาะเกี่ยวอยู่กับพระเป็นเจ้ากับเทวดา ฯลฯ ด้วยความเชื่อถือในความศักดิ์สิทธิ์มีฤทธิ์มีอำนาจดลบันดาลของพระเป็นเจ้า ของเทวดา ฯลฯ นั้น ๆ ซึ่งในภาษาอังกฤษเรียกว่า Religion นั้น ควรจะตรงกับคำว่า "**ลัทธิ**" ของเรามากกว่า ไม่ควรตรงกับคำว่า "**ศาสนา**" เลย เพราะคำว่า "**ศาสนา**" มีความหมายผิดแผกจากนี้ อย่างเดินร่วมทางกันไม่ได้เลยทีเดียว

เนื่องด้วยความหมายของคำว่า Religion เป็นอย่างนี้ นักปราชญ์ชาวตะวันตกที่เขาได้เรียนจนได้รู้จักพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้อง เขาจึงได้พากันกล่าวว่า "Buddhism is not a religion" คำพูดประโยคนี้ เมื่อก่อนนี้เคยได้ยินคนส่วนมากแปลเป็นภาษาไทยว่า "(ฝรั่งเขาว่า) พระพุทธศาสนาไม่ใช่ศาสนา" ขอย้ำคำที่ได้กล่าวแล้วอีกสักนิดว่า หลักปฏิบัติของพระพุทธเจ้าไม่ใช่ "Religion" ไม่ใช่ลัทธิคำของชาวตะวันตกผู้ที่รู้ความหมายของคำว่า "Religion" ดีนี้ ช่วยให้ได้ความกระจ่างขึ้นอีก ในข้อที่กล่าวแล้วว่า "**คำว่า** Religion **ไม่ตรงกับคำว่า ศาสนา**"

ความเป็นจริง ลัทธิอื่นที่นอกจากพระพุทธศาสนา เช่น ลัทธิพราหมณ์ ลัทธิฮินดู ลัทธิคริสตัง ลัทธิอิสลาม ลัทธิยูดาห์ คือ ลัทธิยิว และลัทธิชินโต เจ้าของลัทธินั้น ๆ ล้วนไม่ได้เรียกลัทธิของเขา การปฏิบัติของเขาว่า "**ศาสนา**" ถ้าผู้เป็นเจ้าของลัทธินั้นเป็นชาวอังกฤษ เขาก็เรียกหลักปฏิบัติตามความเชื่อถือของเขาว่า "Religion" (คือว่าลัทธิ) เท่านั้น แต่ชาวเราเองกลับไปเรียกสิ่งที่เจ้าของเขามิได้เรียกว่าศาสนาเลยว่า "**ศาสนา**" เช่นนี้ จึงทำให้คนส่วนมากถือเอาความหมาย ของคำว่า "**ศาสนา**" ไม่ต่างจากคำว่า "**ลัทธิ**" ทำให้ศาสนามีค่าเท่ากับลัทธิในความรู้สึกของคนส่วนมาก สิ่งที่เรียกว่าลัทธิว่า Religion ทั้งหมดต้องมีบทบัญญัติให้ประกอบพิธีกรรม แต่ศาสนาไม่มีความหมายอย่างนั้น ศาสนามีความหมายอย่างไรประเดี๋ยวจะได้พูดให้ฟัง ลัทธิทั้ง ๕ ที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น คือลัทธิพราหมณ์ซึ่งในบัดนี้เรียกว่าลัทธิฮินดู ลัทธิคริสตัง ลัทธิอิสลาม ลัทธิยูดาห์ ลัทธิชินโต เป็น Religion ไม่ใช่เป็นศาสนา ทั้งนี้เพราะลัทธิทั้ง ๕ นี้ มีหลักปฏิบัติในทางประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวเนื่องกับพระเป็นเจ้า กับเทวดา เป็นสาระสำคัญ เทิดทูนพระเป็นเจ้า เทิดทูนเทวดาไว้ในฐานะเป็นใหญ่ยิ่ง มีอำนาจยิ่ง ลัทธิที่มีหลักความเชื่อถืออย่างนี้ ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ท่านเรียกว่า "**อิสรกรณวาทะ**" หรือจะตัดเรียกให้สั้นว่า "**อิสรวาทะ**" ก็ได้

คำว่า "**อิสรกรณวาทะ**" นี้ นักศึกษาที่แปลงศัพท์มคธมาใช้ตามรูปสำนวนไทย คือเอาคำมคธมาผูกเป็นคำพูดตามลักษณะอย่างคำไทยเขาเรียกว่า "**ลัทธิเทวนิยม**" **อิสรกรณวาทะนี้** คือลัทธิที่สอนให้เกิดความเชื่อถือว่า มีท่านผู้เป็นใหญ่ มีฤทธิ์มีอานุภาพยิ่งอยู่ในสวรรค์ ทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดมีขึ้นเป็นขึ้นในสกลโลก เกิดมีขึ้นเป็นขึ้นด้วยการสร้างด้วยการบันดาลของ

ท่านผู้เป็นใหญ่นี้ทั้งนั้น แม้จนกระทั่งความโง่ ความฉลาด เขาก็ว่าท่านผู้เป็นใหญ่นี้ประทานให้ แม้ลัทธิที่เชื่อว่า ดวงดาวต่าง ๆ มีอำนาจบันดาลกาลเวลา เสียงนก เสียงหนู เสียงจิ้งจก ตุ๊กแก มีอำนาจบันดาล วัตถุที่ถูกสมมติว่าเป็นมงคล เป็นเสนียดจัญไร มีอำนาจบันดาลให้คน สัตว์ โลกเป็นไปในลักษณะต่าง ๆ จัดเป็นอิสรกรณวาทะ หรือเรียกสั้นว่าอิสรวาทะทั้งนั้น ผู้ที่เป็นเจ้าของลัทธินี้ หรือเชื่อถือรับทรรศนะของลัทธินี้ไว้เรียกว่า **"อิสรกรณวาที"** หรือ **"อิสรวาที"** นี้กล่าวตามสำนวณที่ใช้ในภาษามคธแท้ สำนวนในรูปนี้มีใช้อยู่ในคัมภีร์อรรถกถาชาดกเล่มที่ ๘ ในบาลีพระไตรปิฎกหลายแห่ง เช่นบาลีสามัญผลสูตรเป็นต้น ก็ใช้สำนวนที่มีนัยเช่นนี้ **พวกอิสรวาที ไม่มีอิสริยะ** ไม่มีความเป็นตัวของตัวเอง ไม่มีความเป็นไทยแก่ตัว ต้องมอบตน มอบจิตใจ มอบการดำเนินการเป็นไปแห่งชีวิต ไว้กับพระเป็นเจ้า ไว้กับเทวดา ไว้กับการดลบันดาลของพระเป็นเจ้า ของเทวดาทั้งนั้น เมื่อต้องประสงค์จะได้สิ่งอะไร ต้องประสงค์จะไปอยู่กับท่านในสรวงสรรรค์ ต้องประจบ ต้องวิงวอน ต้องกราบไหว้ต้องบวงสรวงให้ท่านโปรดปรานเสียก่อน ต้องวางใจว่าแล้วแต่ท่านจะโปรดถ้าท่านไม่โปรดปรานก็ต้องลงไปอยู่ในนรกชั่วกัปชั่วกัลป์

ส่วนหลักปฏิบัติของพระพุทธเจ้า ไม่ใช่ลัทธิ ไม่ใช่ Religion **เพราะไม่เป็นอิสรวาทะ** คือหลักปฏิบัติของพระพุทธเจ้าไม่ยอมรับอำนาจการสร้าง อำนาจการดลบันดาลที่มีอยู่เหนือคน เหนือเหตุการณ์ทางธรรมชาติว่า มีอยู่ในพระเป็นเจ้า มีอยู่ในเทวดา หรือในสิ่งที่เชื่อถือว่าศักดิ์สิทธิ์อื่นใด อำนาจเหล่านั้น มีอยู่เพียงตามความนึกคิดตามความเชื่อถือของคนบางหมู่ บางพวกเท่านั้น **พระพุทธศาสนาอยู่**

สูงเหนือลัทธิที่นับถือ พระเป็นเจ้า นับถือเทวดา นับถือเจ้า นับถือผีสางนางไม้ทุก ๆ ชนิด ถ้าท่านมีโอกาสได้อ่านคัมภีร์ในพระพุทธศาสนา ท่านคงจะได้เคยพบบ้างว่า ท้าวสักกะ คือพระอินทร์ ซึ่งเป็นประมุขแห่งเทวดาในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เป็นเทพเจ้าชั้นสูงของพราหมณ์ เมื่อคราวที่พระพุทธเจ้าประชวร ได้มาทำหน้าที่บุรุษพยาบาลปรนนิบัติพระพุทธเจ้า นำหม้อพระบังคนหนักของพระพุทธเจ้าเทินพระเศียรไปเท ด้วยอาการร่าเริงชื่นชมโสมนัสว่าตนได้ทำหน้าที่อันสมควร เรื่องนี้ถ้าจะดูเพียงตามตัวหนังสือ ย่อมต้องเห็นว่าเป็นเรื่องของเทวดาในสรวงสวรรค์ที่มีความเคารพเลื่อมใสในพระพุทธเจ้า เหาะลงมาปรนนิบัติพระพุทธเจ้าในคราวที่ประชวร แต่ตามทรรศนะของข้าพเจ้า เห็นว่าเรื่องนั้นเป็นคำสำนวน เช่นเดียวกับคำสำนวนของเราที่ว่า กลองที่ดังขึ้นเอง ย่อมเกิดมีความเสนียดจัญไรแก่เจ้าของ กลองตามธรรมชาติดังขึ้นเองไม่ได้ ต่อเมื่อมีคนตี จึงเปล่งเสียงดังออกมา คำว่ากลองดังขึ้นเองนั้น มิใช่เป็นคำพูดที่ให้ถือเอาความหมายตามสำเนียง แต่เป็นสำนวน คำนั้น มีความหมายว่า คนพูดโอ้อวดคุณความดีของตัวเองย่อมเกิดมีเสนียดจัญไร คุณความดีนั้น ถ้าผู้อื่นกล่าวยกย่องสรรเสริญ การนั้นย่อมเกิดเป็นมงคลแก่ตัวผู้เป็นเจ้าของคุณความดีนั้น แต่ถ้าเจ้าของคุณความดีไปพูดอวดคุณความดีของตน ต่อผู้อื่นเองการพูดนั้นกลับทำให้เกิดผลตรงกันข้าม คือแทนที่การพูดโอ้อวดนั้นจะทำให้ผู้อื่นเห็นว่าตนเป็นคนดีเป็นคนวิเศษอย่างที่พูด ผู้ฟังเขากลับเห็นว่าผู้พูดเป็นคนโง่ เป็นคนเลว บางทีก็คิดเห็นเลยไปว่า ผู้นี้คงได้ซ่อนเร้นกระทำความชั่ว ความลามกอะไรไว้ ความมีปมด้อยอยู่ในใจนั้น ทำให้ต้องเบ่งในทางตรงกันข้ามเพื่อปกปิดปมด้อยของตัว เช่นนี้ คนโบราณจึงได้กล่าว

เป็นคำสำนวนสอนไว้ว่า กลองที่ดังขึ้นเอง ย่อมเกิดเป็นเสนียดจัญไรแก่เจ้าของ คำนี้ เมื่อถือเอาเนื้อความตรง ๆ ก็คืออย่าเที่ยวพูดอวดตัวเอง จะเกิดเป็นเสนียดจัญไรแก่ตัว การยกย่องสรรเสริญตัว เป็นเรื่องที่คนอื่นผู้เห็นความดีนั้น ๆ พึงทำต่างหาก พระพุทธศาสนาแม้ในทรรศนะของนักปราชญ์จะเห็น จะเลื่อมใสยิ่งว่าเป็นสิ่งที่สูงยิ่ง สูงอยู่เหนือลัทธิทุกๆ ชนิด แต่ถ้าจะพูดอวดเขาออกไปปาว ๆ ว่า พระพุทธศาสนาของฉัน สูงอย่างนั้นดีอย่างนี้ วิเศษอย่างโน้นละก็ การโอ้อวดนี้ ย่อมส่งผู้โอ้อวดให้เข้าถึงสถานะของผู้ที่ยกย่องตนเอง คือแทนที่จะทำให้ผู้ที่ได้รับการโอ้อวดเห็นว่า เลื่อมใสว่า พระพุทธศาสนาดีวิเศษ ควรแก่การรับไว้ปฏิบัติ แต่กลับเห็นว่าพระพุทธศาสนานี้ไม่ดีจริง เจ้าของจึงได้เที่ยวโฆษณาชักจูงให้คนเชื่อถือ ด้วยวิธีโอ้อวด ด้วยวิธียกตนข่มทับถมลัทธิอื่น ข้อที่ท่านกล่าวว่า เทวดาชั้นสูงในลัทธิพราหมณ์สมัครเข้ามาทำหน้าที่คนใช้ชั้นต่ำของพระพุทธเจ้า เข้าใจว่าท่านกล่าวในรูปคำสำนวน ที่มีความหมายซ่อนอยู่ว่า พระพุทธศาสนาสูงกว่าลัทธินับถือพระเป็นเจ้า นับถือเทวดา นับถือเจ้า นับถือผีสางนางไม้ทุกๆ ชนิด นี้ ขบเอามาจากคำสำนวนที่ว่า เทวดาสมัครเข้ามาทำหน้าที่คนใช้ชั้นต่ำของพระพุทธเจ้า โปรดเข้าใจว่า นี่เป็นการขบความหมายตามความเห็นส่วนตัว ท่านผู้ที่จะเชื่อ จะยอมรับทรรศนะนี้ไว้ โปรดพิจารณาเหตุผลให้รอบคอบเสียก่อน โปรดอย่าเชื่อ อย่ารับทรรศนะนี้ไว้ง่าย ๆ เพราะความคิดเห็นของคนที่ยังมีอวิชชา ยังมีโมหะนั้น อาจถูกต้องก็ได้ อาจผิดพลาดก็ได้ และการเชื่อ การรับทรรศนะ ของผู้อื่นไว้ง่ายๆ แม้ทรรศนะนั้นจะถูกต้อง ผู้เชื่อ ผู้รับทรรศนะนั้นย่อมต้องตกอยู่ในสถานะแห่งคนงมงายและทรรศนะที่รับไว้นั้น ย่อมเป็นทรรศนะที่ยังง่อนแง่น ยังคลอนแคลน

โอนเอียง ทรรศนะชนิดนี้ พอถูกลมเพียงอ่อน ๆ กระทบ ก็ต้องปลิวหลุดไป เหมือนสำลีปลิวไปตามลม

คำของนักรู้พระพุทธศาสนาชาวตะวันตกที่ว่า "Buddhism is not a religion" ที่ชาวไทยผู้รู้ภาษาอังกฤษส่วนมากพากันแปลว่า **"พระพุทธ-ศาสนาไม่ใช่ศาสนา"** นั้น **เป็นคำแปลที่กล่าวคัดค้าน พระดำรัสของพระพุทธเจ้าอย่างจังทีเดียว** เพราะพระพุทธเจ้าท่านเรียกแบบปฏิบัติของท่านว่า **"ศาสนา"** ดังพระพุทธดำรัสที่มีปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระไตรปิฎกมากแห่งว่า

"สพฺพปาปสฺส อกรณํ กุสลสฺสูปสมฺปทา
สจิตฺตปริโยทปนํ เอตํ พุทฺธานสาสนํ"

ซึ่งแปลความว่า "แบบปลูกทรรศนะ ๓ อย่างนี้ คือ การต้องเลิกทำบาปทุกชนิด การต้องทำกุศลให้เกิดขึ้นมาอย่างบริบูรณ์ การต้องชำระจิตให้ผุดผ่อง เป็นศาสนาของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย"

ก็เมื่อพระพุทธเจ้าท่านตรัสเรียกแบบปลูกทรรศนะของท่านว่า เป็นศาสนาของพระพุทธเจ้าทั้งหลายแล้ว พุทธศาสนิกที่มีความเคารพเลื่อมใสในพระพุทธเจ้าคนไหนเล่าจะบังอาจกล่าวลบล้างแบบปลูกทรรศนะของพระ-องค์ท่านว่าไม่ใช่ศาสนา เพราะฉะนั้นคำที่ชาวตะวันตกกล่าวว่า "Buddhism is not a religion" นั้น จึงควรต้องแปลว่า **"พระพุทธศาสนาไม่ใช่ลัทธิ"** และคำกล่าวของชาวตะวันตกประโยคนั้น ควรต้องรับว่าเป็นคำที่ถูกต้อง ๑๐๐% และเพราะเหตุนี้ คำแปลศัพท์คือ Religion ว่าศาสนานั้นน่าจะเป็นคำแปลที่ไม่ตรงกับเจตนารมณ์ของศัพท์นั้น ข้อคิดอันนี้ ขอฝาก

ไว้ให้อยู่ในความพิจารณาของนักภาษาศาสตร์ด้วย ภาษาบาลีที่ทรงเจตนา-รมณ์ของธรรมะแต่ละข้อๆ นั้น อยากจะขอฝากข้อคิดไว้สักนิดว่าเป็นการยากที่จะถ่ายทอดลงในภาษาอื่น หรือแม้ในภาษาไทยให้ได้ตรงใจความเต็มเม็ดเต็มหน่วยจริง ๆ

คำว่า "**ศาสนา**" ตามตัวอักษร เมื่อกล่าวตามความหมายโดยทั่วไปไม่ได้กล่าวหมายถึงพระพุทธศาสนาโดยจำเพาะแล้ว คือหลักปฏิบัติอันใดที่มีเจตนารมณ์ ตรงกับคำว่าศาสนานี้ เมื่อกล่าวตามเจตนารมณ์ ของคำว่าศาสนาหลักปฏิบัติอันนั้นย่อมเรียกว่าศาสนาได้ คือคำว่า "**ศาสนา**" ตามความหมายโดยทั่วไป ได้แก่ **เครื่องปลูกทรรศนะในธรรมจริยาและเกิดเป็นอาณาจักรแห่งจิตใจที่รับทรรศนะนั้นไว้แล้ว** นี้คือการให้ความหมายของคำว่า "**ศาสนา**" ตามรูปศัพท์ คือ **สาสน** ในภาษาบาลีคือความหมายของคำว่า "**สาสน**" นี้ได้แก่การอบรมคนให้ได้ความเชื่อความเลื่อมใสในข้อปฏิบัติจนเกิดผลถึงขั้นที่ทำให้ความเชื่อความเลื่อมใสนั้นเอง เข้าไปทำหน้าที่ปกครองผู้นั้นให้ดำเนินชีวิตไปตามข้อปฏิบัตินั้นทั้งนั้น ดังนั้น คำว่าศาสนา โดยทั่ว ๆ ไป จึงได้คำจำกัดความว่า "**เครื่องปลูกทรรศนะในธรรมจริยา และเกิดเป็นอาณาจักรแห่งจิตใจที่ได้รับทรรศนะนั้นไว้แล้ว**" แต่ศาสนศัพท์นี้ เมื่อมี **พุทธ** ไปเข้าสมาสอยู่ข้างหน้าย่อมมีความหมาย โดยจำเพาะเป็นอีกอย่าง ๑ เพราะพระพุทธเจ้าท่านเป็นผู้ที่ได้ตรัสรู้สัจธรรมและเมื่อท่านทรงเทศน์สอนใคร ก็ทรงมุ่งให้ผู้นั้นได้รู้ทั่วถึงสัจธรรมที่ท่านได้ตรัสรู้นั้น เพราะฉะนั้นคำว่า "**ศาสนา**" เมื่อมีคำว่า "**พุทธ**" ไปเข้าสมาสอยู่ข้างหน้า จึงควรต้องให้คำจำกัดความหมายว่า "**เครื่องปลูกทรรศนะในสัจธรรม และ**

เกิดเป็นอาณาจักรแห่งจิตใจที่ได้รับทรรศนะนั้นไว้แล้วของ**พระพุทธเจ้า**" ที่ให้ความหมายของคำว่า "**พุทธศาสนา**" อย่างนี้ก็เพื่อให้สมกับเหตุที่พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสรู้สัจธรรมและทรงสอนประชาชนให้ได้รู้ทั่วถึงสัจธรรมให้ได้รู้ทั่วถึงความจริง เพื่อให้เป็นคนฉลาดไม่ลุ่มหลงทำความชั่ว ทำบาป ด้วยเข้าใจผิดว่าเป็นความดี เป็นบุญ แม้พระพุทธเจ้าเองก็ได้ตรัสข้อความที่กล่าวนี้ไว้ว่า "**อภิญฺญาย ยาหํ ภิกฺขเว ธมฺมํ เทเสมิ, โน อนภิญฺญาย.**" ซึ่งแปลว่า ภิกษุทั้งหลาย ตถาคตได้ตรัสรู้ความจริงแล้ว จึงแสดงธรรม มิใช่ไม่ได้ตรัสรู้ความจริงแสดงธรรม" หรือว่า "ภิกษุทั้งหลาย ตถาคตแสดงธรรมเพื่อให้ผู้ฟังได้รู้ทั่วถึงความจริง มิใช่แสดงธรรมเพื่อให้ผู้ฟังลุ่มหลง" พระพุทธดำรัสนี้ ที่ต้องแปลไว้ ๒ รูป เพราะตามรูปศัพท์มีทางแปลได้ในทางไวยากรณ์ **อภิญฺญาย** ท่านอธิบายไว้ว่าเป็นกิริยาช่วย (**ตฺวา ปัจจัย**) และเป็นสัมปทานการกคือเป็นผู้รับการทำของคำกิริยา **เทเสมิ** ก็ได้ ส่วนในแบบปฏิบัติของลัทธิทั้งมวล ไม่ได้สอนให้ผู้ฟังได้รู้ทั่วถึงความจริงแต่สอนให้ผู้ฟังลุ่มหลง ให้เชื่อมั่น ให้มอบความไว้วางใจในความเป็นใหญ่ยิ่ง ในความศักดิ์สิทธิ์ ในความมีฤทธิ์มีอำนาจมากของพระเป็นเจ้า ของเทวดา ฯลฯ ต้องให้บวงสรวง ให้สักการะ ให้บูชาให้วิงวอนพระเป็นเจ้า เทวดา ฯลฯ เท่านั้น แต่ตามความเป็นจริงกลับปรากฏว่าพระเป็นเจ้า เทวดา ฯลฯ มิได้มาเกี่ยวข้อง มิได้รับเครื่องสักการะ มิได้มาทำการช่วยเหลือเกื้อกูลอะไร ท่านผู้แทนพระเป็นเจ้า ท่านผู้แทนเทวดา ฯลฯ ต่างหาก ที่ปฏิบัติกิจและรับเครื่องสักการะแทนพระเป็นเจ้า แทนเทวดา ฯลฯ ทั้งนั้น

พระพุทธศาสนามีคุณลักษณะ ๔

พระพุทธศาสนา เมื่อจำแนกตามคุณลักษณะ ย่อมจำแนกออกได้เป็น ๔ อย่างคือ **พระพุทธศาสนา**

๑. **เป็นสัจธรรม** คือ เป็นความจริงที่มีอยู่ตามสภาพ ความจริงอันนี้ พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสรู้ด้วยญาณ ๓ ดวง คือ สัจญาณ กิจญาณ และกตญาณ ความจริงมีอยู่ ๔ อย่าง ญาณที่ตรัสรู้ความจริง จึงรวมเป็น ๑๒ ดวง เนื่องด้วยพระพุทธศาสนาเป็นความจริง ที่มีอยู่ตามสภาพ พระพุทธศาสนาที่เป็นของแท้ที่ไม่คลุกเคล้ากับหลักปฏิบัติในลัทธิอื่น ย่อมท้าให้พิสูจน์ให้ตรวจสอบให้ทดลองได้ในทุกแง่ทุกมุม เพราะพระพุทธศาสนาเป็นความจริงที่มีอยู่ตามสภาพใครเข้าถึงพระพุทธศาสนา ผู้นั้นจึงได้รู้ความจริงที่มีอยู่ตามสภาพ การได้รู้ความจริงจะเกิดขึ้นมากน้อยเท่าไร นั้นย่อมขึ้นอยู่กับปริมาณพระพุทธศาสนาที่ได้เข้าถึง

๒. **เป็นสัลเลขธรรม** คือ เมื่อใครได้ปฏิบัติตามพระพุทธศาสนาแล้ว การปฏิบัตินั้นย่อมทำหน้าที่ชำระล้างความเศร้าหมองออกไปจากกาย วาจา จิต และความคิดเห็น คือทำกาย วาจา จิต และความคิดเห็นของผู้นั้นให้บริสุทธิ์ผุดผ่อง ความบริสุทธิ์ผุดผ่องแห่งกาย วาจา จิต และความคิดเห็นนี้จะมีในขนาดไหน นั้นย่อมต้องแล้วแต่ปริมาณแห่งการปฏิบัตินั้น ๆ

๓. **เป็นนิยยานิกธรรม** คือ เป็นธรรมที่ทำหน้าที่ผลักดันผู้ที่ปฏิบัติตนให้ห่าง ให้พ้นจากทุกข์ ทุกข์เป็นผลที่เกิดขึ้นมาจาก

การประพฤติความชั่ว การปฏิบัติพระพุทธศาสนา ก็คือการละการประพฤติชั่ว แต่กลับประพฤติชอบ ดังนั้น การปฏิบัติพระพุทธศาสนา จึงเป็นการดับทุกข์ที่มีอยู่แล้วอย่าง ๑ ป้องกันมิให้ทุกข์ใหม่เกิดขึ้นอย่าง ๑ ทุกข์จะดับได้ถึงขั้นไหน นั่นย่อมแล้วแต่ปริมาณแห่งการปฏิบัติ เมื่อดับความชั่วได้โดยสิ้นเชิง ทุกข์ก็ดับโดยสิ้นเชิง

๔. **เป็นสันติธรรม** คือ เป็นธรรมที่ทำให้เกิดมีความสงบขึ้นทางกาย ทางวาจา ทางจิต และทางความคิดเห็น หมดความรุ่มร้อน มีแต่ความสดชื่นเบิกบานใจ มีความสุข มีความสว่างไสวทางจิต ความสุขจะบังเกิดขึ้นในขั้นไหน นั่นย่อมแล้วแต่ชนิดและปริมาณแห่งความสงบ ของบาป ของกิเลส สันติสุขของแต่ละคน ๆ ย่อมเป็นปัจจัยให้ชุมชนมีสันติสุข ตามชั้นแห่งความสงบและจำนวนแห่งผู้ที่สงบ

คุณลักษณะทั้ง ๔ ประการนี้เป็นองค์ประกอบแห่งสมุหนาม คือพระพุทธศาสนา เมื่อกล่าวถึงพระพุทธศาสนา ชื่อว่าได้กล่าวถึงคุณลักษณะทั้ง ๔ ประการนี้ด้วย เมื่อกล่าวถึงคุณลักษณะทั้ง ๔ ประการนี้ ชื่อว่าได้กล่าวถึงพระพุทธศาสนาด้วย

หากจะมีใครนำข้อปฏิบัติบางอย่างมาแสดงยืนยันว่า นี่คือพระพุทธศาสนา เมื่อยังมีความสงสัย ยังไม่ปลงใจเชื่อแน่ ยังลังเลว่า จะเป็นพระพุทธศาสนาแท้ หรือเป็นพระพุทธศาสนาเทียม ก็พึงตรวจสอบหาคุณลักษณะทั้ง ๔ นี้ ในข้อปฏิบัตินั้น เมื่อพบคุณลักษณะทั้ง ๔ อย่างนี้มีอยู่ในข้อปฏิบัตินั้น พึงทราบเถิดว่า นั่นคือ พระพุทธศาสนาแท้ เมื่อไม่พบ พึง

ทราบว่านั่นเป็นพระพุทธศาสนาเทียม ข้อปฏิบัติที่มีคุณลักษณะทั้ง ๔ อย่างนี้ครบถ้วน แม้จะมีผู้อ้างว่าเป็นข้อปฏิบัติในศาสนาอื่น ก็พึงปฏิบัติตามเถิด เพราะเมื่อปฏิบัติตามแล้ว ชื่อว่าย่อมได้ปฏิบัติพระพุทธศาสนาย่อมได้ผลแห่งการปฏิบัติตามเจตนารมณ์แห่งพระพุทธศาสนาโดยครบถ้วน

การเข้าถึงพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนากับการพระพุทธศาสนา ได้เคยพูดถึงบ่อย ๆ แต่ยังมิได้กล่าวถึงความผิดแผกกัน พระพุทธศาสนาคือเครื่องปลูกทรรศนะในสัจธรรมและเกิดเป็นอาณาจักรแห่งจิตใจที่ได้รับทรรศนะนี้ไว้แล้วของพระพุทธเจ้า แยกออกได้เป็น ๓ อย่าง คือ เรื่องที่เกี่ยวเนื่องอยู่กับพระพุทธศาสนา พิธีกรรมของพระพุทธศาสนา และตัวพระพุทธศาสนา การพระพุทธศาสนานั้น หมายถึงการเข้าถึงพระพุทธศาสนาโดยตนเองด้วยการปฏิบัติพระพุทธศาสนา หรืออบรมชักจูงให้ผู้อื่นได้รู้ทั่วถึงและปฏิบัติพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนากับการพระพุทธศาสนาขอให้กำหนดแยกต่างกันอย่างนี้ โปรดอย่าให้ปะปนกัน

การเข้าถึงพระพุทธศาสนาของประชาชนชาวไทยเราโดยมาก ที่มีปรากฏมาตั้งแต่ในครั้งบรรพกาลจนในบัดนี้มีอยู่ ๓ อย่าง คือ การเข้าถึงเรื่องที่เกี่ยวเนื่องอยู่กับพระพุทธศาสนา การเข้าถึงพิธีกรรมของพระพุทธศาสนาและการเข้าถึงตัวพระพุทธศาสนา

เรื่องที่เกี่ยวเนื่องอยู่กับพระพุทธศาสนา คือ เรื่องความเป็นไปของพระองค์พระพุทธเจ้า พระญาติวงศ์ของพระพุทธเจ้า พระพุทธสาวก และบุคคลอื่น ๆ ทั้งที่เป็นมิตร ทั้งที่เป็นศัตรู และกรณีต่าง ๆ ที่พัวพันเกี่ยวข้อง

อยู่กับพระพุทธเจ้า พระญาติวงศ์ของพระพุทธเจ้า และพระพุทธสาวกอื่น ๆ ที่มีเล่าไว้ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ตั้งต้นแต่ในพระไตรปิฎกในอรรถกถา ในฎีกา ในอนุฎีกา และในปกรณ์ต่าง ๆ ทั้งที่มีหลักฐานควรรับฟัง ทั้งที่ไม่มีหลักฐานเหลวไหลเลอะจนรับฟังไม่ได้ พระพุทธศาสนาของเราได้เกิดขึ้นในโลกเป็นเวลานานเกือบ ๒๕๕๐ ปีแล้ว ความเป็นมาแห่งการพระพุทธ-ศาสนาได้ผ่านมือของคนมาหลายชาติหลายภาษา ผ่านมือทั้งของคนที่เป็นมิตร ทั้งของคนที่เป็นศัตรู คนเหล่านี้ ที่มีอัธยาศัยเป็นสัปบุรุษก็มี ที่มีอัธยาศัยเป็นพาลก็มี ที่มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด มีความรู้ดีก็มี ที่โง่เขลาไร้ความรู้ก็มี ดังนั้น เรื่องราวของพระพุทธศาสนาที่มีปรากฏอยู่ในคัมภีร์อยู่ในปกรณ์ จึงเป็นจริงเต็มร้อยเปอร์เซ็นต์ไม่ได้ ย่อมต้องมีเรื่องในภายนอกเข้าแทรกปนอยู่บ้าง เรื่องในชั้นหลัง ๆ ที่ถูกนำเข้ามาแทรกปนด้วยเจตนาที่ไม่สะอาดก็มีอยู่มากกว่ามาก เช่นเอาเรื่องนิทานเก่าของเราไปเล่าให้มีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า หรือบางทีก็ผูกเรื่องเท็จขึ้นด้วยเจตนาไม่สะอาดมากกว่านี้ ดังเช่นเรื่องตำนานการเกิดขึ้นแห่งรอยพระพุทธบาทที่สระบุรี รอยพระพุทธบาทที่สระบุรี คนที่มีความคิดเป็นของตัวย่อมสันนิษฐานได้ว่า เกิดขึ้นด้วยมุ่งอาศัยบารมีพระพุทธศาสนาหาประโยชน์ทางการเมืองของบุคคลกลุ่ม ๑ และแม้เรื่องที่มีปรากฏอยู่ในคัมภีร์ชั้นที่มีหลักฐาน ก็ยังมีที่ขัดแย้งไม่ลงรอยกันอยู่บ้าง ดังเช่นเรื่องการเสด็จออกมหาภิเนษกรมณ์ของพระพุทธเจ้า

เรื่องการเสด็จออกมหาภิเนษกรมณ์ คือการออกบวชของพระพุทธเจ้าที่เล่าไว้ในบาลีพระไตรปิฎกและในคัมภีร์ชั้นอรรถกถา มีใจความไม่เหมือนกัน ประชาชนชาวโลกได้ทราบและยึดถือเรื่องนี้ตามที่ท่านเล่าไว้ในคัมภีร์

ชั้นอรรถกถา คือ เรื่องมหาภิเนษกรมณ์ของพระพุทธเจ้า ในคัมภีร์ชั้นอรรถกถาเล่าไว้ว่า ในวันเพ็ญเดือน ๘ หลัง (ก่อน พ.ศ. ๕๐ ปี กับ ๑๐ เดือน) ในเวลากลางคืน เจ้าชายสิทธัตถะ ได้เสด็จหนีพระชนกออกบวช ด้วยความเศร้าสลดใจที่เกิดจากการได้เห็นคนแก่ คนเจ็บ คนตาย และสมณะ ซึ่งเรียกอีกโวหารหนึ่งว่า "**เทวทูต**" อันเทวดานฤมิตไว้ในระหว่างทางที่เสด็จประพาศอุทยานในวันก่อน ๆ ในการเสด็จครั้งนี้ ทรงพาหนะม้าสีขาว มีชื่อว่า "**กัณฐก**" มีนายฉันนะมหาดเล็กคนที่โปรดปรานตามเสด็จด้วยการเกาะไปที่หางม้านั้น ในเวลานั้น ประตูเมืองยังปิดอยู่ จึงต้องขับม้าโผนข้ามกำแพงเมืองไป ที่โผนข้ามกำแพงเมืองไปได้โดยง่าย ก็เพราะพวกเทวดาช่วยจับขาม้าพยุงขึ้นและเสือกไสไป พอถึงแม่น้ำอโนมา ก็ทรงตัดพระเมาลีแล้วโยนพระเมาลีนั้นขึ้นไปในอากาศ พระพรหมโผนเข้าไปรับพระเมาลีนั้นแล้วนำขึ้นไปในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ สร้างเจดีย์ขึ้นองค์ ๑ ให้ชื่อว่าจุฬามณี แล้วบรรจุพระเมาลีนั้นเข้าไว้ในองค์เจดีย์นี้ บริขาร คือบาตรและไตรจีวร พวกพรหมนำมาถวาย เมื่อบวชแล้วได้เข้าไปฝากพระองค์เป็นศิษย์อยู่ในสำนักของอาฬารดาบส กาลามะ เรื่องที่เล่าไว้นี้ ไม่เหมือนกับที่ท่านเล่าไว้ในบาลีพระสุตตันตปิฎกที่ข้าพเจ้าได้อ่านพบ คือเรื่องการเสด็จออกมหาภิเนษกรมณ์นี้ มีเล่าไว้ในคัมภีร์ทีฆนิกาย และในคัมภีร์มัชฌิมนิกาย ข้าพเจ้าเคยได้พบไม่น้อยกว่า ๕ แห่ง ใจความแห่งเรื่องนี้ เป็นดังนี้ คือ พระพุทธเจ้าทรงเห็นโทษในการที่ต้องแก่ ต้องเจ็บ ต้องตาย มีพระประสงค์จะพ้นการต้องแก่ ต้องเจ็บ ต้องตาย ทรงเห็นฆราวาสแคบ มากด้วยธุลี คนไม่สามารถจะปฏิบัติธรรมเพื่อหลุดพ้นจากทุกข์ทั้ง ๓ นี้ ด้วยอยู่ในเพศฆราวาส บรรพชาเป็นโอกาสว่าง ห่างไกลจากธุลี อาจประพฤติพรหมจรรย์

เพื่อหลุดพ้นจากทุกข์ทั้ง ๓ นี้ได้ จึงได้ปลงพระทัยออกบรรพชา พระชนกพระชนนีไม่ทรงอนุญาต เพื่อเสด็จออกบรรพชา และกันแสงอยู่ได้ทรงปลงผมและหนวด ครองผ้ากาสายะ ถือเพศบรรพชิตในพระราชวังนั้นเอง เมื่อผนวชแล้วได้เสด็จไปฝากองค์เป็นศิษย์อยู่ในสำนักอาฬารดาบส กาลามะ ความในบาลีนี้บ่งชัดว่า ในขณะเสด็จออกบรรพชาพระพุทธมารดายังมีพระชนมชีพอยู่ มิใช่ทิวงคตหลังจากที่พระพุทธเจ้าประสูติแล้วได้ ๗ วัน ดังที่ชาวโลกโดยมากเข้าใจกันอยู่ในเวลานี้ เมื่อถือเอาเนื้อความในบาลีนี้และเนื้อความในบาลีมหาปทานสูตรแห่งทีฆนิกาย ย่อมพูดได้อย่างเต็มปากว่า **พระพุทธมารดาทิวงคตภายหลัง ๗ วัน จากวันที่พระพุทธเจ้าเกิดด้วยธรรมกายคือเกิดเป็นพระพุทธเจ้าเพราะได้ตรัสรู้ธรรม**

เรื่องการเสด็จออกมหาภิเนษกรมณ์ จะเป็นจริงทั้ง ๒ เรื่องไม่ได้เป็นอันขาด จะเป็นจริงได้เพียงเรื่องเดียว บาลีพระไตรปิฎก เป็นของดั้งเดิมนับถือกันมาว่า มีหลักฐานความเป็นจริงดีกว่าคัมภีร์ที่รองลงมาทุก ๆ ชนิด ส่วนคัมภีร์ชั้นอรรถกถานั้น เพิ่งแต่งขึ้นเมื่อพุทธศตวรรษที่ ๑๐ นี้เอง เรื่องในอรรถกถามีเรื่องเทพนิยายเข้าแทรกปน ในทางเหตุผล รับฟังไม่สนิท แต่การเชื่อนั้น เป็นเสรีภาพของแต่ละคน จะเชื่อเรื่องไหนก็ได้ ข้อที่ชาวโลกเชื่อการเสด็จออกมหาภิเนษกรมณ์ตามที่เล่าไว้ในอรรถกถามากกว่าตามที่เล่าไว้ในบาลี ก็เพราะโทษที่ชาววัดเล่าเรียนน้อย เรียนแต่คัมภีร์ชั้นอรรถกถาเสียเป็นส่วนมาก เรียนแล้วก็เทศน์ก็สอนประชาชนต่อ ๆ ไป ประชาชนไม่มีโอกาสจะได้อ่านคัมภีร์จึงต้องเชื่อตามที่ชาววัดสอน แต่สำหรับข้าพเจ้านั้น เชื่อตามบาลี เพราะกล่าวตรงกันทั้ง ๕ สูตร และเป็น

เรื่องที่สมเหตุสมผลคงทนต่อการพิจารณาด้วยปัญญา นี่เป็นเรื่องที่มีอยู่ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาที่ยกขึ้นมาเล่าให้ฟัง เพื่อให้ได้ทราบว่า พระพุทธศาสนาที่เป็นมาเป็นเวลาเนิ่นนานนี้ ย่อมต้องมีเรื่องในภายนอกเรื่องไม่แท้เข้ามาปะปนอยู่บ้าง

เรื่องในพระพุทธศาสนา ยังมีอีกอย่าง ๑ ซึ่งบางเรื่องจะรับฟังว่าเป็นความจริงตามหลักเหตุผลไม่ได้เลย เรื่องนี้คือ เรื่องที่ท่านเรียก "ชาตก" ที่ชาวเราแปลทับศัพท์ว่า "ชาดก" ชาดกบางเรื่องเล่าไว้ไม่มีทางเชื่อว่าเป็นความจริงได้เลย เช่นเล่าว่า สัตว์เดรฉานต่างชนิดพูดกันรู้เรื่อง พูดกับคนก็รู้เรื่อง แถมยังมีการเทศน์สอนคนด้วยธรรมที่ลุ่มลึก แต่งฉันท์ภาษาบาลีได้อย่างเพราะ คนบางคน สัตว์บางตัวมีฤทธิ์ถึงเหาะเหินเดินอากาศได้ คนเกิดในดอกบัว เป็นต้น **เรื่องชาดกทุก ๆ ชนิด เป็นเรื่องนอกพระพุทธศาสนา โปรดทราบว่าเรื่องแม้ที่เป็นส่วนของพระพุทธเจ้า แต่ว่าเกิดขึ้นก่อนได้ตรัสรู้ธรรมเป็นพระพุทธเจ้า ท่านจัดเป็นเรื่องนอกพระพุทธศาสนาทั้งนั้น เรื่องนอกพระพุทธศาสนาที่ถูกต้องก็มี ที่ผิดอนุโลมเข้ากับพระพุทธศาสนาไม่ได้เลยก็มี**

เรื่องชาดกนั้นแบ่งออกได้เป็น ๒ ชนิด คือเป็นนิทานสุภาษิตเก่าของอินเดีย และเป็นประวัติศาสตร์ซึ่งส่วนมากเป็นของอินเดีย เรื่องนิทานสุภาษิตนั้น เช่นเรื่องกระต่ายตื่นตูม เรื่องนกกระสาล้วงก้างจากคอสีหะเป็นต้น เรื่องประวัติศาสตร์นั้น เช่นเรื่อง ทีฆาวุกุมาร มโหสธ เวสสันดร เป็นต้น แม้เรื่องที่เป็นประวัติศาสตร์ ในท้องเรื่องก็มิใช่มีแต่เรื่องที่เป็นประวัติศาสตร์ล้วน ๆ แต่ย่อมมีการต่อเติมฝอย คือเรื่องเทพนิยายเรื่องอัศจรรย์ เรื่องปาฏิหาริย์ลงไปบ้าง ตามความนิยมตามความเชื่อถือของคน

ในยุคนั้น การต่อเติมฝอยลงไปนี้อาจต่อเติมด้วยความเชื่อถือที่บริสุทธิ์ใจก็ได้ อาจต่อเติมด้วยมุ่งประโยชน์ในทางโฆษณา เพื่อผลในทางการเมืองก็ได้ หรืออาจเป็นการต่อเติมด้วยมุ่งผลในการทำตนให้เป็นที่โปรดปรานของท่านผู้ที่เป็นใหญ่ ของท่านผู้ที่มีอำนาจ เพื่อหาลาภหายศให้แก่ตน ของคนประเภทสุนัขจิ้งจอกก็ได้ เรื่องฝอยที่มีเข้ามาปะปนอยู่ในประวัติศาสตร์นี้ไม่ต้องมองออกไปไกลขึ้นไปถึงในยุค ๓,๐๐๐ ปีกว่ามาแล้วดอก แม้ในประวัติศาสตร์แห่งสุโขทัย ในคำให้การของชาวกรุงเก่า ก็มีฝอยเข้าไปแทรกปนอยู่ในประวัติศาสตร์มากมาย จนทำให้พ่อขุนรามคำแหงกลายเป็นเทพเจ้ารู้ที่มีวาจาศักดิ์สิทธิ์จนถึงบอกให้ใคร ให้อะไร เป็นอะไร คนนั้นสิ่งนั้น ย่อมต้องกลายเป็นอย่างนั้นไปในทันที ตามความเชื่อถือของคนส่วนมาก

เรื่องชาดกเข้ามาเกี่ยวข้องกับการพระพุทธศาสนา เนื่องด้วยเป็นกระบวนการสอนแบบ ๑ การสอนธรรม จุดสำคัญอยู่ที่ต้องทำให้ธรรมที่สอนเดินเข้าไป เป็นเรือนใจของผู้ที่รับการสอนให้ได้ เมื่อทำให้ธรรมเข้าไปเป็นเรือนใจของผู้รับการสอนไม่ได้ การสอนนั้น ๆ ย่อมเป็นเรื่องที่ไร้ความหมาย การสอนที่จะเกิดประโยชน์ในทางที่ทำให้ธรรมที่สอนแล่นเข้าไปเป็นเรือนใจของผู้ที่รับการสอน จำเป็นต้องปรับปรุงการสอนให้พอเหมาะกับภูมิอัธยาศัย ภูมิสัตติปัญญา ภูมิวิชาความรู้ ชั้นแห่งการงานและฐานะของผู้ที่รับการสอน ด้วยเหตุนี้ นักสอนที่ฉลาด จึงได้ยักการสอนของตนไปในรูปต่าง ๆ ตามควรแก่ชนิดแห่งผู้ที่รับการสอน

พระพุทธเจ้าเป็นพระศาสดาพระองค์หนึ่ง ที่นักปราชญ์ทั้งหลายกล่าวเทิดทูนสรรเสริญว่า เป็นยอดแห่งผู้ที่ฉลาดในกระบวนการสอน (เทศนาวิธีโกศล) กระบวนการสอนของพระพุทธเจ้าที่ทรงใช้สอนประชาชน

อยู่ตลอดพระชนมชีพนั้น นักปราชญ์ประมวลเป็นแบบต่างได้ ๙ แบบ ท่านเรียกชื่อว่า "**นวังคสัตถุสาสน์**" คำนี้ แปลว่า "**การสอนประชาชนด้วยคำของพระศาสดา ประกอบด้วยองค์ ๙**" นวังคสัตถุสาสน์ มีชื่อที่ท่านจำแนกออกดังนี้ คือ สุตตะ เคยยะ เวยยากรณะ คาถา อุทาน อิติวุตตกะ ชาตกะ อัพภูตธัมมะ และ เวทัลละ

กระบวนการสอนที่มีมากเช่นนี้ ก็ด้วยทรงจัดวางวิธีการสอนให้เหมาะแก่ชนิดของคนผู้รับเทศนาและสถานการณ์ ในปัจจุบันนั้น ดังเช่นผู้รับเทศนาเป็นนักประพันธ์เป็นเจ้าบทเจ้ากลอน ใช้คำพูดกับพระองค์ด้วยบทประพันธ์ เช่นคำฉันท์ เป็นต้น พระองค์ก็ทรงเทศนาด้วยบทประพันธ์ที่ได้หลักได้เกณฑ์แห่งการประพันธ์เสมอ หรือดีกว่าบทประพันธ์ของผู้ที่รับเทศนา ทั้งนี้ก็เพื่อให้เหมาะกับอัธยาศัยของผู้ที่รับเทศนานั้น เป็นการช่วยให้ธรรมที่ทรงสอนนั้นเดินเข้าไปเป็นเรือนใจของผู้ที่รับเทศนานั้นง่ายขึ้น การสอนแบบนี้ท่านเรียกชื่อว่า "**เคยยะ**" เป็นเทศนาที่มีคำเป็นคาถาล้วน และเทศนาในสคาถวรรคสังยุตนิกายทั้งหมดเรียกว่า "**เคยยะ**"

ชาตกะ เป็นเทศนากระบวน ๑ ในกระบวนเทศนาทั้ง ๙ นั้น มีอยู่ทั้งหมด ๕๕๐ เรื่อง มีอยู่เหละหละทั่วไปในพระสุตตันตปิฎก และพระวินัยปิฎก ที่รวบรวมไว้เฉพาะส่วนที่เป็นสาระสำคัญของเรื่องแพนกหนึ่ง ท่านเรียกชื่อว่า "**ขุททกะ ชาตกะ**" ในพระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐมีอยู่ในเล่มที่ ๒๗-๒๘ ที่มีอยู่เหละหละในพระสุตตันตปิฎก และพระวินัยปิฎก ขึ้นต้นเรื่องด้วยคำว่า "**ภูตปุพฺพํ**" คำนี้แปลว่า "เรื่องที่เคยมีแล้ว" ส่วนในคัมภีร์ชั้นอรรถกถาที่แต่งในชั้นหลัง ขึ้นต้นเรื่องด้วยคำว่า "**อตีเต กิร กาเล**" คำนี้แปลว่า "ในกาลที่ล่วงมาแล้ว เขาเล่าไว้ว่า"

เรื่องชาดก เป็นเรื่องนิทานสุภาษิตเก่าประจำชาติอินเดียและเป็นเรื่องประวัติศาสตร์ซึ่งส่วนมากเป็นของชาวอินเดีย เรื่องชาดกนี้ ชาวอินเดียที่มีการศึกษาบ้าง ย่อมรู้กันอยู่โดยทั่วไปย่อมพูดย่อมเล่าสู่กันฟังอยู่เสมอ ๆ

เรื่องชาดกนี้ เป็นเทศนาพิเศษที่พระพุทธเจ้ายกขึ้นแสดงแก่เฉพาะคนบางคน บางพวก คนประเภทที่ทรงแสดงชาดกให้ฟังนั้น ส่วนมากเป็นชนิดที่ยังใหม่ต่อคำสอนมีสัตติปัญญาในทางธรรมยังอ่อน หรือยังตั้งอยู่ในปฐมวัย คนชนิดนี้เมื่อทรงแสดงธรรมล้วน ๆ ให้ฟัง ย่อมฟังไม่ค่อยเข้าใจหรือเบื่อต่อการฟัง แต่เมื่อทรงเล่าเป็นเรื่องคนของสัตว์ให้ฟังอย่างเพลิดเพลินและเก็บเอาธรรมที่ควรเว้น ที่ควรประพฤติจากคน จากสัตว์ หรือแม้จากเทวดาที่มีอยู่ในเรื่องนั้นไว้เป็นแนวปฏิบัติ ด้วยการทรงสอนแบบนี้ ย่อมทำให้ธรรมเดินเข้าไปเป็นเรือนใจของคนผู้รับเทศนานั้น ๆ ได้ตามสมควร

คนอีกประเภทหนึ่ง แม้จะมีสติปัญญามาก ฟังธรรมล้วน ๆ รู้เรื่องแต่ก็แสดงธรรมล้วน ๆ ให้ฟังไม่ได้ เพราะเมื่อแสดงธรรมล้วน ๆ ให้ฟังแล้วอาจทำให้เกิดมีปฏิกิริยาทางใจออกมา เมื่อเกิดมีปฏิกิริยาทางใจขึ้นแล้วนอกจากไม่เกิดผลในทางที่ทำให้ธรรมเข้าไปเป็นเรือนใจแล้ว ยังอาจทำให้เกิดมีภัยอันตรายขึ้นได้ คนประเภทนี้ ได้แก่คนที่มีอำนาจในทางปกครองเช่นพระเจ้าแผ่นดินเสนาบดี เป็นต้น หรือ โจร เป็นต้น ที่มีความประพฤติเสียหาย มีความประพฤติผิด หากจะกล่าวสอนว่า ความประพฤติเช่นนั้นเป็นความประพฤติเสียหาย เป็นทุจริต เป็นความประพฤติที่มีโทษอาจทำให้เขาเห็นว่าสบประมาทเขา ซึ่งอันนี้ ย่อมทำให้เกิดผลร้ายขึ้นมากประการการสอนคนประเภทนี้ ต้องไม่สอนด้วยวิธีชี้ความประพฤติของเขาว่าไม่ดีเมื่อเล่าเรื่องชาดกที่มีประพฤติการณ์ที่แม้นละม้ายกับประพฤติการณ์ของเขา

ย่อมทำให้เขาเกิดสติสำนึกถึงความเสียหาย ความไม่ดีของเขา โดยไม่ก่อให้เกิดความสะเทือนใจอย่างไร ๆ เลย อันนี้ เป็นกระบวนการสอนอย่าง ๑ ที่ทำให้ธรรมดำเนินเข้าไปเป็นเรือนใจของเขาได้

การเล่าเรื่องนิทาน หรือการกล่าวเรื่องอย่างอื่น เพื่อให้เกิดผลในทางสอน หรือในทางเตือนสตินี้ นิยมทำกันอยู่ในวงนักปราชญ์ทั่วไป ในทุกยุคทุกสมัย ในเมื่อจะกล่าวสอน หรือจะพูดตักเตือนกันออกมาโดยตรงไม่ได้ เพราะจะเกิดการกระทบกระเทือน หรือเกิดผลร้ายอย่างอื่นติดตามขึ้นมา เรื่องในทำนองนี้ แม้ในอดีตกาลที่ใกล้นี้ก็ได้เคยเกิดมีปรากฏเป็นที่รู้กันอยู่ในคนหมู่มากแล้ว คือในราวกลางปี พ.ศ. ๒๔๘๔ ประเทศไทยได้มีสัมพันธไมตรีกับประเทศญี่ปุ่นแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น ถึงขั้นที่เราเรียกญี่ปุ่นว่า **"มหามิตร"** แต่ทางญี่ปุ่นจะเรียกเราในภาษาของเขาโดยใจความว่า **"มหามิตร"** เหมือนอย่างที่เราเรียกเขาหรือไม่ ไม่ทราบ คำที่เรียกญี่ปุ่นว่า "มหามิตร" นี้ มีดังออกมาจากลำโพงของเครื่องรับวิทยุ ฯ ปรากฏอยู่บนหน้ากระดาษหนังสือพิมพ์ข่าวบ่อย ๆ ในระยะกาลนั้น ท่าน น.ม.ส. ได้เขียนอธิบายศัพท์ คือ มหามิตร นี้ลงในหนังสือพิมพ์ประมวญวันของท่านว่าศัพท์นี้เป็นศัพท์สนธิ ตามหลักในทางไวยากรณ์มาจาก **มหา + มิตร** ก็ได้มาจาก **มหา + อมิตร** ก็ได้ การเขียนเรื่องนี้ เป็นการเขียนในทำนองให้ความรู้ในทางอักษรศาสตร์แก่ผู้อ่าน แต่เมื่อจะมองไปในแง่ให้คำตักเตือนว่าให้เร่งระมัดระวังในข้อที่มหามิตรอาจกลับกลายเป็นมหาอมิตรไปก็ได้ก็มองได้ และสถานการณ์ทางบ้านเมืองของเราก็ได้แปลรูปไปตามแบบศัพท์สนธิในวรรคหลัง ในอีกไม่สู้นาน คือในวันที่ ๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ นั้นเอง ท่านผู้เขียนจะเขียนข้อความนั้นด้วยทรงมุ่งหมายอย่างไร ยังเป็นปัญหาที่ไม่มีคำตอบจนกระทั่งในบัดนี้

เรื่องชาดก เป็นเรื่องที่เกิดมีอยู่ก่อนแล้ว เป็นเรื่องที่รู้กันอยู่โดยทั่วไปแล้ว เรื่องใดเป็นประวัติศาสตร์ เรื่องนั้นก็เป็นเรื่องจริง เรื่องใดเป็นนิทานสุภาษิต เรื่องนั้นก็เป็นที่รู้กันอยู่โดยทั่วไปแล้วว่าเป็นปุคลาธิษฐานเทศนา คือ เป็นเรื่องที่นำเอาธรรมเข้าไปฝากไว้ที่ตัวคนสัตว์ที่ผูกขึ้น เพื่อประโยชน์แก่การสอนคนให้ละชั่ว ให้ประพฤติชอบเท่านั้น ดังนั้น การที่นำเอาเรื่องชาดกประเภทที่เป็นนิทานสุภาษิตมาเล่า จึงไม่เป็นการกล่าวเท็จ

เรื่องชาดกที่มีอยู่ในบาลีพระสุตตันตปิฎกและพระวินัยปิฎก ซึ่งท่านกล่าวว่าเป็นคำตรัสของพระพุทธเจ้า ไม่มีการประชุมชาดกว่า คนนั้นกลับชาติมาเป็นคนนี้ คนนี้กลับชาติไปเป็นคนโน้น การกลับชาติในชาดกเป็นคำกล่าวของอาจารย์ผู้แต่งอรรถกถา ท่านผู้แต่งไปได้หลักฐานมาจากไหน จึงได้กล่าวประชุมชาดกอย่างนั้น ยังไม่มีทางทราบได้ในบัดนี้

เรื่องชาดกทุก ๆ เรื่อง เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นก่อนพระพุทธเจ้าตรัสรู้ **เรื่องที่เกิดขึ้นก่อนวันตรัสรู้ จัดเป็นเรื่องนอกพระพุทธศาสนาทั้งนั้น เรื่องนอกพระพุทธศาสนา ที่สมคล้อยกับพระพุทธศาสนาก็มี ที่ขัดแย้งกับพระพุทธศาสนาก็มี** เรื่องชาดก พระพุทธเจ้าทรงนำมาเล่าเพียงให้เห็นลักษณะแห่งความประพฤติดี ความประพฤติชั่วได้โดยง่ายเท่านั้น มิได้ทรงรับรองว่าการทำที่ยึดถือเป็นความดี เป็นความชั่ว เป็นบุญ เป็นบาป ในสมัยปัจจุบันแห่งชาดกนั้น ๆ เป็นความดี ความชั่ว เป็นบุญ เป็นบาปตามสภาพ ความดี ความชั่ว บุญ บาป ที่ยึดถือกันอยู่ในสังคมมนุษย์นั้นเป็นความดี ความชั่ว เป็นบุญ เป็นบาปตามสภาพก็มี เป็นความดี ความชั่ว เป็นบุญ เป็นบาป เพียงตามทฤษฎี แต่ไม่เป็น

ความจริงก็มี ความดี ความชั่ว บุญ และบาป ที่แทงตลอดด้วยพระโพธิ-ญาณเท่านั้นจึงเป็นความดี ความชั่ว เป็นบุญ เป็นบาป ตามสภาพ ๑๐๐%

การทำที่ยึดถือว่าเป็นบุญกุศลในเรื่องชาดกนั้น ๆ อาจเป็นบุญกุศลจริงก็ได้ อาจไม่เป็นบุญกุศลก็ได้ ในข่ายแห่งพระโพธิญาณ ดังเช่นการให้ทานของพระเวสสันดร พระเวสสันดรให้ทานด้วยใช้คนเป็นจำนวนมากเป็นทานวัตถุ มุ่งให้คนเพียงคนเดียวได้รับความสุข แต่ได้ก่อทุกข์ให้แก่คนมากหลาย ด้วยมุ่งจะให้การให้ทานนั้นเป็นแรงส่งให้ถึงโพธิญาณ การให้ทานนั้นผิดหลักการให้ทานในพระพุทธศาสนานี้ การให้ทานในพระพุทธศาสนานี้ ต้องให้ด้วยกุศลเจตนา วัตถุที่ให้ต้องเป็นสิ่งเกื้อกูลแก่ผู้รับและการให้นั้นต้องไม่ก่อความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น การให้คนเป็นจำนวนมากเป็นทานของพระเวสสันดร เมื่อกล่าวตามหลักการที่ท่านกล่าวไว้ในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๘ ไม่มีบุญกุศลอะไรเกิดขึ้นมาเพราะการให้นั้น แต่ชาวโลกส่วนมากเขาถือกันว่าเป็นบุญกุศล คือการให้แบบนี้เป็นบุญกุศลเพียงตามทฤษฎีของสังคม แต่ความเป็นจริงหาได้มีบุญกุศลอะไรเกิดขึ้นมาเพราะการให้นี้ไม่

เรื่องที่มีอยู่ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาในบัดนี้ มีทั้งเรื่องดั้งเดิม ทั้งเรื่องที่เกิดขึ้นก่อนพระพุทธศาสนา ทั้งเรื่องที่มีคนเพิ่มเติมลงไปทีหลัง เมื่อได้ทราบความเป็นจริงเช่นนี้ จึงไม่ควรจะยึดถือเป็นเรื่องจริงเรื่องจังทุกเรื่องไป ไม่ควรถือเอาเป็นเรื่องขัดแย้งกับผู้อื่น เรื่องเป็นมาแล้วอย่างไร ควรต้องปล่อยให้เป็นไปอย่างนั้น ในเมื่อยังไม่มีหลักฐานที่แน่นอนมาพิสูจน์ว่าเรื่องนี้จริง เรื่องนั้นเท็จ เรื่องของพระพุทธศาสนาแม้ที่เป็นความจริง

๑๐๐% ก็ให้ประโยชน์เพียงให้เราได้รู้ความเป็นมาแห่งพระพุทธศาสนาเท่านั้น หาได้ช่วยเราให้ได้ถึงที่สุดทุกข์ไม่

พิธีกรรมของพระพุทธศาสนา คือระเบียบปฏิบัติที่ท่านบัญญัติไว้ไว้สำหรับกิจการนั้น ๆ ว่า กิจการอย่างนี้ ต้องจัดทำด้วยวิธีนี้ กิจการอย่างนั้น ต้องจัดทำด้วยวิธีนั้น เมื่อทำไม่ถูกตามระเบียบที่บัญญัติไว้จนถึงเสียหลักการ กิจการที่ทำนั้น นับเป็นโมฆะ คือรับไม่ได้ว่า ได้ทำกิจการนั้นแล้ว พิธีกรรมของพระพุทธศาสนานี้ ของเดิมมีไม่มากมีบัญญัติให้ทำแต่ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสังคมเพียงเท่าที่จำเป็นเพราะพิธีกรรมที่เหลือเพื่อเป็นแบบปฏิบัติของลัทธิไม่ใช่ของศาสนา พิธีกรรมดั้งเดิมได้แก่ พิธีกรรมประกาศตนเข้ารับถือพระพุทธศาสนา ซึ่งเรียกว่าพิธีประกาศตนเป็นอุบาสก อุบาสิกาผู้ถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ (พิธีกรรมนี้ในบัดนี้เรียกว่าประกาศตนเป็นพุทธมามกะ พุทธมามิกา) คือผู้ที่จะรับนับถือพระพุทธศาสนาต้องทำพิธีประกาศให้ผู้อื่นรู้ว่า ตั้งแต่ในบัดนี้เป็นต้นไป ตนมีพระพุทธ พระธรรมและพระสงฆ์เป็นสรณะ คือเป็นผู้นำการดำเนินชีวิต คือตนจะดำเนินชีวิตตามแนวของพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ พิธีกรรมนี้ได้ประโยชน์เพียงให้ชาวโลกได้รู้ว่า ตนเป็นพุทธศาสนิกแล้วเท่านั้น ยังไม่ได้ประโยชน์อะไรจากพระพุทธศาสนาเลย ต่อเมื่อได้ดำเนินชีวิตตามแนวของพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ คือได้ปฏิบัติในมัชฌิมปฏิปทามากตามสมควร จึงได้ประโยชน์จากพระพุทธศาสนา คือตนเป็นผู้บริสุทธิ์จากกิเลส จากบาปตามขนาดแห่งการปฏิบัตินั้น ๆ

พิธีกรรมดั้งเดิมในฝ่ายพระภิกษุ ได้แก่การทำพิธีรับคนเข้าเป็นสามเณร เป็นภิกษุ ผู้ใดได้รับการประกอบพิธีกรรมทำให้เป็นสามเณร

ทำให้เป็นภิกษุถูกต้องตามบัญญัติของพระพุทธเจ้าแล้ว ผู้นั้นย่อมได้ประโยชน์ คือ สังคมภิกษุยอมรับว่า ผู้นั้นเป็นสามเณร เป็นภิกษุแล้วเท่านั้น ยังหาได้รับประโยชน์อย่างที่พระพุทธศาสนาต้องการไม่ ต่อเมื่อได้ปฏิบัติในศีล ในสมาธิ ในปัญญาให้ได้มากตามสมควร จึงได้รับประโยชน์จากพระพุทธศาสนา เมื่อไม่ปฏิบัติในศีล ในสมาธิ ในปัญญา ย่อมทำลายตัวให้เป็นคนเลวทราม เป็นคนชั่วช้าลามก เพราะเหตุที่ได้รับประกอบพิธีกรรมให้เป็นสามเณร ให้เป็นภิกษุนั้น ๆ

พิธีกรรมดั้งเดิม ท่านวางไว้ บัญญัติไว้ เพียงเป็นอุบายที่จะให้ผู้ได้รับประกอบพิธีกรรมนั้น ๆ ได้เข้าถึงตัวพระพุทธศาสนา ด้วยการปฏิบัติ ต่อมาพิธีกรรมต่าง ๆ ได้วิวัฒนาการขึ้นในวงการพระพุทธศาสนามากมาย ในบัดนี้มากจนเวียนศีรษะ พิธีกรรมที่วิวัฒนาการขึ้นมากจนเฟ้อนี้ ชาวพุทธศาสนิกผู้เจ้าความคิดบัญญัติขึ้นใหม่ก็มี ไปรับเอาพิธีกรรมของพาหิรลัทธิเข้ามาใช้ก็มาก อย่างเราจะสมาทานศีล ต้องทำพิธีอาราธนาด้วยคำว่า "**มยํ ภนฺเต วิสุํ วิสุํ ฯลฯ**" "ถ้าไม่ทำพิธีอาราธนา มักจะมีเสียงอื้ออึงเสียงแหว ๆ ว่า ทำไม่ถูกต้อง ถ้าสมาทานศีลด้วยการไม่อาราธนา ดูเหมือนการถือศีลครั้งนั้น นอกจากไม่ได้บุญแล้ว ยังจะเกิดเสนียดจัญไรอะไร ๆ แก่ผู้นั้นอีก แต่ตามความเป็นจริง การถือศีล จะทำพิธีอาราธนาด้วยคำว่า "**มยํ ภนฺเต**" หรือไม่ว่า เพียงแต่นึกสมาทานในใจ ศีลก็ย่อมเกิดมีขึ้นมา การกล่าวคำอาราธนา เป็นแต่เพียงศาสนพิธี ไม่มีความสำคัญอะไร ทำก็ได้ไม่ทำก็ได้ ความสำคัญนั้น ต้องไม่ละเมิดสิกขาบทที่ได้สมาทานไว้ เมื่อไม่ละเมิดสิกขาบทที่ได้สมาทานไว้ อาการทางกายอาการทางวาจาก็เกิดเป็นศีล คือเป็นอาการของกายวาจาที่บริสุทธิ์ เป็นสุจริต ความสุจริตแห่งอาการทางกายทางวาจานี้ จัดเป็นบุญอย่าง ๑

พิธีกรรมต่าง ๆ ที่ปฏิบัติกันอยู่ในเวลานี้ เป็นพิธีกรรมที่ลอกแบบเอามาจาก Religion เสียเชื่อว่าจะไม่น้อยกว่า ๘๐% ก่อนสวดมนต์ต้องทำพิธีอาราธนา สวดมนต์ก็มุ่งเพียงให้อวยสวัสดิมงคล นี่เป็นเพียงเข้าถึงพิธีกรรมของพระพุทธศาสนา หาได้เข้าถึงตัวพระพุทธศาสนาไม่ การสวดมนต์ เดิมท่านประสงค์เพียงทำการสาธยายธรรมและวินัยของพระพุทธเจ้าเพื่อให้ขึ้นใจให้จำได้แม่นยำ ชาวบ้านนิมนต์พระไปสวดมนต์ ก็ด้วยมุ่งจะได้ฟังเนื้อธรรมในสวดมนต์นั้น การสวดมนต์ ดั้งเดิมต้องการประโยชน์อย่างนี้ แต่ในบัดนี้ การสวดมนต์ได้กลายเป็นการประกอบพิธีกรรมเพื่อความสวัสดิมงคลไปเสียแล้วเป็นส่วนมาก บทสวดมนต์บางบท มีถ้อยคำกล่าววิงวอนพระรัตนตรัย วิงวอนเทวดาขอให้ช่วยขจัดเสนียดจัญไร ป้องกันภัย และอำนวยความสวัสดีให้ เหมือนกับการวิงวอนพระเป็นเจ้าให้ทรงโปรดตามแบบของ Religion บทสวดมนต์ชนิดนี้ มีอยู่มากมาย บทสวดมนต์บางบท เป็นลัทธิภายนอกที่สอนที่อบรมให้เชื่ออำนาจเสียงนกเสียงกาอำนาจดวงดาวอย่างจำทีเดียว เช่นบทสวดมนต์ที่ขึ้นต้นด้วยคำว่า **ยนฺทุนฺนิมิตฺตํ** มีเนื้อความสอนให้เชื่ออำนาจการดลบันดาลของเสียงนกของบาปเคราะห์ บทสวดมนต์บทนี้และบทอื่นที่มีใจความทำนองนี้ เมื่อมีใครนำให้สวด ข้าพเจ้าต้องนิ่ง เพราะรู้สึกขยะแขยงในการที่จะกล่าวประกาศความเป็นมิจฉาทิฏฐิที่เป็นการทรยศต่อพระพุทธศาสนาออกไปอย่างโจ่งแจ้ง การประกอบพิธีกรรมทุก ๆ ชนิดที่เข้ามาเกี่ยวข้องอยู่กับพระพุทธศาสนาไม่ว่าพิธีกรรมนั้น ๆ จะเป็นของดั้งเดิม จะเป็นของเพิ่มเติมขึ้นใหม่ จะเป็นของที่แปลกปลอมเข้ามาจากลัทธิอื่น จัดเป็นเพียงการเข้าถึงพิธีกรรมของพระพุทธศาสนาเท่านั้น ไม่ได้เข้าถึงตัวพระพุทธศาสนา

เรื่องและพิธีกรรมของพระพุทธศาสนา ไม่ใช่ตัวพระพุทธศาสนา เป็นเพียงเปลือก เป็นเพียงกระพี้ที่ล้อม ที่หุ้มห่อพระพุทธศาสนาไว้ข้างใน การยึดถือเรื่องของพระพุทธศาสนาไว้จะด้วยความเลื่อมใสหรือด้วยโมหะก็ดี การประกอบพิธีกรรมที่มีอยู่ในศาสนาจะมากมายอย่างไร ๆ ก็ดี ชื่อว่าการได้เข้าถึงพระพุทธศาสนาเพียงที่เปลือก เพียงที่กระพี้ หาได้เข้าถึงตัวพระพุทธศาสนาไม่ ผู้ที่เข้าถึงพระพุทธศาสนาเพียงที่เปลือก เพียงที่กระพี้ย่อมไม่ได้ประโยชน์อะไรที่เป็นสาระจากพระพุทธศาสนาทำให้ต้องหมดเปลืองเวลา หมดเปลืองแรงงาน หมดเปลืองทรัพย์สินมากกว่าที่ควร ทำให้เกิดโมหะ ทำให้เกิดทิฏฐิมานะ บางรายถึงกับทุ่มเถียงทะเลาะวิวาทกับผู้อื่น เรื่องพิธีกรรมที่จัดว่าเป็นส่วนสำคัญนั้นมีอยู่เพียงในเรื่องสังฆกรรม เพราะเมื่อทำผิดระเบียบที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ การนั้นย่อมใช้ไม่ได้ ตามพระวินัย แม้ทำถูกต้อง ก็ได้ประโยชน์เพียงในด้านวินัยไม่ได้ประโยชน์ในด้านทำให้ถึงที่สุดแห่งทุกข์ ซึ่งการถึงที่สุดทุกข์เป็นประโยชน์สุดยอดที่จะได้จากการที่ได้เข้าถึงพระพุทธศาสนา

ในอันดับนี้จะได้กล่าวถึงตัวพระพุทธศาสนา **ตัวพระพุทธศาสนาคือพระธรรม พระวินัยที่พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงไว้ได้ทรงบัญญัติไว้** ตัวพระพุทธศาสนาคือพระธรรมวินัยนี้มีอยู่มากมาย ท่านว่ามีอยู่ถึงแปดหมื่นสี่พันพระธรรมขันธ์ แต่เมื่อจะย่อกล่าวอย่างสั้น **ตัวพระพุทธศาสนานี้ย่อมได้แก่มัชฌิมปฏิปทา** ซึ่งอีกโวหาร ๑ เรียกว่า "มรรค" มีหัวข้อธรรมที่เป็นหลักปฏิบัติอยู่ ๘ อย่าง **การเข้าถึงตัวพระพุทธศาสนาก็คือการรับมรรค ๘ นี้ไว้เป็นหลักปฏิบัติ เมื่อได้ปฏิบัติตามมรรค ๘ นี้แล้ว ย่อมชื่อว่าได้เข้าถึงตัวพระพุทธ-**

ศาสนานี้แล้ว เข้าถึงพระพุทธศาสนาได้ในขนาดไหน ย่อมได้รับประโยชน์จากพระพุทธศาสนาในขนาดนั้น

มรรค ๘ นี้ เมื่อกล่าวอย่างสั้นที่สุด **ย่อมได้แก่สิกขา ๓** คือ **สีลสิกขา จิตสิกขา และ ปัญญาสิกขา** หรือเรียกสั้นว่า ศีล สมาธิ และ **ปัญญา** ก็ได้ ท่านย่อไว้ดังนี้ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ เป็นปัญญา สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ เป็นศีล สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ เป็นสมาธิ ธรรม ๓ อย่างนี้แหละ เป็นตัวพระพุทธศาสนา ผู้ใดทำให้ศีล ทำให้สมาธิ ทำให้ปัญญาเกิดมีขึ้นในตน ผู้นั้นได้ชื่อว่าได้เข้าถึงตัวพระพุทธศาสนาแล้ว

ศีล สมาธิ และปัญญานี้ ท่านสาธุชนได้ฟังมามากแล้ว แต่เพื่อไม่เสียระเบียบการพูด จึงในที่นี้จักได้อธิบายใจความเพียงย่อ ๆ ศีลนี้ บางท่านอธิบายว่าได้แก่สิกขาบท ได้แก่ วินัย อธิบายอย่างนี้ ข้าพเจ้าไม่เห็นร่วมด้วย เพราะไปเอาบัญญัติเป็นศีล บัญญัติคือสิกขาบท คือวินัย เป็นเพียงฐานเป็นที่ดำเนินแห่งศีล หาใช่เป็นตัวศีลไม่ **ศีล** ตามรูปตัวอักษรแปลได้หลายอย่าง อย่างหนึ่งแปลว่า **"เครื่องพยุงคนให้พ้นจากภาวะ ที่ต่ำทราม"** หรือว่า **"เครื่องพยุงคนให้พ้นจากนรก"** โดยใจความได้แก่ **เครื่องพยุงภาวะให้เป็นไปตามปรกติ** โดยมากแปลกันเพียงว่า "ปรกติ" **ศีลเป็นผลที่เกิดขึ้นมาจากการสังวรณ์ได้ตามกลุ่มสิกขาบท** ผู้ที่สังวรณ์ได้ตามสิกขาบท ๕ ก็ชื่อว่ามีศีล ๕ สังวรณ์ได้ตามสิกขาบท ๘ สิกขาบท ๑๐ สิกขาบท ๒๒๗ สิกขาบท ๓๑๑ ก็ชื่อว่ามีศีล ๘ มีศีล ๑๐ มีศีล ๒๒๗ มีศีล ๓๑๑ **ศีลมีกลุ่มสิกขาบทเป็นฐานเป็นที่ดำเนิน** เมื่อเปรียบคนให้เป็นรถจักรรถไฟ สิกขาบทย่อมเท่ากับรางรถไฟ กิริยาที่

รถแล่นไปตามรางย่อมเท่ากับศีล รถไฟยังแล่นไปตามรางอยู่ตราบใด รถไฟนั้นย่อมยังเป็นรถที่ปรกติอยู่ตราบนั้น ข้อนี้ฉันใด คนยังไม่ละเมิดสิกขาบทที่รักษาอยู่ตราบใด คนนั้นย่อมยังนับว่าเป็นคนตามปกติตามเพศ ตามภูมิของตนอยู่ตราบนั้น ข้อนี้ก็ฉันนั้น ใจความที่ควรกำหนดจำอย่างสั้นในเรื่องศีลนี้ก็คือ **การสังวรณ์ได้ตามกลุ่มสิกขาบทเป็นศีล ฐานเป็นที่ดำเนินของศีล คือกลุ่มสิกขาบทประเภทใดประเภท ๑ กลุ่มสิกขาบทซึ่งเป็นฐานเป็นที่ดำเนินของศีล อย่างต่ำที่สุดต้องมีสิกขาบท ๕ ข้อ เป็นองค์ประกอบ** กลุ่มสิกขาบทใดมีจำนวนสิกขาบทน้อยกว่า ๕ เป็นองค์ประกอบ กลุ่มสิกขาบทนั้นใช้เป็นฐานเป็นที่ดำเนินของศีลไม่ได้ เพราะแม้จะสังวรณ์ตามกลุ่มสิกขาบทนั้นได้ครบถ้วน อาการเสียปรกติทางกาย ทางวาจาย่อมบังเกิดขึ้นมาได้ โดยมิต้องล่วงละเมิดสิกขาบท

ศีลนั้น เป็นแบบปฏิบัติสำหรับฝึกหัดบังคับตัวเองในเรื่องที่คอยปราบคอยปิดกั้นมิให้กิเลสอย่างกลางซึ่งมีชื่อเรียกว่า "**ปริยุฏฐานกิเลส**" บ้าง ว่า "**นิวรณ์**" บ้าง วิวัฒนาการคือฟูขึ้นเป็นกิเลสอย่างหยาบซึ่งมีชื่อเรียกว่า "**วิติกมกิเลส**" กิเลสที่วิวัฒนาการขึ้นถึงชั้นวีติกมะแล้วย่อมทำหน้าที่บังคับกายบ้าง บังคับวาจาบ้าง บังคับทั้งกายทั้งวาจาบ้าง ให้ทำชั่ว ให้พูดชั่ว ซึ่งเรียกว่ากายทุจริต ว่าวจีทุจริต **ความดีคือศีลนี้ ก็คือกิริยาที่เอากายเอาวาจาไว้ให้อยู่ในบังคับ** คือบังคับกายบังคับวาจาไม่ให้ทำการล่วงละเมิดสิกขาบทที่ตนได้สมาทานไว้ หรือที่ตนต้องรักษาตามเพศ คือบังคับอาการทางกาย ทางวาจา ไม่ให้เกิดเป็นทุจริตขึ้นนั่นเอง เพราะเช่นนี้ **ศีล** ท่านจึงได้กล่าวว่า "**เป็นความดีสำหรับปราบกิเลสอย่างหยาบ**"

กิเลสยังมีอีกอย่าง ๑ ที่มีอาการไม่รุนแรงถึงวีติกมกิเลส ไม่มีกำลังในการที่จะบังคับกาย บังคับวาจาให้ทำชั่ว ให้ทำทุจริต แต่รบกวนจิต กลุ้มรุมจิตทำให้จิตเศร้าหมองอยู่ในภายใน ท่านเรียกชื่อว่า **"ปริยุฏฐานกิเลส"** บ้าง ว่า **"นิวรณ์"** บ้างดังที่ได้กล่าวแล้ว **ปริยุฏฐานกิเลส** แปลว่า **"กิเลสที่กลุ้มรุมจิตทำให้จิตขุ่นหมอง"** **นิวรณ์** แปลว่า **"กิเลสที่ปิดกั้นมิให้ได้บรรลุคุณความดี"** กิเลสชนิดนี้ จัดเป็นกิเลสชั้นกลาง ศีลไม่สามารถจะบำราบกิเลสชนิดนี้ลงได้ กิเลสชนิดนี้ต้องบำราบด้วยสมาธิ

สมาธินั้น หมายถึงกิริยาที่จิตเพ่งอยู่โดยแรงที่อารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่งเพียงอย่างเดียว ซึ่งอารมณ์นี้ต้องไม่เป็นฐานเป็นที่เกิดของกิเลสอะไร ๆ ด้วย การเพ่งนั้นต้องแรงถึงทำให้จิตแหลมพุ่งตรงจมเข้าไปที่อารมณ์นั้นเพียงอย่างเดียว จิตไม่ย้ายพุ่งเข้าไปสู่อารมณ์ที่ ๒ ที่ ๓ ฯลฯ และพร้อมกันนั้น จิตนั้นพร้อมทั้งเจตสิกที่ห้อมล้อมต้องมีความสุขมีความสดชื่นด้วย เมื่อจิตเพ่ง ในลักษณะนี้อยู่ที่อารมณ์เพียงอย่างเดียวเช่นนั้น กิเลสทั้งหลายที่กลุ้มรุมจิตทำให้จิตหมองอยู่ในขณะนั้น ซึ่งมีชื่อเรียกว่า **"ปริยุฏฐานกิเลส"** บ้าง ว่า **"นิวรณ์"** บ้าง ก็ตกตะกอนลงไป ๆ กลายเป็นอนุสัย น้ำขุ่น คือน้ำที่มีละอองชนิดทึบแสงผสมอยู่ เมื่อน้ำนี้ถูกกวนด้วยสารส้มในขนาดพอสมควร ละอองที่แทรกผสมอยู่ในน้ำนั้นย่อมค่อย ๆ ตกตะกอนลงไปๆ เมื่อละอองชนิดที่ทึบแสงตกตะกอนลงไปหมดแล้ว น้ำนั้นย่อมกลับใสสภาพเดิมของน้ำย่อมกลับปรากฏขึ้นอีก ข้อนี้ฉันใด จิตเศร้าหมอง คือจิตที่ถูกปริยุฏฐานกิเลส ที่ถูกนิวรณ์กลุ้มรุมอยู่ เมื่อจิตนี้แหลมพุ่งเข้าไปจมอยู่ที่อารมณ์เพียงอย่างเดียว ปริยุฏฐานกิเลส นิวรณ์ที่กลุ้มรุมจิต ที่ปรุงแต่งจิตอยู่นั้นย่อมค่อยๆ จืดจางตกตะกอนลงไป ๆ เมื่อปริยุฏฐานกิเลส ตกตะกอนลงไป

หมดแล้ว จิตนั้นย่อมกลับเป็นประภัศร คือ กลับผ่องใส ตามสภาพเดิมของจิต ข้อนี้ก็ฉันนั้น การบำเพ็ญสมาธิ เมื่อกล่าวโดยใจความ ก็คือการหยุดใช้ความคิด เพื่อปิดกั้นมิให้ไหลไปตามอาการยั่วของอารมณ์ต่าง ๆ แต่จิตตามธรรมชาติ เมื่อไม่มีอารมณ์เป็นที่ยึดที่เกาะ ย่อมต้องเข้าถึงภาวะแห่งภวังคะ ดังนั้น ในการนี้ท่านจึงให้เพียงนึกถึงอารมณ์ แต่อย่าให้ถึงขั้นใช้ความคิด

กิเลสที่ตกตะกอนลงไปนั้น ท่านเรียกชื่อว่า "**อนุสัย**" อนุสัย เป็นกิเลสชนิดละเอียด ในยามปรกติ ไม่อาจสำแดงฤทธิ์เดชอะไร ๆ ตามลำพังตนเอง แต่ว่าทำหน้าที่ซุ่มซ่อนเป็นขุมกำลังปรุงแต่งอัธยาศัยของผู้นั้นให้หนักให้เด่นไปทางอนุสัยที่มีอยู่มาก และคอยให้กำลังในการใช้กำลังงานแก่กิเลสอย่างกลางและอย่างหยาบที่เป็นประเภทเดียวกับตน เมื่อตะกอนคือราคานุสัยมีอยู่มาก ราคานุสัยนั้นก็ทำหน้าที่ปรุงแต่งอัธยาศัยให้ผู้นั้นเป็นคนราคจริต เมื่อกิเลสฝ่ายราคะฟู ราคานุสัยก็ทำหน้าที่ให้กำลังที่แรง ราคะนั้นย่อมใช้กำลังงานที่รุนแรง เมื่อตะกอนคือปฏิฆานุสัยมีอยู่มาก ปฏิฆานุสัยนั้นก็ทำหน้าที่ปรุงแต่งอัธยาศัยให้ผู้นั้นเป็นคนโทสจริต เมื่อกิเลสฝ่ายโทสะฟู ปฏิฆานุสัยก็ทำหน้าที่ให้กำลังที่แรง โทสะนั้นย่อมใช้กำลังงานที่รุนแรง เมื่อตะกอน คืออวิชชานุสัยมีอยู่มาก อวิชชานุสัยนั้นก็ทำหน้าที่ปรุงแต่งอัธยาศัยผู้นั้นให้เป็นคนโมหจริต เมื่อกิเลสฝ่ายโมหะฟู อวิชชานุสัยก็ทำหน้าที่ให้กำลังที่แรง โมหะนั้นย่อมใช้กำลังงานที่รุนแรง นอกจากจริตทั้ง ๓ นี้แล้ว คน โดยจริต ยังมีอีก ๓ ประเภท คือ สัทธาจริต พุทธิจริต และวิตักจริต แต่ว่าทั้ง ๓ จริตนี้เป็นกึ่งที่อนุโลมอยู่ใน ๓ จริตนั้น คือสัทธาจริต

เป็นพวกเดียวกับราคจริต พุทธิจริตเป็นพวกเดียวกับโทสจริต วิตักจริตเป็นพวกเดียวกับโมหจริต

ตะกอนคืออนุสัยนี้ ไม่มีการทำอันเป็นโลกิยะอะไร ๆ จะเอาออกจะทำลายได้ นอกจากอริยมรรคซึ่งเป็นธรรมชั้นสูง คือเป็นโลกุตรธรรมเท่านั้น อริยมรรค คือการตรัสรู้ การแทงตลอดในอริยสัจจะ ๔ เมื่อการตรัสรู้ การแทงตลอดในอริยสัจจะ ๔ เกิดขึ้น ดวงปัญญาที่เข้าไปรู้ทั่วถึงในอริยสัจจะ ๔ ที่เข้าไปรู้ทั่วถึงกิจที่ต้องทำในอริยสัจจะ ๔ ที่เข้าไปรู้ทั่วถึงการที่ได้ทำกิจในอริยสัจจะ ๔ แล้วนั้น ที่เกิดขึ้นในขณะที่ได้ตรัสรู้ธรรมนั้นเอง ย่อมทำให้เกิดผลพลอยได้ขึ้นมา คือดวงปัญญาที่โพลงขึ้นมานั้น ย่อมทำหน้าที่ทำลายสัญโญชน์ และทำให้อนุสัยศูนย์สลายตัวไปในขณะที่ตรัสรู้ ที่แทงตลอดนั้น คือ ถ้ามรรคที่เกิดขึ้นนั้นเป็นโสดาปัตติมรรค มรรคนั้นย่อมทำลายสัญโญชน์ได้ ๓ คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา และสีลัพตปรามาส และพร้อมกันนี้ อนุสัยคือทิฏฐิ และอนุสัยคือวิจิกิจฉาก็หลอมละลายตัวเองศูนย์สิ้นไป ถ้ามรรคที่เกิดขึ้นนั้นเป็นสกทาคามิมรรค มรรคนั้นย่อมทำลายสัญโญชน์ทั้ง ๓ นั้น และสัญโญชน์คือกามราคะ และปฏิฆะส่วนที่หยาบอนุสัยทั้ง ๒ นั้น กับอนุสัยคือราคะและอนุสัยคือปฏิฆะส่วนที่หยาบก็หลอมละลายตัวเองศูนย์สิ้นไป ถ้ามรรคที่เกิดขึ้นนั้นเป็นอนาคามิมรรค มรรคนั้นย่อมทำลายสัญโญชน์ทั้ง ๕ นั้นได้หมด อนุสัยทั้ง ๔ นั้นก็หลอมละลายตัวเองศูนย์สิ้นไป ถ้ามรรคที่เกิดขึ้นนั้นเป็นอรหัตมรรค มรรคนั้นก็ทำลายสัญโญชน์ได้หมดทั้ง ๑๐ และพร้อมกันนั้น อนุสัยทั้ง ๗ ก็หลอมละลายตัวเองศูนย์สลายไป สัญโญชน์เบื้องปลายอีก ๕ อย่าง ที่ยังไม่ได้กล่าวถึงชื่อ คือ รูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ และอวิชชา อนุสัยที่ยังมิได้

กล่าวชื่ออีก ๓ อย่าง คือ มานะ ภวราคะ และอวิชชา[๑] การรู้ทั่วถึงธรรม การตรัสรู้ธรรมอย่างที่กล่าวมานี้เป็นตัวปัญญา

การฝึกฝนอบรมใจทำให้สงบนิ่ง เรียกว่าสมถกรรมฐาน จิตของคนเราย่อมฟุ้งซ่าน ย่อมพลุ่งพล่าน ด้วยอำนาจปริยุฏฐานกิเลส ด้วยนิวรณ์ ความดีของสมถกรรมฐานนั้นอยู่ที่การทำให้ปริยุฏฐานกิเลสให้นิวรณ์ตกตะกอนสงบราบไป ทำให้จิตนิ่งอยู่ที่อารมณ์เพียงอย่างเดียว เมื่อจิตนิ่งเป็นสมาธิถึงขั้นอัปนาแล้ว ปริยุฏฐานกิเลส นิวรณ์ทั้งหมดย่อมราบไม่มีปรากฏ จิตย่อมสงบนิ่งเฉยเป็นประภัศร ไม่มีการใช้ความคิดอะไร ๆ เลย และตลอดกาลที่จิตสงบนิ่งอยู่นี้ ความแช่มชื่น ความปลาบปลื้ม ความสุขก็ทำหน้าที่ปรุงแต่งอยู่โดยไม่ขาดสาย ด้วยเหตุนี้ พระพุทธเจ้าจึงได้ทรงแยกสมาธิออกเป็น ๒ ชนิด คือสมาธิเพื่อเสวยสุขในทิฏฐธรรม คือเพื่อเสวยนิรามิสสุขในเวลาที่อยู่ในสมาธินั้น คือตลอดเวลาที่อยู่ในฌานสมาบัติ ย่อมได้ดื่มรสนิรามิสสุขไม่ขาดสาย สมาธิอีกอย่างหนึ่งเพื่อการตรัสรู้ธรรม สมาธิแบบนี้ต้องเจริญสมถกรรมฐานทำให้อุปจารสมาธิ หรืออัปนาสมาธิเกิดขึ้นมาก่อน แล้วออกจากสมาธินั้นไปเจริญวิปัสนากรรมฐาน ด้วยวิธีที่ทำให้สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ และสัมมาสติเป็นองค์ประกอบ เป็นองค์ค้ำจุนห้อมล้อมข้อความทั้งนี้ พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในมหาจัตตารีสกสูตร และตรัสอานิสงส์ไว้ว่า ผู้ใดทำธรรมทั้ง ๘ อย่างนี้ให้บังเกิดขึ้นมาในตนได้ ผู้นั้นย่อมต้องได้เป็นพระเสขะ คือ อย่างต่ำย่อมได้เป็นพระโสดาบัน อย่างสูงย่อมต้องได้เป็นพระอนาคามี แต่ถ้าได้ทำธรรมทั้ง ๘ อย่างนั้นและสัมมาญาณกับสัมมาญาณ

---

๑. ความแตกต่างกันแห่งสัญโญชน์และอนุสัย ได้กล่าวไว้ในธรรมของนักปกครองแล้ว ป.

วิมุตติให้บังเกิดขึ้นมาในตนได้ ผู้นั้นย่อมได้เป็นพระอรหันต์ สัมมาทิฏฐิ สัมมาญาณ และสัมมาวิมุตติ มีความแตกต่างกันดังนี้ คือ:

สัมมาทิฏฐิ คือการเห็นธรรม การรู้ทั่วถึงธรรมตรงตามความเป็นจริง **สัมมาญาณ** คือการตรวจสอบ การพิจารณาธรรมที่ได้เห็น ที่ได้รู้ทั่วถึงนั้นให้รู้แจ้งชัดเจนทุกส่วนทุกแง่ทุกมุม คือทำความรู้นั้นให้เกิดเป็นความรู้ของตนอย่างครบถ้วน **สัมมาวิมุตติ** หมายถึงการน้อมตนลงไปในธรรมที่ได้รู้ทั่วถึงอย่างชัดแจ้งแล้วนั้น เพื่อความเข้าใจเนื้อความง่าย จะได้กล่าวโดยวิธีเปรียบเทียบ หากเปรียบธรรมคืออริยสัจจะให้เป็นบ้าน **สัมมาทิฏฐิ** ย่อมเท่ากับกิริยาที่ได้แลเห็นบ้านนั้นอย่างถูกต้องชัดเจนด้วยแสงสว่างที่มากพอ **สัมมาญาณ** ย่อมเท่ากับกิริยาที่เข้าไปตรวจสอบพิจารณาดูบ้านนั้นด้วยอาศัยหลักวิชาอย่างทั่วถึงจนได้รู้วิธีการก่อสร้างและสิ่งที่นำมาประกอบเข้าเป็นบ้านนั้นทุก ๆ ส่วน ทุก ๆ สิ่ง **สัมมาวิมุตติ** ย่อมเท่ากับกิริยาที่เข้าไปอยู่ในบ้านนั้นอย่างสุขสำราญ

ท่านผู้ที่บำเพ็ญสมาธิเพียงเพื่อเสวยนิรามิสสุขในปัจจุบันไม่ต้องทำอะไรมาก ทำเพียงให้จิตสงบถึงขั้นอัปนาสมาธิแล้ว ก็ได้เสวยนิรามิสสุขตลอดเวลาที่อยู่ในสมาธินั้น ตามประสงค์แต่ท่านที่ต้องการตรัสรู้ธรรมเมื่อได้ทำให้อัปนาสมาธิเกิดขึ้นมาแล้วต้องออกจากสมาธินั้น อาศัยสมาธินั้นเพียงเป็นบาทแล้วเจริญวิปัสสนาพิจารณาธรรมให้รู้ตามความเป็นจริง พระพุทธเจ้าทรงพยากรณ์ไว้ว่า เมื่อได้ทำสมาธิให้เกิด และได้ทำธรรมทั้ง ๗ อย่างนั้นให้เป็นองค์ประกอบ เป็นองค์ห้อมล้อมค้ำจุนได้แล้ว ย่อมต้องได้เป็นพระเสขะอย่างแน่นอน เมื่อทำให้เกิดได้ทั้ง ๑๐ ย่อมได้เป็นพระอรหันต์ ท่านผู้ที่มุ่งปฏิบัติธรรมเพื่อการตรัสรู้ธรรมเป็นพระเสขะ หรือเป็นพระ

อรหันต์น่าจะทดลองปฏิบัติดูได้ แม้จะทำได้ไม่ถึงขั้นเป็นพระเสขะ อย่างน้อยก็ต้องได้เป็นกัลยาณปุถุชน

ศีล สมาธิ และปัญญาทั้ง ๓ นี้เป็นตัวพระพุทธศาสนา ผู้ที่เข้าถึงตัวพระพุทธศาสนา ต้องเข้าถึงอย่างนี้ คือ ทำตนให้เป็นคนมีศีล ทำตนให้เป็นคนมีสมาธิ ทำตนให้เป็นคนมีปัญญา ทำได้แค่ไหน ก็ได้เข้าถึงแค่นั้น เข้าถึงแค่ไหนก็ได้เห็นสัจธรรม ได้เห็นความจริงตามสภาพแค่นั้น การได้เห็นสัจธรรม ได้เห็นความจริงตามสภาพนั้น เห็นตามขนาดกำลังปัญญาที่โพลงขึ้นดังที่กล่าวแล้ว กำลังปัญญาที่โพลงขึ้นนั้น มีอยู่ ๔ ชั้น ดังนั้น พระอริยบุคคลในพระพุทธศาสนานี้จึงมี ๔ ชั้น คือ พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์ ถึงแม้ในหมู่ปุถุชนก็เช่นเดียวกัน ปฏิบัติธรรมได้ถึงขั้นไหน ก็ได้ความรู้ในธรรมแค่ขั้นนั้น เห็นความจริงตามสภาพแค่ไหน ก็ได้รู้ความจริงตามสภาพแค่นั้น และได้เสวยผลพลอยได้ในขนาดนั้น ผลพลอยได้ คือ กาย วาจา ใจ และความคิดเห็นบริสุทธิ์ ทุกข์ต่าง ๆ สงบไป สันติสุขเกิดขึ้นมาตามควรแก่ขนาดสัจธรรมที่ได้รู้ทั่วถึง ทั้งนี้ เพราะพระพุทธศาสนา นอกจากเป็นสัจธรรมแล้ว ยังเป็นสัลเลขธรรม เป็นนิยยานิกธรรม และเป็นสันติธรรมอีกด้วย กิเลสที่เกิดขึ้นที่มีอยู่ ย่อมทำหน้าที่กลุ้มรุม ชุบย้อมกาย วาจา จิต และความคิดเห็นให้เศร้าหมอง ให้ดำมะเมื่อม เมื่อได้เข้าถึงธรรมในขนาดไหน ธรรมนั้นย่อมทำหน้าที่ขูดเกลาชำระล้างกิเลสออกไปจากกาย วาจา ใจ และความคิดเห็นในขนาดนั้น และได้เข้าถึงธรรมในขนาดไหน ธรรมนั้นก็ทำหน้าที่ผลักออกให้ห่างไกล ให้พ้นทุกข์ได้ในขนาดนั้น ความสุข ความร่มเย็น ความแช่มชื่นเบิกบานใจก็เกิดขึ้นในขนาดนั้น กิเลสที่หมดไปจากกาย จากวาจา จาก

จิต จากความคิดเห็น ทุกข์ที่สงบ ที่ดับไป ความสุขที่เกิดขึ้นจากความสงบแห่งกิเลส ล้วนเป็นผลที่พลอยได้จากการที่ได้เข้าถึง ได้แทงตลอด ได้ตรัสรู้ธรรมที่เป็นตัวพระพุทธศาสนาทั้งนั้น มิใช่เพราะการได้เข้าถึงเรื่องของพระพุทธศาสนาหรือพิธีกรรมของพระพุทธศาสนาทั้งที่เป็นของดั้งเดิม ทั้งที่เพิ่มเติมขึ้นทีหลัง

ควรนับถือพระพุทธศาสนาแบบบริสุทธิ์

ท่านสาธุชนผู้ที่ประกาศตนแล้วว่าเป็นพุทธศาสนิก เมื่อได้ทราบว่าพระพุทธศาสนาคืออะไรดังที่ได้กล่าวมาแล้วนี้ เมื่อเลื่อมใสดื่มด่ำในพระธรรม ของพระพุทธเจ้าว่าเป็นสัจธรรม เป็นสัลเลขธรรม เป็นนิยยานิกธรรม และเป็นสันติธรรม อยากจะหาประโยชน์ที่แท้จริงจากพระพุทธศาสนาให้แก่ตน ก็พึงพยายามอย่าให้การหลงเรื่องของพระพุทธศาสนาหลงในพิธีกรรมของพระพุทธศาสนา ทั้งที่เป็นของดั้งเดิม ทั้งที่ถูกบัญญัติเพิ่มเติมขึ้นใหม่ในชั้นหลัง ๆ ทั้งที่มีแปลกปลอมเข้ามาจากลัทธิอื่น ๆ เกิดขึ้นได้ เพราะการหลงเรื่องและพิธีกรรมของพระพุทธศาสนานั้น ย่อมทำหน้าที่ปิดกั้นมิให้ได้เข้าถึงตัวพระพุทธศาสนา ตัวประโยชน์ที่จะได้จากพระพุทธศาสนา **การเข้าถึงเรื่อง เข้าถึงพิธีกรรมของพระพุทธศาสนา เป็นแต่เพียงการเข้าถึงเปลือก เข้าถึงกระพี้แห่งพระพุทธศาสนาเท่านั้น** เมื่อเข้าถึงเพียงเรื่อง เพียงพิธีกรรมของพระพุทธศาสนา เราย่อมไม่ได้ประโยชน์จากพระพุทธศาสนาเท่าที่เราสมควรจะได้ และการติดอยู่ในเรื่อง ในพิธีกรรมของพระพุทธศาสนา ย่อมทำให้เรากลายเป็นคนหมดอิสรภาพทางจิตใจ หมดเสรีภาพทางจิตใจ และทำให้มีการถือ

นอกลู่นอกทางของพระพุทธศาสนา เช่นถือมงคลตื่นข่าว ถือโชค ถือลาง การถือนอกลู่นอกทางนี้ ย่อมทำหน้าที่อบรมให้เกิดมีมิจฉาทิฏฐิแทรกซึมเข้ามาในจิตใจอยู่เสมอ ๆ เมื่อท่านต้องการจะได้รับประโยชน์ชนิดไรจากพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง ก็พึงศึกษาธัมมะชนิดนั้นในพระพุทธศาสนาให้รู้ให้เข้าใจอย่างถูกต้องแล้วพยายามประพฤติปฏิบัติธัมมะที่ได้ศึกษาจนได้ความรู้ความเข้าใจแล้วนั้นให้เต็มกำลังความสามารถเถิด

เมื่อกล่าวโดยใจความ การเข้าถึงพระพุทธศาสนาที่ถูกต้อง ก็คือการพยายามทำตนให้เข้าถึงศีล ให้เข้าถึงสมาธิ ให้เข้าถึงปัญญา **ศีล**ในชั้นของฆราวาสก็เข้าถึงได้ไม่ยากอะไร เพราะเพียงแต่ถือศีล ๕ ก็ได้ **สมาธิ** ก็เพียงพยายามอย่าให้อภิชฌา พยาบาท เข้ามาครอบงำจิตใจได้ คืออย่าให้ความโลภความอยากได้ทรัพย์ของผู้อื่นมาเป็นของตัว อย่าให้ราคะ อย่าให้ความคิดปองร้ายล้างผลาญผู้อื่นเข้ามาครอบงำจิตใจจนถึงทำให้ขุ่นมัวเศร้าหมอง **สัมมา-ทิฏฐินั้น** ก็คืออย่าไปเชื่อว่ามีอาตมันมีโซลที่ไม่ตายอยู่ในกาย อย่าเชื่อมงคลตื่นข่าว อย่าไปเชื่ออำนาจของดาวฤกษ์ อย่าเชื่อฤกษ์เชื่อยาม อย่าไปเชื่อเสียงนกเสียงหนูเสียงจิ้งจกตุ๊กแกร้อง ที่ว่าเป็นนิมิตบอกลางดีลางร้ายอย่าเชื่ออำนาจเทวดาว่ามีอยู่เหนือคน อย่าปฏิเสธความดีความชั่ว และผลของความดีความชั่ว จงเชื่อมั่นอยู่ในหลักกรรมสกตาศรัทธาเพียงอย่างเดียวสัมมาทิฏฐินี้เป็นตัวปัญญา อันนี้คือ การปฏิบัติได้อย่างบริบูรณ์ในกุศลกรรมบถทั้ง ๑๐ ประการ ฆราวาสที่ปฏิบัติได้อย่างบริบูรณ์ในกุศลกรรมบถทั้ง ๑๐ ประการ ชื่อว่าได้เข้าถึงตัวพระพุทธศาสนาตามภูมิของฆราวาสแล้ว

สำหรับบรรพชิต ในเรื่องการปฏิบัติในศีล สมาธิ และปัญญา ถ้าทำไม่ได้บริบูรณ์ทั้งหมด ทำได้บริบูรณ์เพียงแค่ศีล ก็นับว่าเป็นการทำที่ดีมาก

ในสมัยนี้แล้ว บรรพชิตที่ทำศีลให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ ชื่อว่าย่อมทำให้คณะสงฆ์งดงาม เป็นที่ตั้งแห่งศรัทธาเลื่อมใสของสาธุชนทำให้การพระพุทธศาสนาในประเทศไทยนี้งดงามในขนาดที่พอกล่าวอวดต่อชาวโลกได้ นอกจากนี้ก็ขอให้ชาวเราพยายามช่วยอบรมบุตรหลาน อบรมยุวชนให้รู้จักพระพุทธศาสนา คือคำสอนที่แท้จริงของพระพุทธเจ้า อย่าไปสอนหรืออบรมในทางที่ให้เกิดความเชื่อถือผิด ๆ เช่นสอนให้กลัวผี ให้เชื่อฤกษ์เชื่อยาม เชื่ออำนาจเครื่องรางของขลัง เป็นต้น เพราะนั่นเป็นเรื่องนอกพระพุทธศาสนา ซึ่งส่วนมาก เป็นเรื่องที่ไปเอามาจากคัมภีร์ของพราหมณ์ ไม่ใช่เรื่องที่เราชาวพุทธศาสนิกควรเข้าไปเกี่ยวข้องเลย เราไม่ได้นับถือลัทธิอื่น เช่นลัทธิพราหมณ์ ลัทธิคริสตัง เป็นต้น เราไม่ได้นับถือ Religion เรานับถือพระศาสนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ที่ทรงได้ตรัสรู้ความจริงตามสภาพต่างหาก เราควรทำตนให้ได้เป็นพุทธศาสนิกที่ผ่องแผ้ว ที่เป็นกรรมวาทีตามเสด็จพระพุทธเจ้า ๑๐๐% ในฝ่ายบรรพชิต ไม่ควรทำตนเป็นเดียรถีย์ปลอมเข้ามาบวช ในฝ่ายฆราวาส ควรทำตนเป็นอุบาสก อุบาสิกา ประเภทดอกบัวประเภทที่ขาวสะอาด ไม่ใช่ประเภทจัณฑาล ประเภทเศร้าหมอง ประเภทห้อยอยู่ข้างท้าย เมื่อท่านผู้ใดทำได้เช่นนี้ ท่านผู้นั้นชื่อว่าย่อมได้ประโยชน์ในทางส่วนตัวจากพระพุทธศาสนาตามสมควร ชื่อว่าได้นับถือพระพุทธศาสนาถูกต้องตามพระพุทธประสงค์ ๑๐๐% นอกจากนี้ ความสงบทางบ้านเมืองย่อมต้องเกิดติดตามขึ้นมา เพราะความประพฤติดีปฏิบัติชอบของคนแต่ละคน ๆ ย่อมทำให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองทางส่วนรวม ทำให้บ้านเมืองมีสันติสุข ทำให้ประเทศไทยเป็นแหล่งที่จะทำให้ชาวต่างประเทศเข้ามาศึกษาพระพุทธศาสนา ให้เกิดความรู้ได้ความเข้าใจในพระพุทธศาสนา ซึ่งเพราะ

ชาวเราได้เข้าถึงพระพุทธศาสนาอย่างนี้ พระพุทธศาสนาจะเกิดเป็นประโยชน์แก่โลกอย่างกว้างใหญ่ไพศาล

ในที่สุดนี้ ขออำนาจแห่งพระรัตนตรัยและคุณงามความดีที่ท่านสาธุ-ชนได้ประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จงเกิดเป็นประภาพ เป็นกุศลสมบัติดลบันดาลให้ท่านสาธุชนเกิดมีดวงปัญญาที่แหลมกล้าที่สามารถแทงตลอด ตรัสรู้พระธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสสอนไว้ตามความเป็นจริง โดยเร็วไว เทอญ

วิธีเพิ่มศีลธรรม

โดย

พระปริยัติโมลิ* (ปาสาทิโก) วัดราชบพิธ

๒๔๙๙

ในเวลานี้ ท่านผู้มีความปรารถนาดีต่อประเทศชาติ ต่อประชาชนด้วยน้ำใสใจจริง มักจะแสดงความหนักอกหนักใจ ในสถานการณ์ในอนาคตของประเทศชาติ ของประชาชนส่วนรวม ออกมาทางคำพูดบ้าง ทางตัวหนังสือบ้าง ทั้งนี้เพราะปรารภถึงศีลและธรรม อันเป็นโครงร่างแห่งความเป็นปึกแผ่นของประเทศชาติ อันเป็นฐานที่เกิดแห่งความสามัคคีในระหว่างคนกับคน กลุ่มชนกับกลุ่มชน กำลังทรุดโทรมเสื่อมสลายลงไปเรื่อย ๆ

ศีลและธรรม คำพูด ๒ คำนี้ เป็นคำพูดที่ชาวเรามักยกขึ้นพูดควบไปด้วยกันเสมอ แต่ว่าคำทั้งสองนี้ มีความหมายไม่เหมือนกัน ศีล คือการตั้งใจควบคุมความประพฤติทางกายทางวาจามิให้เป็นทุจริต ธรรมโดยทั่วไปมีความหมายกว้าง แต่ธรรมที่ชาวเราใช้พูดควบกับศีลนี้ คือความมีจิตใจที่ไม่นิยมยินดีในความชั่ว แต่นิยมยินดีอยู่แต่ในความดี

ตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ศีล มีวินัยคือสิกขาบทที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้เป็นแนวดำเนิน ธรรม มีความบริสุทธิ์สะอาดแห่งจิตเป็นแนวดำเนิน ศีลเจริญขึ้นเพราะธรรม และธรรมก็เจริญขึ้นเพราะศีล ๒ สิ่งนี้ต่างเป็นเหตุเป็นผลของกันและกัน หากจะเปรียบคนให้เป็นตัว

---

*พระธรรมโสภณ ปัจจุบัน

รถจักรรถไฟ วินัยย่อมเท่ากับรางรถไฟ กิริยาที่รถแล่นไปตามรางรถไฟย่อมเท่ากับศีล ความเรียบร้อยและการเดินสะดวกของเครื่องจักร ย่อมเท่ากับธรรม

ตามความเป็นจริง เฉพาะตัวศีลและธรรมแท้ ๆ ย่อมคงที่อยู่ในภาวะเดียว ไม่มีการเปลี่ยนแปลงแปรผัน คือไม่มีเสื่อม ไม่มีเจริญ สิ่งใดยังมีเสื่อมยังมีเจริญ คือมีภาวะของตนไม่แน่นอนไม่คงที่ คือเปลี่ยนภาวะของตนเป็นอย่างนั้นบ้าง เป็นอย่างนี้บ้าง สิ่งนั้นไม่ใช่ศีล ไม่ใช่ธรรม แต่สิ่งนั้นเป็นวัตถุ เป็นสังขาร เป็นสัตว์ หรือเป็นบุคคล

คำที่ว่า "ศีลธรรมเสื่อม" ที่ชาวเราใช้พูดกันอยู่นี้หมายความว่า คนส่วนมากนำศีลและธรรมมาใช้น้อยไป คนส่วนมากพากันหันหลังให้ศีลและธรรม คือศีลและธรรมไม่เข้าไปปรุงแต่งอาการทางกายทางวาจาและจิตใจของคนส่วนมาก คนส่วนมากแปรภาวะของตัวเองไปเป็นคนหน้าด้านหมดยางอาย กลายเป็นคนที่เห็นแก่ตัวจัด ไม่เคารพในสิทธิ ในชีวิตร่างกายในทรัพย์สินของผู้อื่น จะทำจะพูดหรือแม้จะคิดอะไร ๆ ออกมาย่อมมุ่งอยู่ที่ตนจะได้สิ่งที่ตนต้องการเป็นมาตรฐาน แม้ในการจะได้สิ่งที่ตนต้องการนั้นทารุณถึงต้องดำเนินกิจกรรมไปบนกองเลือดเนื้อบนกองกระดูก หรือในทะเลน้ำตาของประชาชน หรือถึงต้องทำลายรังซึ่งเป็นที่อยู่ของตนเอง ก็ดำเนินกิจกรรมไปได้ โดยไม่มีความขยะแขยง หรือแม้เพียงความตะขิดตะขวงใจก็ไม่มี

ความเสื่อมศีลและธรรมของแต่ละคน ๆ ย่อมทำให้เกิดปฏิปักขภาพ คือย่อมทำให้เกิดการแตกร้าว ความดูถูกดูหมิ่น ความเกลียดชัง ความมุ่งร้าย ความทำลายล้างผลาญกัน อย่างที่โจรทำต่อผู้อื่น ขึ้นในระหว่างคนกับคน กลุ่มชนกับกลุ่มชน ปฏิปักขภาพที่เกิดขึ้นนี้ย่อมทำให้ความเดือดร้อนลำบาก

เกิดขึ้นแก่ส่วนรวม ซึ่งย่อมทำให้บ้านเมืองทรุดโทรม ให้วินาศล่มจมกลายเป็นแดนแห่งเมืองนรก ในทางตรงกันข้าม ความมีศีลและธรรมของแต่ละคน ๆ ย่อมทำให้เกิดภราดรภาพ คือให้เกิดความปรองดอง ความรัก ความเคารพนับถือกัน ความเกื้อกูลกัน ฉันพี่ฉันน้องขึ้นในระหว่างคนกับคน กลุ่มชนกับกลุ่มชน ภราดรภาพที่เกิดขึ้นนี้ย่อมทำให้สันติสุขเกิดขึ้นแก่ส่วนรวมทำให้บ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรือง กลายเป็นแดนแห่งเมืองสวรรค์

ในเวลานี้ ปรากฏว่าศีลและธรรมเสื่อม คือคนส่วนมากไม่ค่อยมีศีลและธรรม แม้ในวงข้าราชการซึ่งเป็นสังคมแห่งคนมีการศึกษาสูง ก็ปรากฏว่าความสัตย์ซื่อสุจริตลดน้อยลงไป เมื่อความเป็นไปของคนส่วนมากเป็นเช่นนี้ การประทุษร้ายเบียดเบียนล้างผลาญกัน การฉ้อโกงฉกลักกัน การล่วงละเมิดสิทธิของกันและกัน การใช้ตำแหน่งหน้าที่หาประโยชน์ในทางทุจริต จึงบัดเดี๋ยวก็เกิดฉาวโฉ่ขึ้นที่โน่น บัดเดี๋ยวก็เกิดฉาวโฉ่ขึ้นที่นี่ ส่วนที่ไม่ฉาวโฉ่ปรากฏออกมา คงจักมีมากกว่ามาก หากความเสื่อมเสียศีลและธรรมก่อตัวมากขึ้น ๆ และเป็นไปอยู่เช่นนี้เรื่อยไป ความวิบัติล่มจมจนถึงการต้องเสียความเป็นเอกราช คงจักต้องเกิดมีขึ้นแก่ประเทศชาติในวันหนึ่งข้างหน้าแน่ เพราะความเสื่อมเสียศีลและธรรมนี้ ย่อมทำให้คนกับคน กลุ่มชนกับกลุ่มชน รัฐกับราษฎร์ เกิดเป็นปฏิปักษ์ต่อกัน คือเกลียดชังเอาลัดเอาเปรียบกัน มุ่งร้ายล้างผลาญกัน แตกสามัคคีกัน

ท่านผู้ใหญ่ในวงราชการ ที่มีความรักมีความปรารถนาดีต่อประเทศชาติต่อประชาชน ได้เริ่มจัดการแก้ไขความเสื่อมเสียศีลและธรรมนี้มาเป็นเวลานานแล้ว แต่ผลที่เกิดขึ้นจากการแก้ไขนี้ ยังไม่เป็นที่น่าพอใจเลย คือศีลและธรรมยังหาได้เกิดงอกงามเจริญเติบโตขึ้นมา ตามที่ทางราชการได้

อุตส่าห์เพาะและพรวนดินรดน้ำมาด้วยเงินในงบประมาณของชาติเป็นเวลานานมาแล้วไม่ แม้ในกำแพงวัดซึ่งเป็นดงทึบแห่งศีลและธรรม แต่ในขณะนี้ศีลและธรรมในกำแพงวัด ก็ชักจะกลายเป็นต้นข้าวแห้งน้ำเหลืองเฉาลงไปมาก

ในการแก้ไขศีลและธรรมให้กลับดีขึ้นโดยแน่นอนนี้ ชาวเราทราบกันเป็นอย่างดีแล้วว่า ต้องแก้ที่มูลเหตุ คือที่จุดก่อตัวอันทำให้ศีลและธรรมเสื่อม แต่ปัญหามีอยู่ว่า อะไรนะที่เป็นจุดก่อตัวที่ทำให้ศีลและธรรมเสื่อม ปัญหาในเรื่องจุดก่อตัวที่ทำให้ศีลและธรรมเสื่อมนี้ ยังเป็นปัญหาที่ขบไม่แตกในวงนักชำนาญการ เพราะถ้าขบแตกแล้ว ชาวเราคงจักได้เห็นศีลและธรรมเกิดและเจริญงอกงามดุจต้นข้าวได้น้ำและปุ๋ยบ้างแล้ว คณะกรรมการปราบทุจริตได้ค้นพบว่า มูลเหตุแห่งการทุจริตมีอยู่ ๑๑ อย่าง มูลเหตุแห่งการทุจริต ๑๑ อย่างนี้ ข้าพเจ้าได้อ่านด้วยความพินิจพิเคราะห์แล้ว ของท่านก็ดูแยบยลน่าฟังดี แต่ดู ๆ จะมิใช่เป็นมูลเหตุแท้ แต่มันขยับจะเป็นมัชฌิมเหตุมากกว่า และมีมากประการนัก ยากที่จะจดจำและนำไปปฏิบัติเพื่อแก้ไข ในฐานที่ข้าพเจ้าเป็นพุทธศาสนิกที่มีความสนใจยิ่งอยู่ในพระธรรมของพระพุทธเจ้า มูลเหตุแห่งการเสื่อมศีลและธรรมนี้ ข้าพเจ้าขอยืนยันด้วยหลักธรรมของพระพุทธเจ้าว่า คือ การบำรุงกามกิเลส (กามกิเลสจะตัดเรียกเพียงว่า กาม ก็ได้) ของชุมชนมีมากเกินไป ในเวลานี้ การบำรุงกามกิเลสของชุมชนมีมากเกินสมควร บำรุงกันอย่างที่ท่านกล่าวไว้ในหนังสือมูลบทว่า "ตื่นเช้าก็เข้าหอ เผ้าสีซอล่อกามา" ทีเดียว กามกิเลสที่ก่อตัวขึ้น และสั่งสมอยู่ในจิตใจของแต่ละคน ๆ มากเกินไปนี้แหละเป็นมูลเหตุ คือเป็นเหตุซึ่งเป็นที่ตั้งขึ้นโดยเฉพาะแห่งการเห็นแก่ตัวจัด การ

เสียสัตย์ การไม่รักเกียรติ ความหมดยางอาย การหน้าด้าน การปลิ้นปล้อน ยักยอกหลอกลวงฉ้อโกงฉกลัก ปล้นสดมภ์ ริษยาพยาบาท การข่มเหงเบียดเบียน ประทุษร้ายล้างผลาญกัน ซึ่งรวมเรียกอย่างสั้นว่า การเสื่อมแห่งศีลและธรรมละ

แต่ก่อนจะได้ขยายเนื้อความแห่งคำที่กล่าวนี้ จะได้กล่าวถึงอาหารของมนุษย์ก่อน อาหารของมนุษย์ เมื่อว่าโดยประเภทมีอยู่ ๒ อย่าง คือ อาหารของกาย และอาหารของกาม

อาหารของกายนั้น พระพุทธเจ้าทรงเรียกว่าปัจจัย คำนี้ แปลว่าสิ่งที่ค้ำจุนชีวิต คือเป็นสิ่งที่หล่อเลี้ยงรักษาชีวิต ทำให้ชีวิตทรงอยู่ได้ เมื่อร่างกายไม่ได้ปัจจัยนี้ในขนาดที่ร่างการต้องการ ร่างกายก็ต้องทรุดโทรม เมื่อไม่ได้หรือได้น้อยเกินไปชีวิตก็ต้องแตกดับ ปัจจัยมีอยู่ ๔ อย่าง คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยาแก้ไข้ อาหาร หมายถึงสิ่งซึ่งจะเข้าไปสร้างและซ่อมส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย ได้แก่ แป้ง น้ำตาล โปรตีน เกลือแร่ ไขมัน และวิตามิน เครื่องนุ่งห่ม ได้แก่ ผ้า หรือสิ่งซึ่งมีลักษณะอย่างผ้า ที่มีคุณภาพพอป้องกันอันตรายจากความเกินพอดีของดินฟ้าอากาศและจากสัตว์เล็ก ๆ บางชนิด ที่อยู่ หมายถึงที่พำนักที่คนสร้างขึ้นเช่นบ้านและที่ ๆ เป็นเองตามธรรมชาติ เช่น ถ้ำ ซึ่งมีคุณภาพพอใช้เป็นที่หลบอันตรายจากดินฟ้าอากาศและจากสัตว์ร้ายได้ ยาแก้โรค หมายถึงสิ่งที่ใช้แก้อ่อนเพลียและบำบัดโรค (ไม่ใช่ยาบำรุงความใคร่) อาหารกายทั้งนี้ ความต้องการของกายมีจุดอิ่มตัว คือ เมื่อได้ในขนาดที่กายจำเป็นต้องใช้แล้ว ก็ไม่ต้องการอีก และอาหารกายนี้มนุษย์ไม่ว่าจะแตกต่างกันด้วยชาติ ด้วยผิวพรรณ ด้วยตระกูลอย่างไร ๆ ย่อมมีความต้องการตามความจำเป็นใน

ปริมาณที่ไล่เลี่ยกัน หากปริมาณที่ต้องการนี้จะแตกต่างกันออกไปบ้าง ก็ด้วยเหตุแวดล้อม แต่ก็ไม่แตกต่างกันมากนัก ดังเช่นอาหารจำพวกซ่อมและสร้างร่างกาย ในวันหนึ่ง คนที่ทำงานหนักในขนาดกลาง ย่อมต้องการในประมาณซึ่งจะให้ความร้อนในจำนวน ๒,๕๐๐ แคโลรี่ เพื่อทดแทนความร้อนที่ต้องเสียไปใน ๑ วัน สำหรับคนที่ทำงานหนักมากหรือน้อยกว่าขนาดกลาง เช่น ช่างตีเหล็กและบรรพชิต ย่อมมีความต้องการอาหารนี้มากหรือน้อยกว่าขนาดที่กล่าวนี้บ้าง อาหารแห่งกายทั้ง ๔ ชนิดนี้ เมื่อเพ่งชนิดที่เป็นอาหารแห่งกายแท้ ๆ ย่อมมีราคาไม่แพง เมื่อเพ่งชนิดให้เป็นอาหารแห่งกามด้วย ย่อมมีราคาแพงขึ้น เช่นเมื่อจะดื่มน้ำเพียงเพื่อสนองความต้องการแห่งกาย ก็เพียงเลือกดื่มแต่น้ำที่สะอาด แต่เมื่อจะดื่มน้ำให้เป็นอาหารของกามด้วย ย่อมต้องดื่มน้ำที่มีการแต่งสี แต่งกลิ่น แต่งรส แต่งอุณหภูมิน้ำที่เป็นอาหารของกามด้วยนี้ ย่อมมีราคาแพงกว่าน้ำที่เป็นอาหารของกายแท้ ๆ ในการบริโภคปัจจัย ๔ ของบรรพชิต พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติวินัย ห้ามมิให้บริโภคด้วยความเป็นอาหารของกาม แต่ให้บริโภคด้วยการกำหนดไว้ในใจเพียงให้เป็นอาหารของกายแท้ ๆ ทั้งนี้ ก็ด้วยทรงมุ่งจะป้องกันมิให้กลืนกามกิเลสเข้าไปด้วยนั่นเอง แต่ในบัดนี้ส่วนมากการกำหนดใจในทำนองนี้ ทำกันเพียงพอเป็นพิธีกรรมเท่านั้น หาได้สำเร็จประโยชน์ตามพระพุทธประสงค์ไม่ เช่นนี้ในวัดในพระพุทธศาสนานี้ อาหารของกาม จึงได้มีอยู่มากจนเฟ้อ

อาหารของกาม คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ที่น่าใคร่ น่าปรารถนา รูป ได้แก่แสงสี (วรรณรังสี) สะท้อนที่มีสัณฐานทรวดทรง เสียง ได้แก่คลื่นอากาศที่มีขนาดความสั้นพอที่ประสาทหูจะรับฟังได้ กลิ่น

ได้แก่ไอระเหยของสิ่งต่าง ๆ รส ได้แก่ โอชะของสิ่งต่าง ๆ โผฏฐัพพะ ได้แก่ ความแข็ง ความร้อนในสิ่งต่าง ๆ รูป เสียง กลิ่น รส และโผฏฐัพพะทั้ง ๕ อย่างนี้ เฉพาะชนิดที่สวยสด งดงาม ไพเราะ เจื้อยแจ้ว อ่อนโยน หอมหวล เอร็ดอร่อย นุ่มนิ่มก่อความเสียวซ่านให้ในเมื่อได้สัมผัสทางประสาทตา ประสาทหู ประสาทจมูก ประสาทลิ้น ประสาทกาย ซึ่งรวมเรียกสั้น ๆ ว่า กามคุณทั้ง ๕ (กามคุณ แปลว่าสิ่งที่น่าใคร่) จัดเป็นอาหารของกามแต่ละอย่าง ๆ

เมื่อรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ชนิดที่เป็นอาหารของกามเหล่านี้ อย่างใดอย่างหนึ่งผ่านเข้ามาทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น หรือทางกาย ย่อมทำให้รู้สึกสบาย ความกำหนัด ความใคร่ ความติดใจ ความมีเสน่หาอาลัยในความรู้สึกสบาย ที่เกิดขึ้นในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส หรือในโผฏฐัพพะนั้น ได้ชื่อว่ากามกิเลส กามกิเลสที่เกิดขึ้นมาย่อมแผ่ซ่านเข้าผสมจิต แปลงจิตให้เศร้าหมอง พร้อมกับขับไล่ความรู้สึกผิดชอบ ความเป็นตัวของตัวเองออก ตามขนาดแห่งกามกิเลสที่เกิดขึ้นนั้น ผู้ที่ตกอยู่ภายใต้อำนาจของกามกิเลส ย่อมถูกกามกิเลสกดดันบังคับให้ทะเยอทะยานแสวงหาอาหารของกามมาบำเรอกามกิเลส ความต้องการอาหาร ของกามกิเลสไม่มีจุดอิ่มตัว ยิ่งได้อาหารมาก กามกิเลสก็ยิ่งฟูมาก กามกิเลสฟูมากขึ้นเท่าใด ยิ่งต้องการกินอาหารของมันมากขึ้นเท่านั้น เหมือนดวงไฟ ต้องการเชื้อไฟโดยไม่มีจุดอิ่มตัว เชื้อมีให้ดวงไฟกินมากเท่าใด ดวงไฟก็กินหมดเท่านั้น และพร้อมกันนั้น ดวงไฟก็ขยายโตขึ้นตามปริมาณแห่งเชื้อที่ได้กินนั้น และดวงไฟที่ขยายโตขึ้น ก็ย่อมต้องการกินเชื้อไฟมากขึ้นอีก

กามกิเลสที่เกิดขึ้นแล้วนี้ มิได้สูญสลายไปทางไหนคงสะสมตัวอยู่ในจิตดวงนั้นนั่นเอง เมื่อไม่มีสิ่งเร้า ก็เพียงแต่ตกตะกอนอยู่ ไม่ทำจิตให้

เศร้าหมอง แต่ว่าย่อมมีอำนาจในทางแปรภาวะแห่งอัธยาศัยของผู้นั้น ให้กลายเป็นคนหมกมุ่นมักมากในกามมากขึ้น กามกิเลสตกลงไปมากเท่าใด อัธยาศัยของผู้นั้นก็หมกมุ่นมักมากในกามเพิ่มมากขึ้นเท่านั้น

ในทุก ๆ ครั้งที่ได้สัมผัสกับอาหารของกามนี้ทางประสาททั้ง ๕ หากไม่มีสติ ไม่มีความสำรวมระวัง กามกิเลสย่อมต้องตกลงไปในจิตเสมอ กามกิเลสที่ตกลงไปใหม่ ย่อมไปจูงเอากามกิเลสเก่าที่ตกตะกอนอยู่ขึ้นมาผสมจิตด้วย จิตถูกกามกิเลสครอบงำมากขึ้นเท่าใด ย่อมมีความเศร้าหมองมากขึ้นเท่านั้น และความเศร้าหมองนั้น ก็ลบเอาความรู้สึกผิดชอบออกมากเท่านั้นด้วย คนที่เกลือกกลั้วพัวพันอยู่กับอาหารของกาม โดยมิได้มีอุบายชำระจิตใจนานวันเท่าใด กามกิเลสก็แปลงเขาให้เป็นคนมีอัธยาศัยมักมากในกามมากขึ้นเท่านั้น

ก็อันสถานที่ซึ่งเป็นที่อยู่แห่งอาหารของกาม และตัวอาหารของกามเอง ในเวลานี้ เรามีอยู่มากเกินความพอดี สถานที่และสิ่งเหล่านี้ ได้แก่ สถานีวิทยุ ทั้งกระจายเสียง ทั้งโทรภาพ โรงมหรสพ สถานลีลาส มัชปานาคาร (โรงขายน้ำเมา) บ่อนการพนัน สนามมวย สนามกีฬา สโมสร น้ำเมา ฝิ่น หนังสือ และภาพหยาบโลน การฟ้อน การขับ การประโคม ระบำนุ่งน้อยห่มน้อย รำวง ภาพยนตร์ ละคร ลิเก เทศน์ประเภทร้องเพลงหรือตลกคะนอง ของหอม เครื่องชูรส เครื่องปลอมแปลงปกปิดสภาพของร่างกาย เครื่องเสริมความใคร่ การสังสรรค์กันเกินขอบเขตในระหว่างคนต่างเพศ ฯลฯ ในทุก ๆ ครั้งที่คนเข้าไปเกี่ยวข้องกับตัวอาหารของกามเหล่านี้ เมื่อไม่รู้เท่าทันย่อมต้องมีกามกิเลสเกิดขึ้นในจิตเสมอ ยิ่งเกี่ยวข้องมากขึ้นเท่าใด กามกิเลสก็ยิ่งเกิดมีมากขึ้นเท่านั้น กามกิเลสเกิดมีมากขึ้นเท่าใด

ความลุ่มหลงตัว ความเห็นแก่ตัว ความมุ่งบำเรอตัวด้วยอาหารของกามกิเลสก็มีมากขึ้นเท่านั้น

กามกิเลส นอกจากเจ้าตัวจะเพาะขึ้นด้วยการเข้าไปเกี่ยวข้องกับอาหารของกามกิเลสเหล่านี้แล้ว ผู้หลักผู้ใหญ่ยังชอบเพิ่มกามกิเลสให้แก่เด็กเล็กตามอำนาจแห่งความกดดันแห่งกามกิเลสของตัวมาตั้งแต่เมื่อเด็กยังนอนอยู่บนผ้าอ้อมทีเดียวอีกด้วย คือในการเลี้ยงเด็ก เรามีประเพณีที่ไปเพิ่มกามกิเลสและเพาะอัธยาศัยเป็นคนหมกมุ่นในกาม ให้แก่เด็กมาตั้งแต่เด็กยังเล็ก ๆ โดยเด็กมิได้มีความต้องการเลย ประเพณีอันนี้ก็คือ เราชอบเอาเครื่องประดับไปตกแต่งให้เด็ก เอาเครื่องหอมเครื่องลูบไล้ฉาบทาไปประพรมลูบไล้ฉาบทาให้เด็ก เราพาให้เด็กไปฟังดนตรี ไปดูการละเล่นเต้นรำ บางทีถึงต้องผ่าแดดผ่าน้ำค้างอดหลับอดนอน เราหาสิ่งที่มีสีแปลก ๆ มาให้เด็กชมเวลานอนเราก็มีการเห่กล่อมชวนเด็กให้เพลิดเพลิน บางทีเราก็เอาเด็กใส่เปลไกวให้มึนเมา กามกิเลสที่เราเพาะให้นี้ ย่อมเข้าไปติดจิตใจเด็กแน่นจนกลายไปเป็นพื้นอัธยาศัยที่แก้ไขได้โดยยากยิ่ง เพราะจิตของเด็กเล็กนั้นเปรียบเหมือนผ้าขาว เมื่อรับย้อมสีอะไรเข้าไว้แล้ว ย่อมยากที่จะสำรอกสีนั้นออกให้กลับขาวผ่องเช่นเดิมได้ ความเป็นจริง เด็กเล็ก ๆ ไม่มีความต้องการอาหารของกามเลย แต่มีความต้องการอาหารของกายชนิดที่มีธาตุต่าง ๆ ที่ร่างกายมีความต้องการโดยครบถ้วน และมีปริมาณเพียงพอกับความต้องการของร่างกาย กับให้ได้หลับนอนในที่โปร่งมีอากาศบริสุทธิ์ ปราศจากเสียงรบกวน ให้มากพอเท่านั้น

อาหารของกามแต่ละสิ่ง ๆ ย่อมมีราคาแพงกว่าอาหารของกายแท้ ๆ อย่างมากมาย ในคนที่มีรายได้เดือนละ ๘๐๐ บาท เงินทุก ๆ บาทที่เขาใช้

ออกไป จะเป็นอาหารของกายแท้ ๆ เพียงสักบาทละ ๔๐ สตางค์เท่านั้น ส่วนในคนที่มีรายได้เดือนละ ๑๐,๐๐๐ บาท เงินทุก ๆ บาทที่เขาใช้ออกไป จะเป็นอาหารของกายแท้ ๆ เพียงสักบาทละ ๕ สตางค์ก็ไม่ค่อยจะถึง

เมื่อมีการบำรุงกามกิเลสให้เกิดมากขึ้นเท่าใด กามกิเลสก็กดดันบังคับให้ต้องซื้ออาหารของกามซึ่งมีราคาแพงมากขึ้นเท่านั้น ของบางอย่าง ลำพังตัวมันเอง ไม่มีราคาค่างวดอะไรเลย เช่นต้นกล้วยไม้บางชนิดที่กำลังนิยมกันอยู่ในเวลานี้ แต่เมื่อมันเกิดเป็นอาหารของกามขึ้น ค่าตัวของมันกลับถีบขึ้นไปเป็นเรือนพันเรือนหมื่นบาท คน เมื่อต้องใช้จ่ายทรัพย์ซื้ออาหารของกามมากเช่นนี้ การเสียเศรษฐกิจส่วนตัวก็เกิดติดตามขึ้นมา ทั้งนี้เพราะค่าแรงงานในทางสุจริตของคนสามัญโดยทั่วไปคน ๑ เพียงแต่จะใช้เป็นค่าเลี้ยงครอบครัวจำนวน ๓-๔ คนให้มีการกินดีอยู่ดีในส่วนที่จำเป็นแก่ชีวิตจริง ๆ ก็ไม่ค่อยจะพอเสียแล้ว เมื่อรายได้ในทางสุจริตมีน้อย ไม่พอจะจ่ายซื้ออาหารของกาม แต่ความกดดันของกามกิเลสที่รบเร้าบังคับให้หาอาหารมาบำเรอมันมีอยู่อย่างรุนแรง เมื่อเป็นเช่นนี้ ความโลภ คือความคิดที่จะเอาทรัพย์สินของผู้อื่นมาเป็นของตน ก็เกิดติดตามขึ้นมา (ความอยากได้ทรัพย์สินด้วยการขวนขวายทำการงานที่สุจริต ไม่ใช่ความโลภ เพราะไม่เป็นฐานที่เกิดของการทำความชั่ว แต่คนส่วนมากมักเข้าใจว่าเป็นความโลภ) ความโลภเมื่อเกิดขึ้น ย่อมเกิดขึ้นมาพร้อมกับการขับไล่ความรู้สึกผิดชอบ ความรักธรรม ความรักเกียรติ ความเป็นคนมียางอาย ออกไปจากจิตตามขนาดของความโลภที่เกิดขึ้นมานั้น ต่อแต่นั้น ความเป็นคนชั่ว การประพฤติทุจริตต่าง ๆ ก็เกิดติดตามขึ้นมา ตั้งต้นแต่ความเป็นคนเสียสัตย์ หน้าด้าน หมดยางอาย การหารายได้ในทางทารุณ ในทางที่ผิด การใช้

อำนาจหน้าที่ทางประโยชน์ในทางที่ผิด การติดสินบน การรับสินบน การยักยอกฉ้อโกงปล้นสดมภ์ ตู่ ตระบัด ก็เกิดติดตามขึ้นมาเป็นแถว ๆ เมื่อมีใครมาเกิดเป็นอุปสรรคแห่งการได้ทรัพย์ ได้อาหารของกาม จะด้วยมีความจงใจหรือไม่มีก็ตาม ย่อมเกิดความโกรธ ความพยาบาทมาดร้ายขึ้น และอาจถึงมีการประทุษร้ายร่างกาย ชีวิต ทรัพย์สิน หรือสิทธิโดยชอบของผู้นั้นออกไปก็ได้ หรือเมื่อทำร้ายใครไม่ได้ กลับทำร้ายตนเองก็มี นอกจากนี้ ผู้เช่นนี้ ยังมีความมักใหญ่ ทะเยอทะยานอยากได้ตำแหน่ง อยากได้อำนาจที่มีลู่ทางจะได้อาหารของกาม หรือแสวงหาอาหารของกามได้มาก ๆ เมื่อมีความมักใหญ่เกิดขึ้น ความริษยา คือการกลัวผู้อื่นจะดีล้ำหน้าตนก็ย่อมเกิดติดตามขึ้นมา ความริษยานี้ อาจถึงทำให้มีการรบราฆ่าฟันกันล้มตายเป็นการใหญ่ก็ได้ คนที่เพาะกามกิเลสขึ้นมามาก ย่อมกลายเป็นคนหยิบโหย่งอ่อนแอ หลบหลีกการงานที่มีความยากลำบาก มุ่งแต่จะหาสิ่งที่ก่อให้เกิดความเพลิดเพลิน หมกมุ่นมัวเมาอยู่แต่ในการตกแต่งประดับประดาร่างกาย ใช้แรงงานไปในทางที่ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์มากเกินสมควร เป็นคนกินยากอยู่ยาก และหากบำรุงกามกิเลสขึ้นมามากเกินขอบเขต อาจกลายเป็นคนเป็นโรคอุปทาน เป็นที่รังเกียจในวงสังคมก็ได้

เมื่อมีการบำรุงบำเรอกามกิเลสกันมาก อาหารของกามกิเลสก็ขายดี คนที่ถือเอาการขายรูป ขายเสียง ขายกลิ่น ขายรส ขายโผฏฐัพพะ เป็นการอาชีพก็ย่อมมีมากขึ้น นักอุตสาหกรก็ผลิตสินค้าประเภทที่เป็นอาหารของกามขึ้นจำหน่ายมากกว่าประเภทที่เป็นอาหารของกาย บรรดาพ่อค้าก็สั่งสินค้าที่เป็นอาหารของกามจากต่างประเทศเข้ามา มากกว่าสินค้าที่เป็นอาหารของกาย อาหารของกามแต่ละชิ้น ๆ ล้วนมีราคาแพงมาก เช่นนาฬิกา

ข้อมือ ๑ เรือน ประกอบขึ้นด้วยโลหะที่มีค่าเพียงเล็กน้อย มีน้ำหนักเพียง ๙-๑๐ กรัม ต้องส่งข้าวสารซึ่งเป็นอาหารของกายออกไปแลกเปลี่ยน ในอัตรานาฬิกา ๑ เรือน ต่อข้าวสารตั้งแต่ ๑ ถึง ๑๐ ตัน หรือมากกว่านั้น เหล้าต่างประเทศเพียงขวดเดียว ต้องส่งข้าวสารออกไปแลกถึง ๑-๒-๓ กระสอบ เมื่อเช่นนี้การเศรษฐกิจของประเทศก็ย่อมปั่นป่วน โจรผู้ดี โจรผู้ร้ายย่อมเกิดมีชุกชุมขึ้น ภาษีอากรย่อมทวีสูงขึ้นเรื่อย ๆ หากจะลองตรวจสอบถึงต้นเหตุแห่งการประพฤติทุจริตของโจรผู้ร้ายในเรือนจำและของโจรผู้ดีนอกเรือนจำดู เมื่อทำการตรวจสอบให้ถี่ถ้วนตามหลักวิชาจริง ๆ แล้ว มักจะได้พบว่า มูลเหตุที่ทำให้เขาต้องเป็นโจรนั้น ก็คือการบำรุงกามกิเลสขึ้นมากเกินไปนั่นเอง คนที่ร่ำรวยเพราะการได้รับทรัพย์สมบัติจากผู้อื่น หรือเพราะการเสาะแสวงหามาด้วยตนเองในสมัยหนึ่ง แต่ไม่อาจรักษาความร่ำรวยนั้นไว้ได้ต้องถึงความวินาศล่มจมล้มละลาย สิ้นเนื้อประดาตัว กลายเป็นคนยากจนขัดสน หากตรวจสอบดูให้ดี ย่อมจะได้พบว่า มูลเหตุที่ทำให้เขาต้องประสบวิบัติเช่นนั้น ก็คือการหมกมุ่นลุ่มหลงอยู่ในอาหารของกามมากเกินไป คนที่เกิดมีความเศร้าโศกเสียใจที่รุนแรงถึงทำให้เกิดป่วยไข้ ให้เกิดทุพพลภาพ หรือให้กลายเป็นคนมีสติวิปลาส หรือถึงให้ต้องฆ่าตัวตาย เมื่อตรวจสอบดูถึงมูลเหตุที่ทำให้เกิดภัยพิบัติเช่นนี้ขึ้น มักจะได้พบว่า เพราะเขาไม่ได้ เข้าครอบครองอาหารของกามที่เขามีความอยากได้ หรือเพราะเขาต้องพลัดพรากจากอาหารของกามที่เขาได้ครอบครองอยู่แล้ว เพราะเหตุนี้ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า เมื่อจะตรัสจัดลำดับกิเลสในกลุ่มเดียวกันตามความสำคัญ จึงได้ตรัสจัดตัวกามกิเลสไว้ข้างหน้าเสมอ เช่น กามตณฺหา ภวตณฺหา วิภวตณฺหา. กามาสโว ภวาสโว อวิชฺชาสโว. ราโค โทโส โมโห เป็นต้น

ผู้บำรุงกามกิเลสขึ้นมามากๆ ย่อมหมดความเมตตาปรานีต่อผู้อื่น ย่อมมุ่งหมายแต่จะได้อาหารของกามมาบำเรอกามกิเลส จะสงเคราะห์อนุเคราะห์ใครย่อมมุ่งหมายแต่จะได้อาหารของกามเป็นสิ่งตอบแทน ไม่มุ่งหมายในทางตรง ก็ต้องมุ่งหมายในทางอ้อม สตรีต้องกลายเป็นคนเสียไป เพราะการเพาะกามกิเลสของตนเอง หรือของคนที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับตน หรือทั้งของตนทั้งของคนที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับตน ขึ้นมามากเกินไปเป็นจำนวนมากมาย นักเรียนต่างจังหวัดที่บากหน้าเข้ามาศึกษาในพระนคร หรือนักเรียนไทยที่ออกไปศึกษาในต่างประเทศที่เรียนไม่สำเร็จ เพราะไปลุ่มหลงอยู่กับอาหารของกาม มีอยู่เป็นจำนวนมาก รวมความว่าผู้ที่ตกอยู่ภายใต้อำนาจการกดดันของกามกิเลสที่รุนแรง ย่อมเป็นคนอ่อนแอเป็นคนเห็นแก่ตัวจัดหน้าด้าน หมดยางอาย ไม่นึกถึงธรรม ไม่รักเกียรติไม่เคารพในระเบียบวินัยแม้ที่ตนตั้งขึ้นเอง ไม่คิดถึงหมู่คณะประเทศชาติ ไม่คิดถึงบุตร ภรรยาสามีญาติมิตรสหาย ไม่คิดถึงพระศาสนา ไม่คิดถึงเพื่อนมนุษย์ที่รักสุขเกลียดทุกข์เหมือนกับตน ไม่คิดถึงความตายที่จะมาพรากตนออกไปจากอาหารของกามที่ครอบครองอยู่ ในอนาคตอันใกล้ทำอะไร ย่อมมุ่งหมายแต่จะให้ได้อาหารของกามมาบำเรอกามกิเลสที่กินจุไม่มีเวลาอิ่มของตนเท่านั้น

การที่ชาวไทยในสยามนี้ต้องเสียความเป็นเอกราชไปในปี พ.ศ. ๒๓๑๐ ก็ดี ไทยอาหมหรือไทยที่อยู่ในส่วนอื่นของโลกซึ่งแต่เดิมเคยมีความเข้มแข็ง แต่ในภายหลังกลับอ่อนแอลงถึงต้องเสียความเป็นเอกราชก็ดี เมื่อเมื่อตรวจดูมูลเหตุที่ทำให้เกิดความอ่อนแอลง ถึงต้องเสียความเป็นเอกราชในประวัติศาสตร์แล้ว ย่อมได้พบว่า ล้วนเกิดจากมูลเหตุ คือคนส่วนมาก

โดยเฉพาะคือคนชั้นผู้ปกครองประเทศมีความมัวเมาหมกมุ่นก่นแต่แสวงหาอาหารของกามมาบำเรอกามกิเลสมากเกินไปทั้งนั้น

กามกิเลสเป็นเรื่องธรรมดาของมนุษย์และสัตว์โดยทั่วไปสำหรับมนุษย์หากมีการควบคุมให้เป็นไปในสถานประมาณ ไม่รุนแรงถึงเสียศีลเสียสัตย์แล้วก็ไม่มีโทษสำหรับชาวโลก แต่การควบคุมกามกิเลสนี้ เป็นเรื่องที่ทำได้โดยยากยิ่งเพราะกามกิเลสกินอาหารของมันไม่รู้จักอิ่ม ยิ่งได้อาหารมาก มันก็กินมาก เมื่อกินอาหารเข้าไปมาก มันก็ฟูขึ้นมาก กามกิเลสฟูมากขึ้น ก็ต้องการได้อาหารไปหล่อเลี้ยงมากขึ้น ท่านกล่าวไว้ว่า แม้โลกมนุษย์นี้ทั้งหมดรวมเอาเทวโลกเข้ามาด้วย ก็มีปริมาณไม่พอที่จะเป็นอาหารแห่งกามกิเลสของคนเพียงคนเดียว เพราะกามกิเลสที่มีมากจนเกินไปเป็นเหตุให้โลกต้องลุกเป็นไฟและเพราะกามกิเลสเป็นสิ่งที่อาจลดปริมาณลงได้ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าผู้ทรงมีพระมหากรุณาต่อชาวโลก จึงได้ทรงวางแบบวิธีไว้สำหรับให้ชาวโลกปฏิบัติ เพื่อลดปริมาณกามกิเลสที่มากจนเกินไปลงเสียบ้าง

ก็กามกิเลสเกิดขึ้น เพราะการเข้าไปเกลือกกลั้วอยู่กับอาหารของกาม เมื่อจะลดปริมาณแห่งกามกิเลสลง จึงต้องพรากตนให้ห่างจากอาหารของกาม การพรากตนออกจากอาหารของกามเพื่อเหตุนี้ มิใช่จะต้องพรากกันตลอดกาล แต่ทรงวางระเบียบไว้ให้พรากตนจากอาหารของกามนี้เพียงเดือนละ ๖ วัน คือในวันขึ้น ๘–๑๔–๑๕ ค่ำ และในวันแรม ๘–๑๓–๑๔ ค่ำ ในเดือนขาด ในวันแรม ๘–๑๔–๑๕ ค่ำในเดือนเต็ม วิธีนี้ ก็คือทรงวางระเบียบให้รักษาศีลอุโบสถ และฟังธรรม เรียนธรรมในวันทั้ง ๖ นี้[๑] ใน

๑. วันรักษาอุโบสถในประเทศไทยนี้ ถูกลดจำนวนของเดิมลงไป ๒ วัน คือ เหลือเดือนละ ๔ วัน.

วันรักษาอุโบสถนี้ ผู้รักษาอุโบสถต้องรักษาศีล ๘ ข้อ ศีล ๘ ข้อนี้ ที่แปลกจากศีล ๕ ก็คือ ต้องพรากตนออกจากอาหารของกามทุก ๆ อย่าง แม้แต่อาหารของกายก็ให้บริโภคเท่าที่จำเป็นตลอดเวลาที่รักษานี้ ให้สดับธรรมเรียนธรรม พิจารณาเนื้อความของธรรมที่เรียน รักษาสติอารมณ์ และให้เจริญกรรมฐาน เพื่อฟอกจิตใจให้สะอาดบริสุทธิ์ และให้เกิดปัญญาในทางธรรมบ้าง ในการปฏิบัติเช่นนี้ กามกิเลสหรือแม้กิเลสส่วนอื่น ๆ ที่กลุ้มรุมจิตใจทำให้จิตใจเศร้าหมองอยู่ จะค่อย ๆ ตกตะกอนลงไป ๆ และในที่สุดจิตใจก็ย่อมกลับใสสะอาดบริสุทธิ์เข้าหาสภาพเดิม เหมือนน้ำที่มีโคลนละลายผสมทำให้ขุ่นอยู่ เมื่อน้ำนั้นต้องถูกกวนด้วยสารส้ม โคลนที่ละลายผสมอยู่นั้นจะค่อย ๆ ตกตะกอนลงไป ๆ ในที่สุดน้ำนั้นก็ย่อมกลับใสสะอาดเข้าหาสภาวะเดิมของมัน ฉะนั้น

ผู้ที่มีจิตใจสะอาดเช่นนี้ ย่อมมีความรู้สึกนึกคิดเป็นอิสระเป็นตัวของตัวเอง เพราะพ้นจากความกดดันชักจูงของกิเลสทุก ๆ ชนิด คือผู้เช่นนี้ย่อมมีความรู้สึกผิดชอบ รักเกียรติ รักธรรม เคารพระเบียบวินัย มีความเมตตาปรานีต่อเพื่อนมนุษย์และสัตว์ มีความขยะแขยงหวาดกลัวต่อความชั่วเหมือนวิญญูชนมีความขยะแขยงหวาดกลัวต่ออุจจาระของคนที่เป็นโรคอหิวาต์ ฉะนั้น ทั้งนี้ ก็เพราะเนื้อแท้ของความชั่วทุก ๆ อย่างย่อมมีอาการเหมือนกัน คือทำให้ผู้แตะต้องโสมมสกปรกคือกลายเป็นคนชั่ว และทำลายให้เดือดร้อนลำบาก

เมื่อพ้นวันอุโบสถแล้ว ผู้รักษาอุโบสถก็กลับไปปฏิบัติการงาน ไปเกลือกกลั้วสังสรรค์อยู่กับอาหารของกามเช่นเดิม พอจิตใจเกิดเศร้าหมองมากขึ้น ก็พอดีถึงวันอุโบสถใหม่ ผู้นั้นก็กลับมารักษาอุโบสถอีก เมื่อรักษา

ได้ถูกต้องครบครัน จิตใจก็กลับสะอาดขึ้นอีก ผู้นั้นก็กลับเป็นตัวของตัวอีก ด้วยการปฏิบัติเช่นนี้ของแต่ละคน ๆ การเห็นแก่ตัวอย่างรุนแรง การทุจริตในสังคมย่อมต้องลดน้อยลงไป บ้านเมืองย่อมมีสันติสุข ไพร่ฟ้าย่อมหน้าใส

การชำระล้างความเศร้าหมองออกจากจิตใจนี้ ย่อมเหมือนกับการซักฟอกเอามลทินออกจากเสื้อผ้าที่ใช้อยู่เป็นประจำ คือเราต้องทำอยู่เสมอ ๆ คือเสื้อผ้าที่เราใช้เป็นประจำอยู่ ย่อมต้องเศร้าหมองโสมมด้วยเหงื่อไคลในกายและด้วยฝุ่นละอองในภายนอกเข้าจับ เมื่อเสื้อผ้าเศร้าหมองหากจะขืนใช้สอย ก็รังแต่จะเกิดโทษแก่ร่างกาย เข้าใกล้ใครเขาก็มีความรังเกียจ แต่เมื่อได้ซักฟอกให้กลับสะอาดแล้ว ย่อมกลับนำมาใช้ได้อีกและได้รับประโยชน์จากการใช้นั้นตามสมควรแก่ชนิดของผ้านั้นข้อนี้ฉันใด เมื่อจิตต้องเศร้าหมองด้วยอำนาจกิเลส หากจะปล่อยไว้เช่นนั้นกิเลสก็ย่อมต้องชักจูงให้กระทำความชั่วรุนแรงขึ้นทุก ๆ ที สังคมคนดีโดยทั่วไป ย่อมต้องรังเกียจคนชนิดนี้ แต่เมื่อได้ชำระล้างกิเลสออก ทำให้จิตกลับสะอาดด้วยวิธีรักษาอุโบสถ ฟังธรรม พิจารณาธรรม สงบจิต ดังที่ได้กล่าวแล้ว ความรู้สึกผิดชอบย่อมกลับเกิดขึ้นอีก ความรู้สึกผิดชอบทั้งนี้ย่อมคอยตักเตือนเหนี่ยวรั้งมิให้นั้นกระทำบาปอะไร ๆ ลงไปได้ สังคมคนดีไม่ว่าในที่ไหน ย่อมไม่มีความรังเกียจคนไม่ทำบาปแต่กลับเคารพรัก ข้อนี้ก็ฉันนั้น

การเสื่อมศีลและธรรม ซึ่งเติบโตขึ้นอย่างกว้างใหญ่ไพศาล ในบ้านเมืองเราในเวลานี้ ขอยืนยันว่า เกิดขึ้นเพราะคนส่วนมาก เกือบจะไม่มีการชำระล้างมลทินออกจากจิตใจเลย มีแต่พอกพูนมลทินคือกามกิเลสด้วยการเกลือกกลั้วสังสรรค์อยู่กับอาหารของกามเรื่อย ๆ ทั้งนี้ ก็เนื่องด้วยเรามีการหยุดทำงานกันในวันอาทิตย์เป็นเหตุสำคัญ และยังมีเหตุแวดล้อมอย่างอื่น ๆ

อีกมาก วันหยุดทำงาน ควรจะเป็นวันที่เข้าปฏิบัติธรรมในพระศาสนา แต่ชาวเราผู้เป็นพุทธศาสนิกแต่ดั้งเดิม เคยหยุดทำงานกันในวันพระ เพราะวันพระเป็นวันที่มีระเบียบให้พุทธศาสนิกเข้าปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนา คือรักษาศีล สดับธรรมและเลยไปถึงทำกิจเพื่อให้จิตสงบ เมื่อทางราชการเปลี่ยนวันหยุดทำงานเป็นวันอาทิตย์ เมื่อถึงวันหยุดทำงาน ข้าราชการที่เป็นพุทธศาสนิกตลอดถึงนักเรียนจึงใช้วันหยุดทำงานนี้ เป็นวันเที่ยวหาความเพลิดเพลินจากอาหารของกาม วันหยุดทำงานควรจะเป็นวันชำระล้างซักฟอกจิตใจ แต่ชาวเรากลับใช้วันหยุดทำงาน เป็นวันเพิ่มความเศร้าหมองให้แก่จิตใจ แม้แต่วันหยุดราชการในเทศกาลที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะ ซึ่งในบัดนี้ในวันปีหนึ่งมีเพียง 3 วันเท่านั้น ข้าราชการและนักเรียนส่วนมากก็หาได้ปฏิบัติกิจเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาตามหน้าที่โดยเฉพาะของพระพุทธศาสนิกไม่ แต่กลับใช้วันนี้เป็นวันเที่ยวหาความเพลิดเพลินพอกพูนกามกิเลส เช่น เต้นรำ ดูมหรสพ เล่นการพนัน ยิงนกตกปลา ประชุมเลี้ยงสุรายาเมากัน เป็นต้น

ตามปกติ ชาวเราส่วนมากไม่ค่อยสนใจเรียนพระธรรมในพระพุทธศาสนา และไม่ค่อยปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนา สิ่งที่ชาวเรานิยมกันมากก็คือเครื่องรางของขลัง น้ำมนต์ การดูฤกษ์ยามโชคลาง การเส้นสรวงวิงวอน การขอให้ใบ้หวย สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นลัทธิในภายนอกแปลกปลอมเข้ามา ด้วยเอายี่ห้อของพระพุทธศาสนาปิดลวงไว้ทั้งนั้น เรื่องที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เราถือปฏิบัติกันอย่างเคร่งก็เพียงแค่พิธีกรรม เช่น อาราธนาศีล อาราธนาสวดมนต์ อาราธนาเทศน์ เราขาดทำไม่ได้ เพียงแต่อาราธนาสวดมนต์สับบท คือผิดลำดับ ทุกฺขภย-โรค เจ้ากูบางรูปก็มักจะร้องตวาด

แหว ๆ ว่าใช้ไม่ได้ ซึ่งที่แท้แล้วจะว่าสับหน้าสับหลังอย่างไรมันก็ได้ความเหมือนกันและว่าอย่างไหน ๆ มันก็ไม่เกิดประโยชน์อะไรตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ ในการทำบุญเรามักนิยมแถมแทรกพิธีการในคัมภีร์อาถรรพณเวทของพราหมณ์ พิธีการของชาวนักขัตวาที (พวกยอมรับอำนาจของดวงดาวโชคลาง) พิธีการของชาวอิศรวาที (พวกยอมรับอำนาจของพระเป็นเจ้าของเทวดาของสิ่งศักดิ์สิทธิ์) ธรรมในพระพุทธศาสนาที่ชาวเราปฏิบัติกันมากก็คือทาน แต่ทานที่ชาวเราปฏิบัติกันอยู่ส่วนมากก็มิใช่ทานในพระพุทธศาสนาแท้ แต่เป็นทานของนักค้ากำไรบ้าง เป็นทานตามลัทธิพราหมณ์บ้าง เพราะผู้บริจาคทาน หากไม่มุ่งค้ากำไรจากการทำบุญ ก็มักมุ่งจะให้ได้สมบัติในสวรรค์มากกว่าจำนวนที่ตนบริจาคตั้งร้อยเท่าพันเท่า การบริจาคด้วยมุ่งเช่นนี้ ผิดจากหลักฐานในพระพุทธศาสนา เพราะผู้บริจาค บริจาคด้วยความเห็นแก่ตัว ทานตามหลักในพระพุทธศาสนานี้ท่านสอนให้บริจาคเพื่อขจัดความเห็นแก่ตัว ผู้บริจาคต้องบริจาคด้วยไม่มุ่งจะได้อะไรตอบแทน บริจาคด้วยอาศัยเมตตากรุณา หรือมีความเลื่อมใสในคุณธรรมความดีเป็นที่ตั้ง

เด็ก ๆ ของเรา แม้แต่ผู้ที่อยู่ในวัด ก็มักจะหันหลังให้การปฏิบัติกิจในพระศาสนา ทางโรงเรียนก็เริ่มให้เรียนธรรมในพระศาสนาสายเกินไปและเรียนเพียงพอเป็นพิธี การสอนธรรมในพระศาสนาให้แก่นักเรียนที่เริ่มตั้งแต่ชั้นประถมปีที่ ๔ นั้น สายเกินไป การที่จะให้คนมั่นในพระศาสนา เราจะต้องเริ่มอบรมเขาให้ได้เรียนและปฏิบัติกิจเกี่ยวกับพระศาสนาตั้งแต่พอเขาเริ่มพูดได้ นอกจากนี้ชาวเรายังชอบเพาะเชื้อกามกิเลสที่

พระพุทธศาสนาว่าเป็นมารลงไปในจิตใจของเด็ก ตั้งแต่เขายังนอนอุแว้ ๆ อยู่บนผ้าอ้อม

ในด้านภิกษุผู้ที่เรียนรู้พระธรรมในพระศาสนาถึงมีความสามารถสอนให้ผู้อื่นเข้าใจได้ ก็หาได้ยากเต็มที ปริมาณผู้เรียนธรรมเรียนบาลี เมื่อดูจำนวนผู้สอบได้แต่ละปี ๆ ย่อมน่าปลื้มใจ แต่ถ้าท่านผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในพระพุทธศาสนา และในภาษาบาลีจริง ๆ จะลองตรวจสอบหนังสืออธิบายธรรม และคำแปลภาษาบาลีที่มีอยู่อย่างดาษดื่นในท้องตลาดในเวลานี้ดูบ้าง บางทีความปลาบปลื้มในปริมาณผู้ที่สอบได้มากนั้น อาจกลายเป็นอย่างอื่นไปก็ได้ เทศนาบอกอานิสงส์ต่าง ๆ ซึ่งส่วนมากเลือนลางมาจากลัทธิของพราหมณ์ มีแพร่หลายมาก ทั้งในทางเป็นสินค้า ทั้งในทางเทศน์ เทศนาชนิดนี้เมื่อนึกถึงบาลีในพระไตรปิฎก เล่มที่ ๒๘ หน้าที่ ๒๖๗ ที่ว่า

เต โยคโยเคน วิลุมฺปมานา
ทิฏฺฐํ อทิฏฺเฐน ธนํ หรนฺติ.

"พราหมณ์พวกนั้น ใช้การประกอบพิธีทางโยคะปล้นทรัพย์สินของประชาชน นำเอาทรัพย์ของเขาที่ใคร ๆ ก็เห็นอยู่ไปด้วย การอ้างเอาการได้เข้าถึงเทวโลกที่ใคร ๆ ไม่เห็นมาแลกเปลี่ยน" นี้แล้วไม่ควรนำมาใช้เทศน์สอนคนเลย ภิกษุส่วนมากขาดพื้นฐานความรู้ มีคนฉลาดที่ไหนบ้างที่เขาจะเข้ามาศึกษาหาความรู้จากผู้ที่ไม่มีความรู้ การเรียนวิชาในพระศาสนา ส่วนมาก เรียนกันชนิดสุกเอาเผากิน เพื่อเพียงได้ประกาศนียบัตร เมื่อได้ประกาศนียบัตรแล้วมักไม่ค่อยจะสนใจอีกเลย มีผู้แสดงปรารถนาจะให้พระไทยไปประกาศพระศาสนาในยุโรป และอเมริกา หากการศึกษาพระพุทธศาสนายังเป็นชนิดที่สุกเอาเผากินอยู่ในอันดับปัจจุบันนี้ข้าพเจ้ายังมอง

ไม่เห็นเลยว่าจะมีทางไปได้อย่างไร ในเวลานี้ชาวไทยมีทั้งบรรพชิตทั้งฆราวาส ที่ได้รับการศึกษาเรื่องพระพุทธศาสนาจากฝรั่งมีเป็นจำนวนมากแล้ว แต่ฝรั่งผู้ที่ได้รับการศึกษาเรื่องพระพุทธศาสนาจากชาวเรายังไม่มีปรากฏ เทศนาส่วนมากที่แสดงกันอยู่ในเวลานี้ พอกล่าวบาลีหัวข้อออกมามักจะทายไม่ค่อยผิดว่าจะดำเนินไปในรูปไหนเสียเป็นส่วนมาก เพราะส่วนมากคัดกันไปคัดกันมาบางทีผู้เทศน์เองก็ไม่รู้เรื่องที่ตนเทศน์ แต่ก็ยังเทศน์ไปได้มีเรื่องขำที่ได้ยินเล่ามาว่า พระรูปหนึ่งเทศน์ที่บ้านผู้มีบรรดาศักดิ์แห่ง๑ โดยใช้หนังสือที่เขาพิมพ์ลงลาน ในลานหน้าหนึ่ง ๆ เขาแบ่งหนังสือไว้ ๓ ช่อง โดยให้อ่านเป็นช่อง ๆ เริ่มช่องทางมือซ้ายก่อน แต่พระรูปนั้นอ่านไปตามลำดับบรรทัดโดยไม่แบ่งช่อง แม้กระนั้นจนเทศน์จบก็ยังหารู้ว่าตนอ่านผิดไม่ เทศน์คราวนี้ ทั้งผู้เทศน์ ทั้งผู้ฟัง ไม่มีใครรู้เรื่อง เทศน์ส่วนมากมักจะมีที่ผิดแทรกปนบ้าง เช่นนี้คนโบราณท่านจึงได้ผูกคำหยอกล้อไว้ว่า "ผิดบ้างถูกบ้าง เอวังก็มี ด้วยประการฉะนี้"

เหตุประกอบที่กล่าวไว้ในตอนท้ายทั้ง ๓ ตอนนี้ ย่อมเป็นเหตุที่ช่วยให้คนหันหลังให้วันพระรองลงมาจากเหตุข้อแรก เมื่อมีการหันหลังให้วันพระเช่นนี้ ก็เป็นการหันหลังให้การชำระจิตใจตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาด้วย ซึ่งการนี้ย่อมเป็นเหตุแห่งการเสื่อมศีลธรรมอย่าง ๑

วิธีเพิ่มศีลและธรรม จะทำให้เกิดเป็นผลตามที่ประสงค์ขึ้นมาได้ จำต้องแก้ไขตามหลักวิชา คือ ต้องหาทางกำจัดต้นเหตุที่ทำให้ศีลและธรรมเสื่อม ต้นเหตุที่ทำให้ศีลและธรรมเสื่อม คือการเพาะกามกิเลสขึ้นมามากเกินไป เช่นนี้จึงต้องหาวิธีให้คนกลับเข้าวัดรักษาศีลฟังเทศน์ ในวันหยุดทำงาน เพื่อชำระกามกิเลสให้เบาบางลงเสียบ้าง ซึ่งการนี้จะทำในวันพระ

หรือในวันอาทิตย์ หรือในวันไหน ๆ ก็ได้ ขอแต่ว่าในเดือนหนึ่งให้มีการปฏิบัติเช่นนี้ไม่น้อยกว่า ๔ วันเท่านั้น การนี้ต้องพยายามทำให้เกิดเป็นประเพณีประจำชาติทีเดียว ในการไปวัดเพื่อปฏิบัติศาสนกิจตามที่กล่าวมานี้จะต้องให้ผู้ใหญ่พาเด็ก ๆ ไปด้วย และทางโรงเรียนจะต้องเริ่มกวดขันให้เด็กเรียนและปฏิบัติกิจในพระศาสนามาตั้งแต่ในชั้นเตรียมทีเดียว ไม่ใช่เริ่มเมื่อขึ้นชั้นประถมปีที่ ๔ การพานักเรียนไปเที่ยวศึกษาภูมิประเทศเมื่อปิดภาคเรียนนั้น เป็นวิธีที่ดีประการหนึ่ง แต่การนี้ในทุก ๆ คราวที่มีการพานักเรียนเที่ยวเรียนภูมิประเทศ ควรจะให้นักเรียนมีโอกาสได้ไปนมัสการพุทธเจดีย์ที่สำคัญ ๆ ด้วย นอกจากนี้ควรหาทางให้พ่อแม่เลิกป้อนอาหารแห่งกามให้แก่เด็กเล็ก ๆ ด้วย เพราะอะไร ๆ ที่ได้รับอบรมไว้ตั้งแต่เมื่อยังนอนอยู่บนผ้าอ้อม มักจะติดแน่นเกิดเป็นนิสัย ถอนออกได้ยากยิ่ง

เมื่อเกิดมีประเพณีเช่นนี้ขึ้น ทางวัดจะต้องให้ความร่วมมือตามสมควรด้วยวิธีจัดหาพระธรรมกถึกที่สามารถ และมีความเข้าใจพระธรรมของพระพุทธเจ้าเป็นอย่างดีมาเทศน์ จัดสถานที่ให้เหมาะแก่สังคม หากสมควรจะจัดตั้งเก้าอี้ก็ควรจัดตั้ง เพราะเครื่องนุ่งห่มในบัดนี้ ไม่เหมาะแก่การนั่งพับเพียบบนพื้น ควรหาทางให้บรรพชิตได้เรียนภาษาบาลี และพระธรรมวินัยให้แตกฉานจริง ๆ ภิกษุสามเณรที่จะอยู่เป็นพื้นฐานประจำวัด ควรต้องให้ได้ศึกษาภาษาไทย อย่างน้อยต้องไม่ต่ำกว่าชั้นมัธยมปีที่ ๓ ภิกษุที่มีความรู้กว้างขวางและได้รับการอบรมในทางธรรมดีเท่านั้น ที่มีหวังจะช่วยกวาดหยากเยื่อในคณะสงฆ์และในคำสอนที่ล้ำเลิศของพระพุทธเจ้าออกได้ และข้อที่ต้องระมัดระวังที่สุดก็คือ อย่าให้มีการเรี่ยไรหยุมหยิมเกิดขึ้น ใครจะบริจาคทรัพย์เพื่อการกุศลอะไร ก็ขอให้เขาบริจาคด้วยกำลังศรัทธาของ

เขาจริง ๆ ไม่ใช่บริจาคด้วยความรำคาญและต้องระมัดระวังกวดขัน อย่าให้ภิกษุสามเณรหมกมุ่นอยู่ในอาหารของกามจนผิดวิสัยของสมณะ ให้เลิกประกอบพิธีในคัมภีร์อถรรพณเวทย์ของพราหมณ์ ให้เลิกเผยแพร่ลัทธิของพวกนักขัตวาทีของพวกอิศรวาที บทสวดมนต์ที่แทรกปนพาหิรลัทธิที่ลบล้างหลักการของพระพุทธศาสนาให้เลิกสวดทั้งหมด ทั้งนี้ เพราะอุดมคติในพระพุทธศาสนานี้ คือการชำระล้างกิเลสออกจากจิต หน้าที่อันแท้จริงของบรรพชิตในพระพุทธศาสนานี้มีเพียง ๒ อย่างเท่านั้น คือ คันถธุระ คือการเรียนวิชาที่บรรพชิตสมควรจะรู้ และวิปัสนาธุระ คือ การปฏิกิจเพื่อชำระล้างกิเลส

ในการให้เกิดประเพณีนิยมเข้าวัดรักษาศีล ฟังเทศน์ในวันหยุดทำงานนี้ ผู้ปฏิบัติย่อมได้รับผลดีในทันที คือปลีกตนออกห่างจากแหล่งอบายมุข เป็นการช่วยรักษาเศรษฐกิจส่วนตนให้ดีขึ้น เพราะนอกจากจะมีเครื่องสักการะไปบูชาพระรัตนตรัยแล้ว การไปวัดย่อมไม่ต้องหมดเปลืองค่าอะไร ข้อนี้อาจมีผู้แย้งว่า เมื่อคนส่วนมากเป็นคนมีศีลมีธรรมกันเสียแล้วมิทำการเศรษฐกิจส่วนรวมให้เสียหรือ เพราะคนที่กลัวบาปย่อมมีอาชีพแคบกว่าคนที่ไม่กลัว ข้อนี้จะไม่ขอแก้อะไร แต่อยากจะขอให้ท่านผู้อ่าน โปรดหวนนึกไปถึงสมัยพ่อขุนรามคำแหงย้อนหลังขึ้นไปสัก ๖๐๐ ปีเศษ พ่อขุนรามคำแหงนั้นปรากฏตามศิลาจารึกว่า ทรงปกครองประเทศด้วยวิธีให้ข้าราชการให้ราษฎร ตลอดถึงให้พระองค์เองชำระจิตใจให้ผุดผ่องในวันพระด้วยวิธีให้รักษาศีล ฟังเทศน์ และแผ่เมตตา อาณาจักรของไทยสยามนี้ตั้งแต่เริ่มก่อตั้งเป็นประเทศมา ไม่มีในรัชสมัยไหนจะมีอาณาจักรกว้างใหญ่ไพศาลเท่านี้ ไม่มีในรัชสมัยไหนจะมีพระเกียรติของพระมหากษัตริย์ไทย

แผ่ออกไปยังต่างประเทศมากเท่านี้ การเศรษฐกิจก็เฟื่องฟู การอุตสาหกรรมและศิลปกรรมก็เฟื่องฟู การพาณิชยกรรมก็เฟื่องฟู ถึงมีเรือสินค้าของไทยนำสินค้าไปขายยังนานาประเทศ เครื่องปั้นดินเผาของไทย ยังมีอยู่ในต่างประเทศหลายประเทศจนในบัดนี้ เช่น ในเปอร์เซีย ในอินโดนิเซีย ในญี่ปุ่น และในแอฟริกา พระพุทธรูปทองคำที่วัดไตรมิตร วัดมหรรณพารามนั้น เป็นพยานแห่งความเป็นคนมีใจสูง มีศิลปกรรมสูง และมีการเศรษฐกิจเฟื่องฟู พ่อขุนรามคำแหงได้รับการเคารพบูชาจากประชาชนคนไทยแบบเป็นเทพเจ้าผู้มีวาจาสิทธิ์ ถึงเล่ากันมาเป็นนิยายจนถึงในทุกวันนี้ เช่นนี้ การทำให้คนส่วนมากมีศีลมีธรรม จึงไม่ต้องกลัวการเสื่อมโทรมแห่งเศรษฐกิจของชาติ ในสมัยเมื่อ ๖๐๐ ปีมาแล้ว การอบรมให้พลเมืองมีจิตผ่องใสมีศีลมีธรรม ทำให้ประเทศชาติมีความเจริญนำหน้าประเทศทั้งหลายในสมัยนั้น ฉันใด แม้การทำให้พลเมืองมีจิตผ่องใส มีศีลมีธรรม ในสมัยนี้ก็ควรจะทำให้ประเทศชาติมีความเจริญนำหน้าประเทศเพื่อนบ้านในสมัยนี้ฉันนั้น เพราะความมีจิตสะอาดเท่านั้น ที่เป็นบ่อเกิดแห่งการประกอบการงานที่สุจริตด้วยความเพียร และมีความเที่ยงธรรม

พิสูจน์บุญ-บาป ในปัจจุบัน

รวบรวมโดย

วัฒนา โอสถานุเคราะห์

เรื่องทำบุญสิ่งใดได้สิ่งนั้น

พระมหาสิริ วัดบุปผาราม จ. ธนบุรี เล่าให้ฟังว่า มีอุบาสิกาคนหนึ่งชื่อถนอม บ้านอยู่ใกล้วัดบุปผารามนั่นเอง เป็นคนเข้าวัดฟังธรรมสนใจในศาสนามาก เล่าเรื่องของเขาให้ฟังว่า เหตุที่เขาจะทำบุญเข้าวัดฟังธรรมนี้เนื่องมาจากได้พบเห็นเหตุการณ์แปลกประหลาดมาด้วยตนเอง คือเมื่อเขาเป็นเด็กรุ่นสาว มารดาเคยสั่งและสอนให้ทำบุญตักบาตรอยู่เสมอ แต่เรื่องตักบาตรไม่ยอมทำ อายพระและสามเณรหนุ่ม ๆ ดูเหมือนตั้งแต่เล็กจนเป็นสาว จะไม่เคยตักบาตรเลยสักครั้ง ต่อมาเมื่ออายุได้ ๑๘ ปี มารดาป่วย หาหมอมารักษาพยาบาล อาการก็มีแต่ทรุดหนักลงทุกที แต่ก่อนจะสิ้นใจมารดาเรียกเข้าไปสั่งว่าข้าเห็นจะไม่รอดแน่แล้ว เองอยู่ข้างหลังอุตส่าห์ทำบุญให้ทาน โดยเฉพาะการตักบาตรอย่าได้ละเลยเสียนะ การตักบาตรเป็นหน้าที่ของผู้นับถือพระพุทธศาสนา เองต้องพยายามรักษาไว้ อย่าทอดทิ้งเสีย เองก็มีอยู่ด้วยกันสองคนพี่น้องเท่านั้น จะต้องรักใคร่ช่วยเหลือกันให้เหมือนเมื่อแม่ยังมีชีวิตอยู่ อย่าให้แตกแยกกัน เมื่อแม่สั่งให้ตักบาตรนั้น ด้วยความเกรงใจและความเคารพรักก็เลยรับคำไปอย่างนั้นเอง แต่ใจจริงนั้นไม่อยากรับไม่อยากทำเลย ครั้นมารดาถึงแก่กรรมแล้ว พวกบ้านใกล้เรือนเคียงและญาติพี่น้องก็ช่วยกันจัดการศพ จนเป็นที่เรียบร้อย แต่เรื่องตักบาตร ไม่ได้ทำตามคำสั่งของมารดา อยู่มาอีก ๑ ปีก็เจ็บเป็นไข้ พิษไข้มากถึงกับสลบไปวันหนึ่งกับคืนหนึ่ง จนน้องสาวและพวกบ้านพากันเข้าใจว่าตาย จัดแจงเตรียมหาหีบหาโลงกันแล้ว ในระหว่างที่สลบไปนั้น ไม่ทราบว่าไปอย่างไรไปพบมารดาที่บ้านหลังหนึ่ง สะอาดและสวยงามน่าอยู่มาก มีคนอยู่หลายคนทุกๆคนรูปร่างสาวและสวยทั้งนั้น แม้แต่มารดาของตนก็ดูยังสาว พวกนั้น

ออกจะสวยกว่าตนเสียด้วย นึกสงสัยว่าหญิงคนนี้หน้าตาก็เหมือนแม่ของเรา แต่ทำไมจึงไม่แก่เหมือนแต่ก่อน กำลังนึกอยู่เช่นนั้น ข้างมารดารู้ก็พูดว่า หนอมเอ๋ยเองอย่าไปสงสัยอะไรเลย ข้านี่แหละเป็นแม่ของเองจริง ๆ จงเข้ามานี่ มาหาแม่เถอะ พอได้ฟังมารดาบอก ก็แสนที่จะดีใจ รีบเข้าไปหา ต่างคนก็ต่างปราศรัยไต่ถามความเป็นไปของกันและกัน ในขณะนั้นเห็นผลไม้ที่เขาจัดใส่จานไว้ผลงามน่ารับประทาน หญิงหลายคนในบ้านนั้นเขาหยิบผลไม้กินกัน เช่น ส้มเขียวหวานบ้าง ส้มโอบ้าง กล้วยบ้าง เกิดความหิวนึกอยากกินกับเขาบ้าง จึงถือวิสาสะนึกว่าของแม่เรา จะเอากินบ้าง จึงลุกเอื้อมมือไปหยิบส้ม ซึ่งเขาเรียงใส่จานไว้ ก็หยิบไม่ออก ส้มเหล่านั้นติดกันหมด หันไปหยิบกล้วยกล้วยก็ติดกันหมด ดึงเท่าไรก็ไม่ออก มารดาเห็นจึงบอกว่า หนอมเอ๋ย นั่นไม่ใช่ของเองอย่าไปเอาเสียให้ยากเลย ของเองอยู่ในห้องนั่นแน่ะ อยากกินก็ไปหยิบเอาเองเถิด จึงลุกขึ้นไปในห้องนั้นแลเห็นข้าวสุกใส่อยู่ในชาม ๑ ชาม ปลาทูห่อใบตองยังสด ๆ อยู่ ๑ ตัว กล้วยไข่ ๒ ผลครึ่ง พอเห็นเท่านั้นน้ำตาก็ไหลพรูทีเดียวเพราะนึกขึ้นมาได้ว่า เมื่อตนอายุ ๑๑ ขวบ ได้เคยใส่บาตรพระหนหนึ่ง วันนั้นแม่มีธุระไม่อยู่บ้าน สั่งให้ใส่บาตรแทนในเช้าวันรุ่งขึ้น กล้วยที่ว่าสองผลครึ่งนั้น คือตนเอาไปเก็บไว้ไม่ดี หนูกินไปเสียหน่อยหนึ่งจึงต้องตัดออกเสียครึ่งหนึ่ง คงเหลือสองผลครึ่ง พุทโธ่เราเกิดมากับเขาตั้ง ๑๘–๑๙ ปี ได้ทำบุญไว้เท่านี้เอง คนอื่นเขาทำบุญไว้มากเขาจึงมีของดี ๆ กินกัน อ้ายเรานี่มีแต่ข้าวถ้วยเดียวปลาทูตัวหนึ่งกล้วย ๒ ลูกครึ่งเท่านั้น น่าอนาถเหลือเกิน แต่ด้วยความหิวและอิดโรยเหลือกำลังจึงก้มหน้าก้มตากินไปอย่างนั้นเอง อายพวกเหล่านั้นก็แสนจะอาย

แต่หิวไส้แทบขาด ก็ซังกะตายกินไปมื้อหนึ่ง นึกในใจว่า ถ้าเรากลับไปถึงบ้านเรา ทีนี้จะทำบุญตักบาตรไม่ให้ขาดเลย ครั้นแล้วเข้าไปหามารดา มารดาก็ว่า หนอม เองเห็นไหมล่ะ ข้าสั่งแล้วว่าให้อุตส่าห์ทำบุญตักบาตรก็ไม่อยากทำ ต่อไปนี้เองอย่านิ่งนอนใจต่อไปเลย ลูกของแม่จงกลับไปและตั้งอกตั้งใจทำบุญสุนทานต่อไป ตนก็กราบลามารดากลับ ดูเหมือนเมื่อมามีเจ้าหน้าที่ทางโน้นพามาส่ง แต่ตอนจะถึงบ้าน วันเดียวก็ถึง จึงฟื้นขึ้นมา เมื่อฟื้นแล้วไข้ก็หายไม่ต้องกินยาอีกขอแต่น้ำเขากินเท่านั้น ต่อมาก็ค่อยกินอาหารได้ค่อยหายขึ้นตามลำดับ นับแต่นั้นมาจนกระทั่งทุกวันนี้ ใส่บาตรทุกวันไม่เคยขาดเลย เข้าวัดฟังเทศน์ฟังธรรมกับเขาได้ หายอายพระเณรตั้งแต่ฟื้นหายจากไข้คราวนั้นทีเดียว ใครเขาจะว่าดิฉันบ้าหรืออย่างไรก็ตาม แต่ฉันได้เห็นผลของบุญที่ทำไว้กับตาของฉันเอง ฉันก็เชื่อว่าทำแล้วต้องได้ผลอย่างแน่ ๆ ไม่ไปไหนเสีย ทุกวันนี้รู้สึกดีใจและชื่นใจที่ได้เข้าวัดฟังเทศน์ทำบุญให้ทานไว้มาก ไม่ไกลพระไม่ไกลวัดเหมือนเมื่อครั้งยังไม่ได้ไปเห็นก่อนสลบ แม่ถนอมคนนี้เป็นกำพร้าพ่อมาตั้งแต่ยังเล็ก ๆ มีน้องสาวร่วมมารดาเดียวกันอยู่คนหนึ่ง เวลานี้ตัวแม่ถนอมยังมีชีวิต อายุประมาณ ๕๗ หรือ ๕๘ ปี เรื่องก็เป็นอันจบลงเพียงนี้

ทำทารุณแก่เขาอย่างใด ได้รับผลอย่างนั้น

ในสมัยรัชกาลที่ ๕ มีพี่น้องหลายคนด้วยกันเป็นชาวนาเกลือ แขวงบางละมุง จังหวัดชลบุรี คนหนึ่งเป็นพี่ชายชื่อดำ น้องเป็นหญิงชื่อเปรม เมื่อนายดำเติบโตขึ้น เที่ยวหาเลี้ยงชีพในทางรับจ้างได้ค่าแรงตามสมควร คราวหนึ่งไปรับจ้างเขาเผ้าไข่จะละเม็ดที่เกาะคราม มีเจ๊กผู้ร้ายมารบกวนบ่อย ๆ

เวลาเผลอหรือไม่อยู่ตลอดจนเวลานอนในกลางคืน เจ๊กคนนั้นมักแอบมาขโมยไข่เนือง ๆ เป็นเหตุให้นายดำขัดเคืองมาก นายดำจึงพยายามคอยจับอยู่เสมอ ต่อมาในคืนหนึ่งนายดำซุ่มอยู่จนเห็นเจ๊กมาลัก พอได้ทีก็จับเจ๊กผู้ร้ายได้พร้อมทั้งของกลางเอาเชือกผูกมัดไว้อย่างมั่นคง แล้วเอาไม้บ้างมีดบ้างตีและฟันลงไปตามชอบใจ แต่เจ๊กไม่เป็นอันตรายสมนึก จึงไปหาหลาวมาสวนทวารหนัก จนเจ๊กขาดใจตาย แล้วนำศพไปฝังเสียอย่างมิดชิด จนแน่ใจว่าลับตาคนดีแล้ว ก็คงอยู่ต่อมาตามปกติ

ภายหลังนายดำมีจิตเลื่อมใสอยากจะบวชเป็นพระภิกษุ จึงไปอำลาญาติพวกพ้องของตน ออกไปบวชอยู่ ณ วัดหนองเกตใหญ่หลายพรรษา จนได้รับหน้าที่เป็นสมภารปกครองวัดนั้นตลอดอายุของตน เมื่อจวนจะมรณ-ภาพ เริ่มอาพาธเป็นโรคบิด ระหว่างนั้นยังมีกำลังพอเดินได้ ไปถ่ายอุจจาระที่ฐานก็ไม่ออก ภายหลังรู้สึกปวดมวนเหมือนที่เคย จึงเดินลงจากกุฏิไปฐานที่ส้วมที่เขาทำไว้อีกแห่งหนึ่งในหมู่ต้นกล้วย ซึ่งขึ้นเรียงรายระเกะระกะกันไปทั้งเล็กทั้งใหญ่ โดยที่สุดพึ่งจะแตกหน่อยังไม่มีใบก็ดี สมภารดำพยายามถ่ายอุจจาระก็หาออกไม่ จึงขยับตัวลุกขึ้นยืนหมายจะกลับไปกุฏิตามเดิม เวลานั้นรู้สึกอะไรก้อนดำมืด เข้ามาตรงหน้าตนก็ซวนล้มลงนั่งทับหน่อกล้วยลงไปเต็มแรงหน่อกล้วยนั้นก็สวนทวารพอดี กลับมากุฏิแล้วให้เด็กไปตัดหน่อกล้วยนั้นมาไว้ ชี้ให้ผู้มาเยี่ยมดูและเล่าความเรื่องที่ทำทารุณกับเจ๊กให้ฟัง สมภารดำได้รับความเจ็บปวดเป็นอันมาก ต้องทนทุกขเวทนาอย่างสาหัสจนตลอดเวลาสิ้นลมหายใจ ถึงมรณภาพไปตามยถากรรมของตน

โกรธทำร้ายสัตว์ ได้รับผลกรรมสนองตอบ

ในรัชกาลเดียวกันนั้น มีเรื่องสืบอนุสนธิต่อไปอีก คือน้องหญิง ของสมภารดำที่ชื่อนางสาวเปรมดังกล่าวมาแล้วในเรื่องก่อนนั้น เมื่อนางสาวเปรมยังเป็นเด็กอยู่ ผู้ใหญ่เคยใช้ให้เฝ้าข้าวเปลือก ซึ่งได้นำออกผึ่งแดดไว้ วันหนึ่งขณะที่นางสาวเปรมกำลังเฝ้าข้าว มีแม่ไก่พาลูกเล็ก ๆ ๑๓ ตัว มาจิกคุ้ยเขี่ยกินตามนิสัยสัตว์ นางสาวเปรมแลเห็นก็ขัดใจขึ้นมา จึงหยิบท่อนไม้เหวี่ยงปาไปเต็มแรง ไม้นั้นตกลงดินก่อนแล้วกระท้อนไปแทงเอาตาข้างซ้ายของแม่ไก่ ทำให้ตาบอดข้างหนึ่ง

อยู่ต่อมาเมื่อถึงเวลาสมควร ผู้ใหญ่ก็จัดการปลูกผังให้นางสาวเปรมมีเหย้าเรือนตามประเพณี นางเปรมเป็นคนอุตส่าห์ทำกิจการหาเลี้ยงชีพตนและบุตรหญิงชายสืบมาตามกำลังสามารถ จนอายุล่วงเข้ามัชฌิมวัย มีบุตรธิดาทั้งหมดด้วยกันรวม ๑๓ คน เมื่อมีบุตรคนที่ ๑๓ แล้ว ก็พอดีเกิดเหตุน่าหวาดเสียวขึ้น คือเวลาวันหนึ่งหน้าฟาดข้าว คนในบ้านเอารวงข้าวที่เกี่ยวมาได้ฟาดบนปากถัง เพื่อให้เมล็ดข้าวร่วงลงก้นถัง ตามธรรมเนียมที่นิยมใช้ในแถบนั้น ไม่ใช่นวดเพราะมีข้าวน้อย ทั้งพื้นดินเป็นที่ทรายโดยมาก ถึงคราวหยุดพักและรับประทานอาหารกลางวัน คนเหล่านั้นก็หยุดตามเวลา แต่ข้าวที่ยังไม่ได้ฟาดมีเหลืออีก ๑ พ่อน นางเปรมไปดูเห็นดังนั้นจึงหยิบไปฟาดเสียให้หมดเสร็จทีเดียว ขณะที่นางเปรมฟาดข้าวนั้นมีข้าวเมล็ดหนึ่งกระเด็นกลับมาแทงตาถูกแก้วตาซ้าย ทำให้นางเปรมปวดร้าวเหลือทน ต้องทุรนทุรายอย่างหน้าสังเวชยิ่งนัก พวกพ้องพากันช่วยรักษาพยาบาลไปตามกำลัง แต่อาการที่ปวดหาคลายไม่ ต่างปรึกษากันที่จะหาหมอมารักษาต่อไป นางเปรมทราบเรื่องจึงห้ามว่า อย่าเลย ผลกรรมของฉันตาม

มาทันแล้ว ถึงแม้จะหาหมอวิเศษอย่างไร ก็หมดหวังที่จะรักษาให้หายได้ ในที่สุดตาข้างซ้ายของนางเปรมก็บอดเสียไปเหมือนแม่ไก่ตัวนั้น เมื่อถึงอายุขัยนางเปรมก็ตายไปตามยถากรรม

ขโมยของคนหนีไฟ ก่อนตายกินน้ำร้อนเดือด

ในรัชกาลที่ ๕ ยังมีชายคนหนึ่ง อยู่ที่บ้านอู่ตะเภา ตำบลหนองไม้แดง แขวงบางปลาสร้อย จังหวัดชลบุรี ในขั้นต้นมีอาชีวะยังไม่เป็นหลักฐาน คราวหนึ่งแจวเรือมาในพระนคร จอดเทียบอยู่ท่าวัดสำเพ็ง เผอิญในคราวนั้นเกิดไฟไหม้ขึ้น เจ้าของโรงร้านในแถวนั้นต่างพากันตกใจอลหม่าน และมีผู้คนมาดูพลุกพล่านแออัดตามเคย เจ้าของบางคนที่ใจหนักแน่นไม่สะทกสะท้านต่อเหตุการณ์ ก็พยายามป้องกันผู้ร้ายและรีบขนของในร้านของตนออกไปให้พ้นอันตราย บางคนสติเสียมิรู้ที่จะทำประการใด ได้แต่เดินวกวนรี ๆ รอ ๆ แม้จะขนของบ้างก็หยิบเฉพาะสิ่งไม่สำคัญอะไรนัก ไฟยิ่งไหม้ลุกลามมากขึ้น มีพวกบ้านหนึ่งขนของมาลงเรือนายคนนั้นซึ่งอยู่ในจำนวนคนดูไฟด้วย ไม่นึกสงสารเจ้าของบ้านที่ถูกไฟไหม้ ระงมอยู่ด้วยความทุกข์ร้อนอย่างยิ่ง ครั้นขนของมาลงเรือเป็นอันมากจนเห็นว่าพอแล้ว นายคนนั้นจึงเร่งออกเรือจากท่าแล่นกลับไปยังบ้านของตน ตั้งแต่นั้นมาปรากฏว่าเป็นคนร่ำรวยทรัพย์ในตำบลนั้นคนหนึ่ง

ครั้นภายหลังเมื่อเขาจวนจะถึงแก่กรรม นอนเจ็บอยู่มีอาการกระหายน้ำ ให้ร้อนเป็นกำลัง ผู้พยาบาลก็จัดการต้มน้ำร้อนเดือดแล้วรินออกจนเห็นว่าจวนเย็นจึงหยอดให้ เขาดื่มรู้สึกเย็นเสียทีเดียวไม่พอกับความประสงค์ จึงขอให้ต้มใหม่ ต้องการร้อนมาก ผู้พยาบาลก็ต้มอีก เกรงว่าร้อนนักจะ

ลวกปากคอตลอดถึงลำไส้ จึงตั้งรอไว้เหมือนคราวก่อน แต่ให้ร้อนกว่าเก่าหน่อยแล้วหยอดให้ เขาดื่มเข้าก็ยังรู้สึกเย็นไม่พอใจเลยบ่นว่าตัดพ้อต่าง ๆ ผู้พยาบาลจำใจต้องคล้อยตามค่อยเขยิบให้ร้อนจัดขึ้น ๆ โดยลำดับ แม้เช่นนั้นเขาก็ยังไม่วายจะร้องขอให้ร้อนยิ่งขึ้นอีก ถึงกับต้องบังคับให้คนพยาบาลยกเตาไปตั้งต้มใกล้ ๆ เขา พอน้ำเดือดก็ตักหยอดลงในปากทันที เขาดื่มได้สนิทดีคล้ายน้ำเย็นธรรมดา เป็นเช่นนี้ตลอดจนขาดใจตาย

ในเวลาที่เขากำลังเจ็บทุรนทุรายอยู่นั้น นายฉุยบ้านอู่ตะเภาได้ไปอยู่ในที่นั้นด้วย แลเห็นเหตุการณ์ที่เป็นไป รู้สึกสังเวชสลดใจมาก เชื่อว่าอาการอันน่าทุเรศถึงปานนั้น คงเป็นผลของกรรมที่เขาผู้ตายได้เคยทำไว้ครั้งไฟไหม้ตำบลสำเพ็งในพระนคร โดยปราศจากเมตตาแก่ผู้ตกอยู่ในที่คับขันเพราะเห็นแต่จะได้ถ่ายเดียว สมกับคำซึ่งควรตำหนิว่า กลืนได้ลงคอครั้นวิบากตามทัน จึงบันดาลให้กระหายอยากดื่มน้ำอย่างร้อนจัดจริง ๆ ต่อเมื่อได้ดื่มลงพอสมควรแล้วก็ขาดใจตายดังนี้

กัดปลาตาบอด ขวดโซดาระเบิดแก้วทิ่มตาคนบอด

ในรัชกาลที่ ๕ ยังมีเด็กคนหนึ่งชื่อ ส. อยู่บ้านโขด แขวงบางปลาสร้อย จังหวัดชลบุรี เป็นคนชอบเล่นปลากัด เที่ยวเสาะหาปลามาเลี้ยงไว้สุดแต่จะได้เพียงไร และจัดเข้าคู่ให้กัดกัน ในบางคราว เพื่อทดลองดูกำลังความว่องไวและความอดทนของปลานั้น ๆ ถ้าตัวไหนดีสมใจก็เพิ่มการทะนุบำรุงให้ถึงขนาด คอยพิทักษ์รักษาอย่างกวดขัน ในคราวที่ยังนิยมเลี้ยงปลากัดอยู่ เขาได้ทำดังนั้นตลอดมา ครั้งหนึ่งนำเอาปลาออกเทียบตามเคย เห็นพอจะสู้กันได้ก็รวมปลาคู่นั้นลงในขวดโหลเดียวกัน ไม่ลดละ จนปลาตัวหนึ่ง

พลาดท่า ถูกกัดตาขวาทะเล้นขาดวิ่นยับเยินเสียไป เขาจึงช้อนขึ้นให้อยู่แยกขวดโหลกัน แล้วบำรุงเลี้ยงต่อไปตามสมควร ภายหลังผู้ใหญ่พาไปฝากให้อยู่วัด ก็เป็นอันเลิกเลี้ยงปลากัดแต่นั้นมา

เขาอุตส่าห์เล่าเรียนจนสอบไล่จบชั้นในโรงเรียนประจำวัดนั้นแล้ว ผู้ใหญ่จึงจัดฝากให้เข้ามาอยู่ในพระนคร เพื่อศึกษาวิชาชั้นสูงต่อไปอีก วันหนึ่งระหว่างโรงเรียนภาษาไทยหยุดเทอม คณะครูโรงเรียนภาษาบาลีประชุมตรวจใบสอบของนักเรียน ณ กุฏิที่เขาอยู่นั้นในเวลาบ่าย เขาเคยปรนนิบัติรับทำกิจการบางอย่างและเลี้ยงน้ำดื่มด้วย ขณะที่เขาปรนนิบัติการอยู่นั้น ขวดน้ำดื่มซึ่งวางอยู่ใกล้ ๆ ได้ระเบิดขึ้นขวดหนึ่ง แตกกระจายไปในที่ต่าง ๆ มีชิ้นหนึ่งกระเด็นไปแทงถูกแก้วตาซ้ายของเขา ทำให้เจ็บปวดร้าวระบมขึ้นทุกที ตกอยู่ในฐานะใกล้ต่ออันตรายน่าหวาดเสียวมาก เป็นเหตุให้เขาหวนระลึกถึงครั้งก่อนที่เคยจับปลาให้กัดกันจนตาของปลานั้นบอดเสียไปข้างหนึ่ง ดังกล่าวมาแล้วในตอนต้น ผู้ใหญ่ได้จัดการให้แพทย์ตรวจและรักษาตามสมควร แต่ก็ไม่สามารถทำตาให้กลับคืนดีดังเดิมได้ ตาจึงบอดเสียไปข้างหนึ่งตราบเท่าทุกวันนี้

พระมหาเถา เปรียญ ๕ ประโยค ผู้เรียบเรียง

โดยคำสั่งของท่านเจ้าคุณพระศาสนโสภณ วัดเทพศิรินทราวาส

วันที่ ๑๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๖

ท่านมหาสงบ เปรียญ วัดสามจีนใต้ จังหวัดพระนคร เขียนเรื่องส่งมาให้แก่นายพันโท พระพินิจสารา ดังต่อไปนี้ :–

โกรธเอาไม้ตีพระพุทธรูปไฟไหม้บ้าน

พระสุข วัดสามจีนใต้ จังหวัดพระนคร ได้เล่าให้ฟังว่าประมาณนานปีมาแล้ว มีชายคนหนึ่งอยู่ตำบลวัดยาง จังหวัดพิษณุโลก วันหนึ่งชายผู้นั้นได้ไปกู้ไซได้ปลาเล็ก ๆ มาเพื่อต้องการจะไว้สำหรับเกี่ยวเบ็ดไปตกปลาใหญ่ๆ แต่เวลานั้นเป็นเวลาค่ำ จึงได้นำหม้อที่ขังปลาเล็ก ๆ ไว้นั้นไปฝากพระพุทธปฏิมาไว้ที่วัดแห่งหนึ่ง แล้วตัวก็กลับมายังบ้านเรือน ครั้นรุ่งเช้าเมื่อจะไปตกปลา จึงไปเอาหม้อปลาที่ฝากพระปฏิมาไว้นั้นก็ไม่เห็นหม้อปลาใครลักเอาไปก็หาทราบไม่ ตัวก็มีความโกรธจึงเอาไม้ตีพระปฏิมาถูกที่พระกรรณหักทำลายไป ในคืนวันนั้นเองบังเกิดไฟไหม้เรือน ตัวของเขาและบุตรภรรยาได้รับความทุกข์ลำบากแทบปางตาย ที่รอดชีวิตอยู่ได้ก็เพราะมีชาวบ้านมาช่วย

ฆ่าสัตว์อย่างทารุณ ผลกรรมตามสนอง

นายคำ อยู่ตำบลบ้านข้าวเม่า อำเภออุไทยใหญ่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีอาชีวะทางกสิกรรม แต่เป็นพรานเนื้อด้วยตั้งแต่อายุ ๒๐ ปี จนตราบเท่าอายุล่วงเข้า ๖๐ ปี วันหนึ่งนายคำได้ไปล่าเนื้อในป่า คือขี่ม้าเที่ยวไล่เนื้อ ถ้าไล่ไปจนจวนเกือบใกล้ตัวเนื้อแล้วแกก็โดดลงจากหลังม้าตรงเข้าจับเหยียบคอเนื้อทุกทีให้ถึงแก่ความตาย ต่อมาเมื่อเวลาแกป่วยหนักจวนจะตาย ได้แสดงกิริยาอาการคือเหยียดเท้าไปเหยียดเท้ามา เหมือนเมื่อแกเหยียบคอเนื้อ ให้เท้าเสือกไปเสือกมาและร้องเสียงแบ ๆ เป็นอย่างนั้นได้ประมาณ ๑๐ วัน จึงกระทำกาลกิริยาตายไปตามยถากรรม

ช้อนลูกกุ้ง เมื่อใกล้จะตายปรากฏภาพลูกกุ้งมาหลอน

นางหยวกภรรยานายจัน ตำบลบ้านข้าวเม่า อำเภออุไทยใหญ่ จังหวัดอยุธยา มีอาชีวะทางกสิกรรม แต่เป็นผู้ขวนขวายในการเที่ยวช้อนลูกกุ้งเพื่อเป็นอาหารมาช้านาน ครั้นเมื่อเวลาป่วยไข้ ถ้าหลับตาลงเมื่อไร ก็ให้แลเห็นเป็นลูกกุ้งมาแวดล้อมที่ตัวของแกเป็นอันมาก แต่ด้วยอำนาจบุญกุศลหนหลังตามรักษา จึงกลับหายจากโรคพยาธิได้ ตั้งแต่นั้นมานางหยวกก็ได้งดเว้นจากการช้อนลูกกุ้งไม่ทำอีกต่อไป

เลี้ยงเป็ดขาย เวลาจะตายรู้สึกมีเป็ดไซ้ที่ตัว

นายแก้วได้เล่าให้ฟังว่า นายเบี้ย ผัว นางทิม เมีย อยู่ตำบลบ้านเกาะ อำเภอรอบกรุง จังหวัดอยุธยา เป็นผู้เลี้ยงเป็ด เลี้ยงสุกรขาย ต่อมานายเบี้ยป่วยหนักใกล้จะตายให้เห็นไปว่า มีเป็ดมาไซ้ตามร่างกายของนายเบี้ย นายเบี้ยได้ร้องบอกลูกเมียให้ช่วยไล่เป็ดที่มาไซ้นั้น ทรมานอยู่อย่างนี้จนสิ้นใจตาย

ทำดีได้ดี

นายรื่น ผัว นางสำเภา เมีย อยู่บ้านตำบลหันตรา อำเภอรอบกรุง จังหวัดอยุธยา มีอาชีวะทางค้าข้าว นับว่าเป็นผู้บริบูรณ์ไม่ขัดสนแต่มายากจนครั้งราษฎรพากันลักเล่นการพนันทั่วไป ด้วยความพื้นเผือจนยังเหลือเงินอยู่ ๘ บาทเท่านั้น เมื่อตนมาคิดได้ว่าการพนันเป็นอบายมุข เป็นเหตุให้เกิดความฉิบหายวายทรัพย์ จึงคิดกลับใจเสียใหม่ ตั้งใจพยายามในการทำนาหาเลี้ยงชีพโดยชอบธรรม ผักใฝ่ในการทำบุญทำกุศล แม้ลำบากยากจนถึงเพียงนั้นแล้ว ยังอุตส่าห์ขวนขวายหาอาหารใส่บาตรพระสงฆ์สามเณรอยู่

ไม่ขาด ทั้งมีความสามารถถือมั่นกตัญญูกตเวทีต่อคุณมารดาบิดา อุปัชฌาย์ อาจารย์ เมื่อประกอบการทำนาไม่ช้านานเท่าใด ก็กลับตั้งตัวขึ้นได้ จนมีเรือนฝากระดานเช่นเดิมอีก และในคราวที่เล่นการพนันยากจนลงครั้งนั้น มีคนดูหมิ่นว่าคงจะตั้งตัวไม่ได้ต่อไป การที่กลับตัวละความชั่วทำความดีจึงมีความเจริญขึ้นได้อีก ก็คงจะยืดยาว

จับปูขาย และปูมาหลอนเมื่อไม่สบาย

มีชายคนหนึ่งชื่อนายอุ่ ชาติไทย ตั้งบ้านเรือนอยู่ตำบลบางเหี้ย จังหวัดสมุทรปราการ ทำนาหาเลี้ยงชีพด้วยการจับปูทะเลมาขายตั้งแต่อายุ 17 ปี จนอายุ 35 ปีเศษ ตนป่วยเป็นไข้มีอาการหนักมาก ในเวลาที่ลืมตาหรือหลับตาอยู่ก็ดีได้แลเห็นปูแสมปูทะเลมีจำนวนตั้งหลายร้อยหลายพันตัวเดินคลานอยู่โดยรอบตน เห็นอยู่เช่นนี้ประมาณ ๕ วัน ครั้นต่อมาเมื่อหายป่วยแล้ว นายอุ่ก็มิได้หาเลี้ยงชีพในทางนั้นอีกเลย ในเวลานั้นนายอุ่เดินเรือพื้นเที่ยวค้าขายก็ยังมีความสุขสบายดี

ทำดีไว้ เมื่อป่วยได้เห็นนิมิตอันเป็นมงคล

มีพระภิกษุรูปหนึ่งชื่อพระอาจารย์โม้ ครองอาวาสวัดบางกระพี้ อำเภออุตรดิตถ์ จังหวัดพิษณุโลก ขณะเมื่อท่านมีอายุ ๑๗ ปี ประกอบไปด้วยโรคาพยาธิเข้าครอบงำย่ำยีถึงแก่สลบแน่นิ่งไป หาสติอารมณ์มิได้ ส่วนมารดาบิดาก็ไปหาหมอมาแก้ไข ครั้นหมอมาประกอบยารักษาแล้วกลับฟื้นขึ้นมาได้ และท่านได้เล่าให้เขาฟังว่า มีผู้คนมากมายได้เอาเรือกัญญามารับ และท่านได้ขึ้นสู่เรือกัญญาไปด้วยเขา เรือได้นำท่านขึ้นไปถึงปราสาทแห่ง

หนึ่งซึ่งว่างเปล่าไม่มีบุคคลอาศัย แล้วเขาจึงส่งท่านไว้ที่ปราสาทนั้น ท่านจึงได้เดินเที่ยวเชยชมดูสรรพสิ่งของต่าง ๆ หลายอย่างหลายชนิดที่มีอยู่ในห้องปราสาทนั้น ครั้นมีความเหนื่อยหน่ายในการเที่ยวเชยชมแล้ว จึงได้เรียกชนเหล่านั้นนำเรือลำนั้นมารับ เขาได้นำท่านกลับมาส่งยังสถานที่ของท่านก็พอดีกับเวลาที่ท่านได้สติขึ้นมา อาการโรคาพยาธิก็ได้เสื่อมคลายหายเป็นปกติ

เขียนเมื่อวันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๕ ตรงกับวันอังคาร แรม ๑๓ ค่ำ เดือน ๓ ปีจอ จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๘๔

เบียดเบียนสัตว์เพื่อสนุกได้รับทุกข์เมื่อใกล้จะตาย

มีชายผู้หนึ่ง ซึ่งตั้งภูมิลำเนาอยู่ตำบลคลองบางกอกใหญ่ ตรงหน้าวัดราชสิทธาราม (วัดพลับ) จังหวัดธนบุรี มีอาชีวะในทางทำราชการ และเขาเป็นคนชำนาญในทางนักเลงการพนัน มีชนไก่และกัดปลาเป็นอาทิ ครั้นถึงคราวเจ็บไข้จวนจะใกล้สิ้นชีวิต วิบากอกุศลที่ตนได้ชนไก่ และกัดปลาเป็นอาทินั้นมาบันดาลบังเกิดขึ้นเป็นนิมิต คือให้เอาศีรษะแม่มือทั้งสองของตนชนกัน เหมือนอย่างชนไก่และกัดปลาฉะนั้น ถึงแม้บุตรและภรรยาจะเหนี่ยวรั้งสักเท่าใด ๆ ก็ไม่หยุด ลงท้ายที่สุดบุตรและภรรยาก็ต้องปล่อยให้เขากระทำเช่นนั้นจนตราบเท่าทำกาลกิริยา ข้อนี้ควรจะเห็นเป็นตัวอย่างในการแสวงหาความสุข ด้วยไม่เห็นแก่ความทุกข์ของสัตว์ ท่านจึงจัดเป็นทรกรรมแก่สัตว์ เนื่องด้วยองค์ปาณาติบาต ดังแสดงมาฉะนี้

ขายสุกร เมื่อใกล้ตายร้องเป็นเสียงหมู

มีญวนผู้หนึ่ง ซึ่งตั้งเคหะสถานอยู่ตำบลท่าเรือจ้าง อำเภอเมืองจังหวัดจันทบุรี มีการฆ่าสุกรขายเป็นอาชีพ ครั้นคราวตนป่วยเวลาใกล้จะ

ดับจิต นิมิตอันชั่วร้ายได้ปรากฏออกมาเป็นเครื่องหมาย ได้เปล่งสำเนียงเป็นเสียงสุกรร้องไม่ใคร่จะสิ้นลมหายใจลงได้เลย ต้องเอาเครื่องปหรณวัตถุ (เครื่องสำหรับฆ่าสุกร) มาวางไว้ตรงหน้า จึงได้กระทำกาลกิริยาตาย ข้อนี้ก็บ่งความให้เห็นชัดว่าการฆ่าสัตว์เพราะอำนาจกิเลสกล้า มีโลภเจตนาเห็นแก่ได้ถ่ายเดียว ไม่แลเหลียวดูชีวิตของสัตว์อื่น ฉะนั้นคติทางดำเนินของเขาจึงเผล็ดผลออกมาให้ปรากฏในปัจจุบันทันตาเห็น เป็นดุจกรุย (เครื่องหมาย) บอกหนทางแก่ผู้สัญจรฉะนั้น ท่านจึงจัดเป็นทรกรรมสัตว์เนื่องด้วยองค์ปาณาติบาตด้วยเหมือนกัน

ผลกรรมตามสนอง เพราะใช้สัตว์ปราศจากกรุณา

มีผู้เล่าให้พระมหาสงบฟังว่า มีชายผู้หนึ่งตั้งบ้านเรือนอยู่ตำบลหนองหมู อำเภอหนองโดน จังหวัดสระบุรี มีอาชีพในทางเป็นพ่อค้าเกวียน ได้ซื้อข้าวบรรทุกเกวียนไปขายอยู่เสมอ และเขาเป็นคนโหดร้ายใจอำมหิต ใช้สัตว์พาหนะโดยปราศจากเมตตา กระทำทรมานอย่างแสนสาหัส มีให้กราดแดดและอดน้ำเป็นต้น เมื่อสัตว์พาหนะทุรนทุรายกระวนกระวายอยู่เพราะกรากกรำเช่นนั้น ซ้ำกลับพูดล่อลวงอีกว่าไปถึงตำบลโน้นเถิดจึงค่อยหยุดพักดื่มน้ำ แต่เมื่อถึงเข้าแล้วก็หาหยุดพักไม่ ซ้ำผัดเพี้ยนในที่ข้างหน้าต่อ ๆ ไปอีก สัตว์พาหนะนั้นได้รับความกระวนกระวายและหิวกระหายน้ำเป็นกำลัง ขณะที่ถึงท่าน้ำกลับได้ดื่มแต่น้ำที่ขุ่นข้นประกอบด้วยเปือกตม เขาได้ใช้สัตว์พาหนะกรากกรำโดยทำนองนี้มาเป็นอาจิณ ตราบเท่าจนชราภาพ เมื่อป่วยใกล้จะสิ้นชีวิตได้แลเห็นนิมิตต่าง ๆ เป็นต้นว่า แลเห็นดุมและกงแห่งเกวียนอยู่ที่หน้าอก แล้วร้องครวญครางเรียกบุตรและภรรยาให้มาช่วย ครั้นกลับ

ได้สติขึ้นมาจึงพร่ำสอนบุตรและหลานว่า เจ้าเอ๋ยอย่าเอาเยี่ยงข้าเลย เมื่อเจ้าจะใช้สัตว์พาหนะจงมีใจสงสาร อย่ากรากกรำทรมานเหมือนอย่างข้าที่ทรมานแก่สัตว์นั้นเลยดูแต่พอควร พอพูดเท่านั้นแล้วก็ร้องครวญครางต่อไปอีก แลร้องบอกว่ากระหายน้ำเป็นกำลัง เมื่อบุตรเอาน้ำมาให้ก็บริโภคไม่ได้ กลับร้องครวญครางต่อไปอีก แสดงอาการหอบและหิวกระหายดุจสัตว์พาหนะฉะนั้น ขณะเมื่อจะบริโภคน้ำ ถ้าน้ำใสก็บริโภคไม่มีรสอร่อย ต้องบริโภคแต่น้ำที่ขุ่น ๆ เขาได้เสวยทุกขเวทนาอยู่ดังนี้ประมาณหลายเวลาจึงได้กระทำกาลกิริยาตายตามยถากรรม

เอาไม้ตีกระบือตาบอด ต่อมาตนเองเลยตาบอดด้วย

มีชายคนหนึ่ง ซึ่งตั้งบ้านเรือนอยู่ ณ ตำบลคลอง ซอยที่ ๙ อำเภอหนองเสือ จังหวัดธัญญบุรี มีอาชีวะในทางกสิกรรม (ทำนา) วันหนึ่งเขาบันดาลโทสะขึ้นมาเพราะอะไรไม่ทราบ ได้เอาไม้ตะบองประหารกระบือเข้าทีหนึ่ง เฉพาะถูกตรงนัยน์ตา ตาเลยบอดแลไม่เห็นทั้งสองข้าง ครั้นต่อมาเชื่อแน่ว่าเวรในครั้งนั้นคงตามสนอง เขาเองมีต้อเกิดขึ้นที่นัยน์ตาทั้งสองซ้ายและขวา ประกอบยาบำบัดสักเท่าไรก็ไม่หาย ตกลงนัยน์ตาของเขาก็บอดใช้การไม่ได้ทั้งสองข้าง แต่ต่อมาจักเป็นอย่างไรไม่ปรากฏ

สลบไปฝันว่าอีก ๒ วันจะตาย ต่อมาอีก ๒ วันตายจริง

มีบุรุษผู้หนึ่งชื่อว่าจีนเซียวเว้ง อายุ ๘๓ ปี ซึ่งตั้งภูมิลำเนาอยู่ตรอกข้าวหลาม อำเภอสามแยก จังหวัดพระนคร หาเลี้ยงชีพทางประกอบการค้าขาย เมื่อกลับฟื้นคืนคงดำรงสติขึ้นมาได้จึงได้เล่าความฝันให้ญาติมิตรทั้งหลายฟังว่า ตัวของแกได้เดินสัญจรไปตามมัคคมรรคาวิถี ได้ทัศนาการ

เห็นสถานที่และบ้านเรือนตึกรามอันสง่างามเหลือที่จะพรรณนาให้สุดสิ้นลงได้ สิ้นความฝันเพียงเท่านี้ เมื่อค่อยทุเลาจากโรคพยาธิประมาณ ๒-๓ วัน จะเป็นเพราะความฝันหรือจิตแปรปรวนอย่างไรก็ไม่ทราบชัด แกได้เล่าให้ญาติมิตรทั้งหลายฟังอีกครั้งหนึ่งว่า มีชนเป็นอันมากได้พากันมาเข้ากลุ้มรุมตีตัวแกยกใหญ่ แต่มีท่านผู้หนึ่งซึ่งปรากฏว่า ที่จมูกมีสีแดงได้มาทำการช่วยเหลือ เพื่อขับไล่ให้ชนเหล่านั้นถอยหนี ถึงอย่างนั้นก็ดี ชนเหล่านั้นเมื่อจะกลับไปได้พูดพิฆาตมาดหมายไว้ว่า ต่อนี้ไปอีก ๒ วันจงระวังตัวไว้ให้ดี ส่วนแกเองได้รอดชีวิตมาพอดีกับเวลาที่ชนเหล่านั้นพิฆาตไว้ เมื่อครบกำหนด ๒ วันจีนเซียวเว้งก็ถึงแก่มรณกรรมไปตามยถากรรม

สลบไปฝันว่า พบพระยายมและบอกพระยายมว่าตนกำลังจะคิดสร้างพระอาราม พระยายมเลยปล่อยให้มาสร้างพระอารามต่อ

มีชายคนหนึ่งชื่อสุด ตั้งเคหะสถานอยู่บางสะแก จังหวัดธนบุรี หาเลี้ยงชีพในทางกสิกรรม (ทำสวน) แต่แกเป็นคนมีใจฝักใฝ่ในทางกองการกุศล แสดงตนเป็นไวยาวัจกร กล่าวคือขวนขวายในกิจการของพระภิกษุสงฆ์มาจนตราบเท่าชราภาพ ถึงกระนั้นก็ดียังหาละเมิดเหินห่างทางกิจวัตรไม่ คำนึงถึงการที่จะก่อสร้างพระอาราม แต่เผอิญตนมาป่วยเสียหาได้ทันก่อสร้างไม่ ครั้นอาการไข้มากขึ้นโดยลำดับถึงกับสลบหลับไป บรรดาญาติทั้งหลายมีความเศร้าโศกเป็นกำลัง ต่างก็พากันเข้าช่วยแก้ไข จะเป็นเพราะยังไม่ถึงคราวถึงสมัยหรืออย่างไรก็ตาม แกกลับฟื้นขึ้นมาได้แล้วบรรยายความฝันให้หมู่ญาติฟังว่า แกได้ไปสู่สถานที่แห่งหนึ่ง ซึ่งมีผู้ปกครองรักษา ผู้รักษาอยู่

นั้นแกเข้าใจว่าคงเป็นพระยายม ฯ แลเขาได้เปิดบัญชีตรวจดูแล้วไต่ถามแกว่า เมื่ออยู่ในเมืองมนุษย์นั้นได้กระทำกองการกุศลอะไรไว้บ้างหรือเปล่า แกได้ตอบแก่เขาว่าก่อนที่จะมาสู่สำนักของท่านนี้ ข้าพเจ้าคิดอ่านหวังจะก่อสร้างพระอาราม แต่คงเป็นการไม่สำเร็จเพราะข้าพเจ้าต้องมาสู่สำนักของท่านเสีย พระยายม ฯ ได้ทราบถึงการก่อสร้างบุญกุศลเช่นนั้นแล้ว ก็ให้มีใจสงสาร จึงส่งให้แกมาก่อสร้างเสียก่อน

ปฏิสังขรณ์อุโบสถ เมื่อใกล้ตายปรากฏภาพมีคนเอารถมารับ

อุบาสกคนหนึ่ง ตั้งบ้านเรือนอยู่ ณ ตำบลบ้านวัดโบสถ์ อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก หาเลี้ยงชีพทางทำนา ครั้นมาถึงมัชฌิมวัยท่ามกลางอายุ จึงคิดสละกิจการฝ่ายทางฆราวาส หันเข้ากระทำกิจการทางวัด ได้จัดการบูรณะปฏิสังขรณ์อุโบสถที่ชำรุดทรุดโทรมให้เป็นปกติดังเก่า และได้รักษาองค์อุโบสถเป็นนิตย์มา เมื่อเวลาใกล้จะสิ้นชีพทำลายขันธ์บุญกุศลที่ตนได้ก่อสร้างแล้วก็บันดาลให้ปรากฏ นัยว่ามีบุคคลนำรถลงมารับ แกยังร้องเรียกให้บุตรและภรรยาแลดู พอสิ้นสำเนียงแล้วเลยสิ้นลมหายใจไปตามยถากรรม

ฆ่ากระบือตาย เมื่อใกล้ตายร้องเหมือนเสียงกระบือ

คุณนายมาลี อยู่ที่บ้านพระยาราชพินิจจัย ได้เล่าเรื่องปัจจุบันให้ฟังว่า มีชายคนหนึ่งชื่อจัน ได้ประกอบการเลี้ยงชีพอยู่ตำบลบ้านขันเงิน อำเภอหลังสวน เป็นผู้มีใจใฝ่อกุศลฆ่ากระบือขายเลี้ยงบุตรภรรยา กระทำอยู่เป็นนิตย์นิรันดรมาเป็นอาจิณวัตร อกุศลวิบากที่ตนฆ่าสัตว์ตัดชีวิตนั้นส่งผล

เมื่อตนป่วยไข้ รักษาพยาบาลอย่างไรก็ไม่หาย ส่วนไข้ก็กำเริบหนักขึ้นทุกที เมื่อจวนใกล้จะตาย ร้องเหมือนเสียงกระบือตราบเท่าขาดลมหายใจ

ชอบทำทานแม้อับจนลงไม่นาน อำนาจแห่งทานมัยก็ส่งผลมาให้ได้ทรัพย์สมบัติอีกโดยไม่ฝืดเคือง

มีเรื่องเล่าว่า มีสตรีคนหนึ่งชื่อเพ็ง ทำมาหาเลี้ยงชีพอยู่ ณ ตลาดท่าเตียน จังหวัดพระนคร นัยว่านางเพ็งผู้นี้มีจิตเลื่อมใสศรัทธาแต่ทางบุญกุศล ถ้าได้ทราบว่าภิกษุสามเณรรูปใดอนาถาหาญาติโยมอุปการะมิได้แล้ว ก็สละพัสดุสิ่งของออกจำหน่ายจ่ายแจกเพื่อแลกเปลี่ยนสิ่งที่ควรแก่สมณบริโภคถวาย และได้ประกอบการกุศลอยู่ดังนี้มิได้ขาด จนทรัพย์สมบัติร่อยหรอหมดสิ้นไป แต่ก็ยังไม่เบื่อหน่ายในกองการกุศล ราตรีวันหนึ่งตนนอนรำพึงในอันที่จะทำบุญกุศล แต่ตนก็หามีทรัพย์ที่จะจ่ายเป็นวัตถุไทยธรรมได้ไม่ เมื่อตนนอนระลึกตรึกตรองโดยทำนองนี้ก็เลยหลับไป ในเวลาที่หลับอยู่นั้นได้นิมิตฝันว่ามีพระภิกษุผู้เฒ่ามาเขียนอักษร (หวย) ให้ ครั้นรุ่งขึ้นเช้าตนก็ได้กำหนดจดจำตัวอักษรนั้นไว้ในใจแล้วจึงได้คิดอ่านเล่นหวย เมื่อถูกได้ทรัพย์ร่ำรวยก็อุตส่าห์ก่อสร้างกุศลสืบต่อไป จึงเห็นได้ว่าการที่บุคคลขัดสนยากจนลงไปเพราะเหตุประกอบการกุศลเช่นนี้ ก็คงไม่ช้านานเท่าใด อำนาจทานมัยกุศลสัมมาปฏิบัติอาจส่งผลให้ได้ทรัพย์สมบัติโดยไม่ฝืดเคือง เช่นดังเรื่องราวของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เป็นต้น ตระกูลนั้นได้ยากจนขัดสนลงไปคราวหนึ่ง ด้วยอาการที่บริจาคทานมัยกุศล ถึงจะเป็นดังนั้นก็ดี อำนาจบุญราศีที่ท่านอนาถบิณฑิกได้สั่งสมไว้แล้วนั้น หากบันดาลให้ได้รับผล นัยว่ามีเทวดาองค์หนึ่งได้นำทรัพย์ประมาณ ๔๕ โกฏิ ด้วยอานุภาพ

แห่งตนมาให้แก่ท่านเศรษฐี ตัวอย่างก็มีปรากฏอยู่เช่นนี้ จึงได้เห็นลงไปว่า ข้อที่นางเพ็งได้ทรัพย์สมบัติด้วยอาการถูกหวยเช่นนี้ เพราะอำนาจบุญนิธิที่ตนได้ก่อสร้างสั่งสมเป็นลำดับมา แม้จะกล่าวภายภาคหน้าก็คงจะได้อานิสงส์ผลทวีคูณยิ่งขึ้นไปโดยลำดับ จะนับจะประมาณมิได้ ฉะนั้นท่านที่หวังความสุขสำราญอยู่บ้าง ก็ควรถือเอาเป็นบรรทัดฐานตัวอย่างสืบต่อไป

ฉ้อกรรมสิทธิ์ที่ดินของผู้อื่น เมื่อใกล้ตายเห็นภาพพื้นดินใหญ่มาทับตน

ท่านพระเยื้อน วัดสามจีนใต้ จังหวัดพระนคร ได้เล่าให้ท่านพระมหาสงบฟังเป็นใจความว่า มีชายคนหนึ่งไม่ปรากฏชื่อ อาศัยทำนาหาเลี้ยงชีพอยู่ ณ ตำบลคอกกระบือ จังหวัดสมุทรสาคร ชายคนนี้ปรากฏว่าประพฤติแต่การกล่าวฉ้อกรรมสิทธิ์ที่ดินของชนอื่น มีปักเขตที่ดินของเขาเป็นต้น จนเจ้าของที่ดินอยู่ใกล้เคียงอิดหนาระอาใจ เขาได้ประพฤติการตู่ฉ้อกรรมสิทธิ์เช่นนี้เป็นนิรันดรมา ครั้นอายุย่างเข้าสู่ความชรา โรคจึงตามเบียดเบียน เมื่อเวลาจวนจะใกล้สิ้นชีวิต จิตได้ประหวัดนึกหวั่นหวาดไม่สามารถจะตั้งสติระลึกถึงพระอรหังได้ เพราะจิตคิดเห็นไปว่าแผ่นดินใหญ่จะมาทับถมตน เขาได้มีจิตกังวลกระสับกระส่ายทุรนทุรายอยู่ดังนี้นานวันจึงได้ตายไปตามยถากรรม

ชอบฆ่าสุนัข เวลาจะตายร้องเห่าหอน

ท่านได้เล่าให้ฟังอีกว่า มีบุรุษคนหนึ่งตั้งเคหะสถานอยู่ตำบลบ้านโคกขาม จังหวัดสมุทรสาครเหมือนกัน บุรุษผู้นี้เป็นคนมีชื่อเสียงโด่งดัง

ทางฆ่าสุนัข ไม่ว่าเขาพบปะสุนัขเมื่อไรไม่เลือกหน้าต้องเข่นฆ่าสุนัขนั้นเสียจนได้ เล่นเอาสุนัขทั้งหลายไม่กล้ายื่นหน้าออกมาให้เพื่อนแลเห็น ครั้นถึงคราวกรรมจะสำแดงผล เมื่อบุรุษคนนั้นป่วยอาการหนักจวนจะใกล้ถึงแก่ความตาย เขาได้ร้องเห่าหอนเหมือนเสียงสุนัข การที่เขาเบียดเบียนจนชั้นจำพวกสัตว์ดิรัจฉานอันหาสาระมิได้เช่นนี้ ดูน่าอดสูแก่ใจ เพราะประหารสัตว์จำพวกนี้ทำนานาประโยชน์ก็มิได้ การจะงดชีวิตไว้ให้ยังดีกว่า เพราะธรรมดาสุนัขเมื่ออาศัยในบ้านใด ก็อาจป้องกันโจรภัยในบ้านนั้นได้บ้างด้วยการเห่าให้เจ้าของบ้านได้ยินเสียงตื่นขึ้น นับว่ามีคุณแก่เจ้าของบ้าน ๆ จึงชอบเลี้ยงสุนัขไว้ ด้วยว่าสมัยนี้ชาวบ้านขาดบริวารไม่เหมือนกาลก่อน เพราะฉะนั้น ถ้าราษฎรคนใดไม่พอใจสุนัขควรจักหาอุบายกำจัดด้วยวิธีอย่างอื่น แต่อย่าให้เป็นการเบียดเบียนและเป็นอันตรายแก่ชีวิตของสัตว์ ราษฎรคนนั้นนับว่ากำจัดด้วยวิธีกรุณาแก่สัตว์นั้นแล

ฆ่าโคด้วยมีดที่ก้านคอ ต่อมาเอามีดแทงคอตาย

นายบุญเรือง อยู่บ้านตรอกโรงฆ่าสุกร ถนนพระราม ๔ ได้เล่าเรื่องปัจจุบันนิทานให้ท่านพระมหาสงบฟังเป็นใจความว่า ยังมีผู้คุมคนหนึ่งจำชื่อไม่ได้ เขารับตำแหน่งหน้าที่รองสุภาเป็นผู้คุม ตั้งเคหะสถานบ้านเรือนอยู่หน้าเมืองเก่าจังหวัดพนมสารคาม เขามีความปรารถนาจะบริโภคเนื้อโคจึงได้จับโคมาแล้วประหารลงที่ตรงก้านคอด้วยมีดอันคม ประสงค์จะให้ตายในทันที แต่โคก็ไม่ตาย ภายหลังเขาจึงจับโคนั้นแขวนให้หน้าแหงนขึ้นแล้วจึงเอาไม้ค้อนทุบลงตรงศีรษะโค ๆ นั้นจึงได้ตาย เขาก็แล่เอาเนื้อมาบริโภคตามปรารถนา ครั้นต่อมาไม่ช้าไม่นานเท่าใดนัก จะเป็นเพราะเหตุใดไม่

ปรากฏชัดตามความบอกเล่า ผู้คุมคนนั้นได้ใช้ศาสตราวุธทิ่มแทงคอของตนเอง ประสงค์จะให้ตายแต่ก็ไม่ตายเหมือนกัน ครั้นรักษาพยาบาลสักเท่าใด ๆ แผลนั้นก็ไม่หาย แล้วกลายเป็นบาดทะยัก เมื่อตนทนพิษไม่ได้ก็ขาดใจตายด้วยกำลังพิษนั้นเอง

ชอบฆ่าแมลงสาบ เมื่อใกล้ตายมีแมลงสาบมากัด

วันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๖

ท่านสมุห์วัน วัดสามจีนใต้ เล่าให้พันโท พระพินิจสาราฟังว่า นางบัว บ้านอยู่ตำบลนางเลิ้ง ได้เล่าให้ท่านสมุห์วันฟังว่า ประมาณ ๑๐ ปีเศษมาแล้ว มีหญิงผู้หนึ่งจำชื่อไม่ได้ เช่าห้องแถวอยู่ที่ถนนทรงวาด หญิงผู้นั้นเป็นผู้เกลียดชังแมลงสาบเหลือเกิน จะเป็นด้วยเหตุใด หาทราบไม่ สุดแต่ว่าหญิงผู้นั้นได้พบแมลงสาบเข้าเมื่อใด ก็ทำลายชีวิตเสียจนหมด และไม่ใช่แต่ครั้งเดียว เมื่อพบแมลงสาบครั้งใดก็ฆ่าแมลงสาบเสียทุก ๆ ครั้ง ครั้นต่อมาหญิงผู้นั้นป่วยอาการก็ไม่สู้มากนัก มีแมลงสาบเป็นอันมากนับด้วยจำนวนพันพากันมารุมกัดหญิงผู้นั้น ถึงแก่ผู้ที่มาพยาบาลต้องคอยระวังช่วยป้องกันขับไล่แมลงสาบนั้นไป ครั้นเผลอไปบ้างไม่ได้ระวัง แมลงสาบก็พากันมากวนกัดอีกจนเต็มทั่วไปทั้งตัว ต่อมาหญิงนั้นถึงแก่ความตายแล้ว แมลงสาบก็พากันมารุมกัดจนเต็มตัวเป็นการอัศจรรย์มาก

หาเลี้ยงชีพด้วยการฆ่านกกระจาบ เมื่อใกล้ตาย ร้องเหมือนเสียงนกกระจาบ

เมื่อวันที่ ๗ เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๖ ตรงกับวันเสาร์ เดือน ๕ แรม ๗ ค่ำ ปีกุน ยังเป็นจัตวาศก จุลศักราช ๑๒๘๓–๕

ท่านสมุห์วัน วัดสามจีนใต้ ได้เล่าเรื่องให้นายพันโท พระพินิจสาราพึ่งบทหนึ่งว่า นายอุ่นอายุประมาณ ๕๐ ปีเศษ มีบุตรภรรยาตั้งบ้านเรือนอยู่ตำบลคู้บอน ในท้องที่อำเภอเมือง จังหวัดมีนบุรี หาเลี้ยงชีพในการทำนา ถ้าถึงวันอาทิตย์เป็นต้องเสพสุราอยู่เสมอ และเมื่อฤดูเดือน ๓-๔-๕-๖ ในระหว่าง ๔ เดือนนี้ พวกนกกระจาบ ก็พากันมาหาอาหารกินที่ลานและในพื้นที่นาเนือง ๆ นายอุ่นเป็นผู้เข้าใจในการตลบนก ก็นำตาข่ายสำหรับตลบนกนั้นไปปักลงที่ลานนาโดยวิธีอุบายนำข้าวเปลือกโปรยลงไว้ที่หน้าตาข่ายที่ปักไว้ฝูงนกกระจาบเห็นก็พากันมาลงกินข้าว นายอุ่นคอยดูอยู่ เมื่อเห็นนกกระจาบลงกินข้าวมากแล้ว ก็ชักเชือกสายยนต์ที่ผูกต่อไว้กับตาข่าย ไกก็ลั่น ข่ายนั้นก็กลับตลบไปข้างหน้า ครอบฝูงนกกระจาบไว้ออกไม่ได้ ได้นกกระจาบคราวละมาก ๆ ตัว นายอุ่นก็เอามือทุบนกกระจาบที่ติดข่ายอยู่นั้นตายจนหมด แล้วก็นำมาเป็นอาหารเลี้ยงบุตรภรรยาและจำหน่ายขายบ้าง ดังนี้มาเนือง ๆ ช้านาน ต่อมานายอุ่นป่วยมีอาการชักหลังงอคล้ายคนที่เตี้ยค่อม ทั้งมือและเท้าก็เป็นเหน็บชา เดินไม่ได้ต้องทนทุกขเวทนาอยู่ดังนี้ช้านาน ในขณะที่นายอุ่นป่วยครั้งนั้นสลบแน่นิ่งไปหนหนึ่ง ซึ่งกระทำให้บุตรภรรยาและญาติเข้าใจว่าสิ้นชีวิตแล้ว แต่ก็หาตายไม่ กลับฟื้นคืนมาและอยู่ได้อีกประมาณ ๒๐ ปีเศษ ครั้นต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๖๕ นายอุ่นป่วยมีอาการหนักหมอรักษาไม่หายอาการทรุดลงทุกวัน เมื่อใกล้เวลาจะตายนั้น บาปที่ตนทำไว้ก็แสดงให้ปรากฏคือให้ร้องเหมือนนกกระจาบ เจี๊ยบจ๊าบ ๆ เรื่อยไป และดิ้นรนกระวนกระวายเหนื่อยหอบ หาความสุขไม่ได้ ทนทุกขเวทนาอย่างแสนสาหัสแล้วจึงขาดใจตาย

ขโมยควายขาย เวลาใกล้ตายเพ้อถึงเรื่องเอาควายไปแลกกับม้า

วันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๕ ตรงกับวันจันทร์ เดือน ๓ แรม ๑๒ ค่ำ ปีจอ จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๘๔

ท่านพระอาจารย์เอี่ยม วัดสามจีนใต้ ได้เล่าให้นายพันโท พระพินิจสาราฟังว่า ประมาณ ๘–๙ ปีมาแล้ว นายทาอายุ ๕๐ ปีเศษ บ้านเกิดอยู่ตำบลบ้านพริกบ้านลำ จังหวัดสระบุรี ต่อมานายทากับบุตรภรรยา ได้ย้ายมาตั้งทำมาหากินอยู่ที่ตำบลหัวตะเข้ จังหวัดสมุทรปราการ นายทาคนนี้เมื่อยังอยู่บ้านจังหวัดสระบุรี ได้ประพฤติเป็นโจรลักโคกระบือ มีพวกเพื่อนที่เป็นโจรด้วยกันหลายคน เมื่อเวลาโคหรือกระบือเที่ยวกินหญ้า ถ้าห่างจากเจ้าของเห็นว่าพอจะลักได้ นายกับพวกเพื่อนก็ขี่ม้าเข้าไล่ต้อนโคกระบือหนีมา เมื่อได้มาแล้วก็นำไปแลกเปลี่ยนจำหน่ายขายและถ่ายถอนตามทางทุจริตของพวกโจร นายทาได้ประพฤติความชั่วมาดังนี้ประมาณนานปี แต่ในระหว่างที่นายทาได้ย้ายมาจากบ้านเดิมมาตั้งทำมาหากินอยู่ที่ตำบลหัวตะเข้นั้น ตามกิตติศัพท์หาปรากฏว่า นายทายังประพฤติเป็นโจรลักโคกระบือเช่นแต่ก่อนไม่ ต่อมาเมื่อเวลานายทาป่วยเป็นไข้ เวลานั้นท่านพระอาจารย์เอี่ยมบวชเป็นพระภิกษุ และยังอยู่ที่วัดหัวตะเข้ นายทาอยู่ใกล้บ้านท่านพระอาจารย์เอี่ยม และท่านรู้จักกับนายทา เมื่อเวลานายทาป่วยท่านได้ไปที่โรงนายทาอยู่ ท่านจึงได้ทราบอาการป่วยของนายทา เมื่อเวลาป่วยอาการหนักคือมีอาการให้นายทาเผลอสติพูดเพ้อไปว่าเอาควายแลกกับม้า บางทีพูดว่าให้ ๒ ตัวเอามาให้นายทาตัว ๑ และมีอาการให้เหนื่อยหอบและกระหายน้ำ ให้ร้อนรนกระวนกระวายไม่มีความสุขทนทุกขเวทนา และตามข้อที่

ว่านายทาพูดเพ้อไปว่าเอาควายแลกกับม้า บางทีพูดว่าให้สอง ๒ ตัวเอาตัว ๑ นั้น โดยความเห็นท่านพระอาจารย์เอี่ยม และผู้ที่ไปเยี่ยมก็พากันเข้าใจว่า แต่ก่อนนายทาเป็นโจรลักโคกระบือ ที่ว่าให้ ๒ ตัว เอาตัว ๑ นั้น คือ โค หรือกระบือของนายทาที่ได้มาเป็นของร้อน จึงยอมแลกให้เขาสองตัวเอาแต่ตัว ๑ ซึ่งเป็นของเย็น นายทาจึงได้ยอมเสียเปรียบให้ เมื่อบาปอกุศลบันดาลให้นายทาเผลอสติแสดงวาจาส่อให้คนทั้งหลายเห็นว่าเป็นผู้กระทำบาปอกุศลดังนั้นแล้ว นายทาก็ถึงแก่ความตาย

รับจ้างตอนโคกระบือ ต่อมาป่วยลูกอัณฑะแตก

ท่านพระอาจารย์เอี่ยม ได้เล่าเรื่องให้ฟังว่า ประมาณ ๑๒-๑๓ ปีมาแล้ว นายคง อยู่ที่ตำบลบ้านหัวตะเข้ จังหวัดสมุทรปราการ ทางที่นายคงหาเลี้ยงชีพ คือทำนาบ้าง เป็นหมอรับจ้างตอนโคกระบือบ้าง ทำอย่างนี้มานานปี ต่อมาเมื่ออายุนายคงประมาณได้ ๖๐ ปีเศษ นายคงป่วยมีอาการให้อัณฑะของนายคงบวมโตขึ้น และพุออกเป็นแผลเน่าเปื่อยหลายแห่ง ใช้ยารักษาแผลหนึ่งหายก็พุเป็นแผลแห่งอื่นขึ้นอีก แผลกำเริบมากขึ้นทุกที รักษาอย่างไรก็ไม่หาย ที่สุดถึงแก่ลูกอัณฑะแตกหลุดออกมา ได้รับความลำบากเจ็บปวดแสนสาหัส ทนทุกขเวทนาอยู่ได้ประมาณปีเศษ นายคงจึงถึงแก่ความตาย

วันที่ ๑๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๖๕ ตรงกับวันศุกร์ เดือนอ้าย แรม ๑๒ ค่ำ ปีจอ จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๘๔

ชอบชนไก่ เวลาใกล้ตายเอามือชนกัน

ท่านพระอาจารย์แป๊ะ (บุตรพระยาราชสัมภาราก) วัดหัวลำโพง จังหวัดพระนคร ท่านเล่าให้นายพันโท พระพินิจสาราฟังว่า โดยประมาณ

๔๐ ปีมาแล้ว พี่ชายของท่านเป็นจ่าหาญยุทธกิจ (ชื่อแขก) ชอบเล่นชนนก ชนไก่ อยู่เสมอ ครั้งใดไก่ที่ไปชนกับเขา ถ้าชนะก็ถนอมเลี้ยงดูให้อยู่กินเป็นปกติ ถ้าไปชนแพ้เขา ไก่ตัวนั้นต้องถูกลงโทษในเวลากลับจากบ่อนไก่กำลังเจ็บบอบช้ำ น่าจะกรุณาเลี้ยงดูไว้ นี่หาเป็นเช่นนั้นไม่ สุดแต่ว่าแพ้เขาก็โกรธให้ฆ่าไก่นั้นแกงสู่กันกิน ทำดังนี้เนือง ๆ หลายครั้ง ครั้นต่อมาเมื่ออายุจ่าหาญยุทธกิจประมาณได้ ๔๐ ปี จ่าหาญยุทธกิจได้ป่วยเป็นฝีในท้อง มีอาการไอเป็นโลหิต ให้หาแพทย์รักษาพยาบาล อาการป่วยหาคลายไม่ เมื่อใกล้จะถึงแก่กรรม ก็ทำกิริยายกมือทั้งสองขึ้นชนกันเช่นเวลาชนไก่ใครจับมือไว้ก็ไม่ฟัง และให้เอาไก่มาไว้ที่ข้างตัวสองตัว เมื่อไก่นั้นขันขึ้นจ่าหาญยุทธกิจ ก็เป็นที่สบายใจ เวลานั้นบุตรภรรยาเห็นว่าอาการป่วยหนักก็ให้นิมนต์พระสงฆ์มาสวดพระปริตรต่ออายุ และเพื่อให้มีสติระลึกถึงคุณพระรัตนตรัย พอได้ยินเสียงพระสงฆ์สวดก็โกรธบ่นว่า แสบหูไม่อยากฟังพระก็ต้องหยุดไม่ได้สวดต่อไป แล้วจ่าหาญยุทธกิจก็ถึงแก่กรรม ด้วยอำนาจเวรกรรมกระทำให้เห็นปรากฏดังนี้

เอาฟืนจุดไฟแดงมาทิ่มปลายลึงค์กระบือ ต่อมาเกิดเป็นฝีที่ปลายองคชาตเปื่อยเน่า

วันที่ ๑๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๖๕ ตรงกับวันศุกร์ เดือนอ้าย แรม ๑๒ ค่ำ ปีจอ จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๘๔ เวลาบ่าย

นายพันโท พระพินิจสารา ไปหาท่านอาจารย์แป๋ะ วัดหัวลำโพง ท่านเล่าให้ฟังว่า ประมาณ ๓๐ ปีมาแล้ว ท่านอาจารย์บวชอยู่วัดหัวลำโพง มีวิชาแพทย์และทางทำน้ำมนต์มีคนนับถือมาก เมื่อท่านอาพาธอายุประมาณได้

๖๐ ปีเศษ อาการที่อาพาธนั้นแรกเกิด เป็นฝีขึ้นที่ปลายองคชาตให้เปื่อยเน่า หมออื่น ๆ ก็ได้มาช่วยรักษาหลายคน แผลนั้นก็ไม่หาย ให้เน่าลามเข้าไปตลอดลำองคชาต อาการที่อาพาธหนักลง ท่านจึงพูดแก่พระสงฆ์ที่ช่วยพยาบาลและมาเยี่ยมว่า โรคที่ท่านเป็นนั้นอย่างไรก็คงไม่หาย ด้วยท่านได้ทำเวรกรรมไว้ในชาตินี้ บัดนี้เวรมาถึงท่านแล้ว พระสงฆ์ท่านจึงถามว่าท่านอาจารย์ทำเวรอะไรไว้ ท่านจึงเล่าให้ฟังว่าเมื่อท่านยังเป็นฆราวาสนั้นบ้านท่านอยู่แถวบางกะบี่ เวลานั้นท่านทำนาเลี้ยงชีพ มีกระบืออยู่ตัวหนึ่งเวลาค่ำก็ผูกไว้ในเพิงโรงที่ท่านอยู่ กลางคืนก็สุมไฟกันยุง นอนเฝ้าและปฏิบัติกระบือทุก ๆ คืน เมื่อกระบือถ่ายมูตรและคูถก็เป็นธุระเช็ดกวาดพื้นดินที่กระบือนอนให้สะอาดอยู่เสมอ คืนวันหนึ่งกระบือตื่นขึ้นถ่ายมูตรและคูถหลายครั้ง ท่านก็ต้องตื่นขึ้นเช็ดกวาดหลายหนไม่เป็นอันหลับนอน ท่านโกรธก็ชักดุ้นฟืนที่จุดไฟแดงมาทิ่มปลายลึงค์กระบือ ๆ ก็ตกใจกระโดดเผ่นด้วยความร้อนแทบจะหลุดจากเชือกไป ท่านก็จับรั้งเชือกที่สนสะพายไว้กระบือก็ดิ้นทุรนกระวนกระวายอยู่นานน่าสงสาร ครั้นรุ่งขึ้นเช้าท่านก็ขวนขวายหายามาใส่รักษาอยู่หลายวันก็ไม่หาย แผลนั้นมีแต่เน่าเปื่อยเข้าไปจนถึงภายในก้นกระบือ กระบือต้องทนทุกข์ทรมานอยู่นานวันกระบือนั้นจึงตายท่านได้ทำเวรกรรมไว้ดังนี้ ท่านจึงเข้าใจว่าท่านคงไม่หาย และอาการอาพาธของท่านก็กำเริบหนักขึ้น เน่าเปื่อยเข้าไปจนถึงภายในก้น ทนทุกขเวทนาสาหัสประดุจเดียวกันกับอาการที่กระบือป่วยตายฉะนั้น และก็ถึงมรณภาพ

ชอบฆ่าสัตว์ เมื่อใกล้ตายเอามีดแทงคอตนเอง

วันที่ ๑๙ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๕ ตรงกับวันศุกร์ เดือน ๓ ขึ้น ๑ ค่ำ ปีจอ จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๘๔

ท่านพระนึม วัดดวงแข จังหวัดพระนคร มีจดหมายส่งเรื่องมายังนายพันโท พระพินิจสารา ฉบับหนึ่งว่า

เรื่องคนกระทำปาณาติบาต ฆ่าสัตว์ เวลาจวนจะถึงมรณะได้รับผลเห็นทันตาในปัจจุบันภพนี้ คือเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๖ มีชายผู้หนึ่งชื่อนายเต อยู่ที่จังหวัดเกียนสวาย เมืองกัมพูชาธิบดี เป็นคนไม่รู้จักบาปบุญคุณโทษ ประพฤติตนเป็นคนฆ่าสุกรขายเลี้ยงชีพตั้งแต่หนุ่มมาจนแก่ ครั้นอายุถึง ๔๘ ปี นายเตก็มีโรคบังเกิดขึ้นภายในกาย ให้ร้อนรนกระวนกระวายอยู่ไม่เป็นสุข เพราะเวรกรรมที่ทำไว้นั้นหากบันดาลให้เป็น นายเตต้องเสวยทุกขเวทนาเป็นอันมาก เมื่อเวลานายเตเห็นญาติพวกพ้องที่มาเยี่ยมก็บอกให้เอามีดที่ตนเคยฆ่าสุกรนั้นมาให้ ญาติมิตรสหายเขาก็ไม่นำมีดมาให้ ครั้นต่อมาคืนวันหนึ่ง ผู้ที่อยู่ช่วยพยาบาลนอนหลับหมด ลืมมีดเจียนหมากไว้ในหีบหมาก ๑ เล่ม นายเตเปิดหีบเห็นมีดก็เอามีดมาแทงคอตนเอง อยู่มาไม่กี่วันนายเตก็ถึงแก่ความตาย

ควักลูกตานกเขา ต่อมาควักลูกตาตนเอง

ตามจดหมายของท่านพระอาจารย์นิ่ม วัดดวงแข จังหวัดพระนคร ยังมีอีกเรื่องหนึ่งว่า เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๐ มีชายผู้หนึ่งชื่อนายพัน เป็นคนชอบเลี้ยงนกเขาเล่นตั้งแต่หนุ่มมาจนแก่ เมื่อนายพันไปดักนกเขามาได้แล้ว ก็มาขังไว้ในกรง ถ้านกเขาตัวไหนขันเสียงเพราะดีแกก็เลี้ยงไว้ ถ้าตัวไหนขันเสียงไม่ดีแกก็จับนกเขาตัวนั้นมาควักลูกตาออกเสีย แล้วก็ปล่อยให้บินไปมาอยู่ในเรือน เมื่อนกนั้นตาบอดแล้วก็ไม่สามารถที่จะบินไปไกลได้ ต้องทนทุกข์ทรมานอยู่อย่างนั้น นายพันทำแก่นกเขาเช่นนี้มาหลายปี ครั้นอายุนายพัน

มากขึ้นโรคชราก็มาเบียดเบียนร่างกายไม่มีความสุข ตามที่แกได้กระทำบาปกรรมมานั้นบันดาลให้เกิดเจ็บป่วยขึ้นที่นัยน์ตา มีอาการให้ปวดคันเป็นกำลังเหลือที่จะทนได้ แกก็เอามือควักลูกนัยน์ตาของตนเอง ลูกตาก็หลุดตกลงมาทั้งสองข้าง และนายพันทำศีรษะเหมือนศีรษะนกเขาเมื่อกำลังขันแกร้องเสียงดัง (กรุ๊ก ๆ ๆ) เสวยทุกขเวทนาอยู่ได้ ๑๐ วันเศษ ก็ถึงแก่ความตาย นายพันคนนี้อยู่ในจังหวัดเกียนสวาย เมืองกัมพูชาธิบดี เรื่องที่พรรณนามานี้ โดยความย่อ ๆ พอแสดงให้เห็นว่า คนกระทำปาณาติบาตทรมานสัตว์ย่อมได้รับผลเห็นทันตาในปัจจุบันภพนี้ ถ้ามีเนื้อความบกพร่องบ้างอย่างหนึ่งอย่างใด ขออภัยโทษด้วยเถิด

ชอบฆ่าสัตว์ ใกล้จะตายเห็นคนถือหอกดาบมาแทงตน

วันที่ ๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๖๕ ตรงกับวันพุธ เดือน ๔ แรม ๖ ค่ำ ปีจอ จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๘๔ ท่านพระนิ่ม ธมฺมรกฺขิโต วัดดวงแข ท่านส่งลิขิตปัจจุบันนิทานมาให้นายพันโท พระพินิจสารา ๒ บท บทหนึ่งว่า ชื่อนายเพชรอยู่เมืองกัมพูชาธิบดี เป็นคนใจคอดุร้ายกระทำแต่กรรมอันลามกต่าง ๆ ดังจะได้อธิบายดังต่อไปนี้ คือ:–

๑. เล่นการพนันแข่งโคกัน เมื่อเวลาแกจะแข่งโคแกก็เอาไม้ปฏักแทงที่ก้นโคโลหิตก็ไหลออกมาตามก้นโคนั้นไม่หยุด นายเพชรเป็นคนชำนาญในเรื่องนี้ ชาวบ้านเขาสมมติกันเรียกว่า นายเพชรโคเหาะ ๆ

๒. ไก่หรือสุนัข เมื่อเดินเข้าบริเวณบ้านของแก ถ้าไปคุ้ยกินสิ่งของที่แกปลูกไว้หรือตากไว้ ถ้าแกจับได้แกเอามาตัดเท้าบิดคอไก่นั้นจนตาย

๓. สุราแกก็กินฝิ่นแกก็สูบ แกประพฤติทำบาปกรรมเช่นนี้มาหลายปี ต่อมานายเพชรคนนี้ก็มีโรคเกิดขึ้นในร่างกาย มีความเจ็บปวดในกายตัวอย่างสาหัส เวลาแกจะนอนด้วยอำนาจแห่งกรรมที่แกได้กระทำสะสมมานั้นก็มาบันดาลให้นิมิต เห็นแต่คนถือหอกถือดาบถือเชือกมาจะทิ่มแทงพันผูกมัดมือมัดเท้าของแก แกก็ตกใจกลัวร้องเรียกบุตรภรรยาให้มาช่วย บุตรภรรยาก็เข้ามาถาม แกก็บอกตามที่แกแลเห็นนั้น บุตรภรรยาก็ไม่เห็นและไม่รู้ว่าจะช่วยอย่างไร อีกอย่างหนึ่ง เมื่อเวลาถ่ายอุจจาระหรืออาเจียนออกมาก็มีโลหิตออกมาทั้งนั้น แกต้องเสวยทุกขเวทนาดังกล่าวมาแล้วนี้เป็นหลายวันจึงถึงแก่ความตาย

บิบคอลูกนก กลางคืนตกหมอนตาย

อีกบทหนึ่งว่า ชื่อนายหอม อยู่ในเมืองกัมพูชาธิบดี เป็นคนใจดุร้ายไม่กลัวบาปเหมือนกัน วันหนึ่งนายหอมขึ้นไปจับลูกนกที่นอนอยู่ในรังบนต้นไม้ต้นหนึ่ง เมื่อจับได้แล้วก็บิดคอลูกนกให้ตายแล้วก็โยนทิ้งลงมา แล้วแกก็ลงจากต้นไม้เก็บนกนั้นมาบริโภคเป็นอาหาร โดยผลกรรมที่แกได้กระทำมานั้น ในคืนวันนั้นนายหอมนอนอยู่ในห้องเรือนของตน ตนก็ขาดใจตายในคืนวันนั้นเอง เวลาเมื่อตายเห็นอาการวิปลาส คือศีรษะของนายหอมตกจากหมอน คล้ายกับที่นายหอมบิดคอลูกนกให้ตายฉะนั้น เรื่องนี้เป็นเรื่องบันดาลให้รับผลเห็นทันตาในปัจจุบัน คือหักคอลูกนกในวันนั้นนายหอมก็ตายในวันนั้น

รุกที่ของวัด ตายไปเป็นเปรต

วันที่ ๙ เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๖ ตรงกับวันจันทร์ เดือน ๕ แรม ๙ ค่ำ ปีกุน เป็นจัตวาศก จุลศักราช ๒๔๘๔-๕

ท่านพระชาลี วัดดวงแข มีหนังสือส่งเรื่องมายังนายพันโท พระพินิจสารา บทหนึ่งใจความว่า มีชายคนหนึ่งอายุ ๔๐ ปี มาจากจังหวัดสระบุรี ได้เล่าปัจจุบันนิทานให้ท่านพระชาลีฟังว่า เมื่อชายคนนี้อายุ ๑๙ ปี ได้เห็นนายพิทย์ซึ่งตั้งบ้านเรือนอยู่บ้านหมาก ตำบลบ้านยาง ท้องที่อำเภอสาวไห้ จังหวัดสระบุรี นายพิทย์คนนี้หาเลี้ยงชีพในการทำนา แต่ที่นาของนายพิทย์นั้นอยู่ใกล้ชิดติดต่อกับที่วัดแห่งหนึ่ง นายพิทย์ได้รุกเอาเขตที่วัดเป็นที่นาของตนเสียหลายแห่ง และสระน้ำของวัดก็พยายามเอาเป็นที่นาเสียจนได้ และนายพิทย์คนนี้เป็นผู้ไม่เคารพต่อพระสงฆ์และสามเณร และประพฤติการเกกมะเหรกต่าง ๆ และเวลาแกไปในวัดก็ขาดความเคารพ เช่นมีกิจธุระไปมาหาสู่สงฆ์ก็ใช้อิริยาบถนอนพูดเป็นต้น ต่อมานายพิทย์ป่วยมีอาการหนัก หมอช่วยเยียวยารักษาก็ไม่หาย นายพิทย์ก็ถึงแก่ความตาย ได้ประมาณ ๖-๗ วัน มีหญิงคนหนึ่งอยู่บ้านใกล้ชิดกับบ้านนายพิทย์ที่ตายไปนั้น ครั้นเวลาประมาณ ๑ ทุ่ม หญิงนั้นได้เห็นคนจะเป็นเปรตหรืออะไรก็ไม่ทราบ มายืนอยู่ที่หน้าบ้านทีแรก ๆ เห็นก็ดูเล็ก ๆ เท่ากับเด็กอายุราว ๑๒ ขวบ ครั้นยืนดูก็โตขึ้นทุกที โตและสูงได้ประมาณ ๘ ศอก แล้วก็หายไป ครั้นต่อมาอีกก็ได้ยินเสียงร้องข้างป่าช้าผีดิบ เสียงนั้นก็น่ากลัวพิลึก ทำให้ขนพองสยองเกล้าทุกคนที่ได้ยิน บรรดาคนที่อยู่บ้านนั้นได้ยินด้วยกันแทบทุกคน แต่ไม่มีใครกล้าที่จะไปดูได้ และทุกวันนี้ก็ยังมีอยู่ มีผู้พบเห็นอยู่เสมอ ๆ และเมื่อจวนจะใกล้พรรษาในเดือนแปดที่ล่วงไปแล้วก็มีคน

ได้เห็นอยู่ แรกเห็นก็ตัวเล็กแล้วโตขึ้นโดยลำดับจนสูงประมาณ ๘-๙ ศอก แล้วก็หายไป นี้จะเป็นด้วยเหตุใดก็ยังไม่ทราบแน่ แต่คนทั้งหลายก็เข้าใจกันว่า คงเป็นสาเหตุมาจากนายพิทย์ได้รุกที่ธรณีสงฆ์ทั้งสระของวัดด้วยเอาเป็นที่นาของตน เหตุผลเช่นนี้แต่ก่อนมาก็ไม่เคยมี เพิ่งมีในครั้งนี้

เอาฆ้อนทุบหัววัว กระเด็นไปถูกเมีย

วันที่ ๒๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๖๕

ท่านพระธมฺมวีโร ทองพูน วัดดวงแข ส่งเรื่องมายัง นายพันโท พระพินิจสารา ว่าดังได้สดับมาจากพระภิกษุองค์หนึ่งชื่อพรหม เล่าเรื่องนิทานคนฆ่าสัตว์ว่า แขกคนหนึ่งอยู่ในมณฑลร้อยเอ็ด ทำการปาณาติบาตคือฆ่าโคทั้งเป็น เอาเนื้อไปขาย ได้ประโยชน์มาเลี้ยงชีวิตพร้อมด้วยลูกเมียและพรรคพวกเป็นอันมาก ทำดังนี้มาช้านาน จนถึง พ.ศ. ๒๔๖๑ อยู่มาวันหนึ่ง แขกนั้นพร้อมกับภรรยาและพรรคพวกได้ไปฆ่าโคที่โรงสำหรับฆ่า แขกคนนั้นได้เอาฆ้อนเหล็กสำหรับฆ่านั้นประหารลงที่ศีรษะโค ในขณะนั้นบังเกิดอัศจรรย์ ฆ้อนดี ๆ นั้นหักกระเด็นไปถูกที่หน้าอกเมียของแขกทีหนึ่ง เมียของแขกล้มลงสลบคาที่มีอาการให้กระสับกระส่ายดิ้นรนเสวยทุกขเวทนาอยู่เกือบครึ่งวัน จึงรู้สึกฟื้นสติได้ แต่ก็คงได้รับผลกรรมเพราะฆ่าโคมากกรรมนั้นจึงให้ได้รับผลแม้ยังไม่ถึงแก่ความตาย ก็กระทำให้เมียแขกนั้นเป็นคนทุพพลภาพกล่าวคือเป็นผู้ได้รับวิบากกรรมจากบาปกรรมนั้น ทั้งเป็นพวกที่หาละอายแก่บาปมิได้ โดยทางสันนิษฐานพอเห็นไดว่า ด้วยอำนาจอกุศลกรรมที่เป็นพวกฆ่าโค บาปจึงบันดาลให้ฆ้อนดี ๆ หักกระเด็นไปถูก

ภรรยาของผู้ฆ่าโค ถ้าไม่เป็นเช่นนั้น อกุศลจะให้ผลอย่างไร คนเราถ้าอยู่ดี ๆ ก็ย่อมจะไม่มีเหตุผลร้ายแรงสาหัสอย่างนั้นเลย

รุกที่ธรณีสงฆ์ ตายไปเป็นเปรต

วันที่ ๔ เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๖ ตรงกับวันจันทร์ เดือน ๕ แรม ๙ ค่ำ ปีกุน ยังเป็นจัตวาศก จุลศักราช ๑๒๘๔-๕

พระภิกษุธมฺมวีโร ทองพูน วัดดวงแข จังหวัดพระนคร มีหนังสือมายังพันโท พระพินิจสารา บทหนึ่งใจความว่า มีชายคนหนึ่งชื่ออ่ำ ตั้งทำมาหาเลี้ยงชีพอยู่ ณ ตำบลหัวหมาก อำเภอสาวไห้ จังหวัดสระบุรี นัยว่านายอ่ำผู้นี้ ได้รุกเอาที่ธรณีสงฆ์ในวัดนั้นมาเป็นที่ตกกล้า ชาวบ้านได้ว่ากล่าวห้ามปราม นายอ่ำก็หาเชื่อฟังไม่ กลับพูดจาเกเรไปต่าง ๆ ครั้นอยู่จำเนียรกาลนานมา การทำมาหากินก็ไม่ใคร่พอปากพอท้อง ถ้าปีใดชาวนาทำนาได้ธัญญาหารเต็มยุ้งเต็มฉาง ปีนั้นนายอ่ำก็ได้เพียงพอรับประทาน ถ้าปีใดชาวนาได้ธัญญาหารพอรับประทาน ปีนั้นนายอ่ำไม่ได้ธัญญาหารเลี้ยงชีวิตเลย ครั้นต่อมานายอ่ำเกิดโรคาพยาธิเข้าเบียดเบียนบีบคั้น สรีระกายได้เสวยทุกขเวทนามีประการต่าง ๆ มิได้เสื่อมคลาย ได้รับทุกขเวทนาอยู่อย่างนี้ ในไม่ช้านักก็ตาย หมู่ญาติทำฌาปนกิจเสร็จแล้ว นับตั้งแต่กาลนั้นมาประมาณ ๒๐ ปีเศษ ในวัน ๑๕ ค่ำ หรือวันเข้าพรรษา พอเวลาดึกสงัดปราศจากเสียง แต่มีผู้คนที่ตื่นได้ยินเสียงเปรตมาร้องมีเสียงอันเยือกเย็น เป็นที่ขนพองสยองเกล้าพิลึกน่าสพึงกลัว และเปรตตนนั้นได้มาแสดงเสียงให้ปรากฏชัดแก่หมู่ญาติและคนใกล้เคียง ได้ยินในปีหนึ่งหลาย ๆ ครั้ง และคนทั้งหลายที่อยู่ใกล้เคียง เมื่อได้ฟังสำเนียงเสียงเปรตมาร้องเช่นนั้น ต่างมา

สำคัญ สันนิษฐานเห็นพ้องกันว่า เปรตที่มาร้องนั้นมิใช่อื่นไกล คือนายอ่ำที่ได้ตายไปแล้วนั้นเอง เพราะนายอ่ำคนนี้ได้ตู่ฉ้อที่เป็นธรณีสงฆ์มาเป็นประโยชน์ของตน อกุศลที่ทำนั้นแลตามสนองเอง

เป็นหนี้เขา ตายไปเกิดเป็นโคให้เขาใช้

วันอังคารที่ ๑๒ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๕ เวลาบ่าย ท่านพระศรี วัดแก้วแจ่มฟ้า นำเรื่องมาให้แก่พันโท พระพินิจสาราว่า มีชายจีนผู้หนึ่งชื่อเก๊าและภรรยาชื่อนางคำ ตั้งโรงค้าขายอยู่ที่ตำบลตลาดน้อย จังหวัดพระนครได้ประมาณ ๓๗ ปีมาแล้ว ต่อมาเกิดเพลิงไหม้โรงยาฝิ่นที่โรงจีนเก๊านางคำถูกเพลิงไหม้ด้วย เก็บได้แต่บัญชีชื่อคนที่ซื้อเชื่อของกับสิ่งของอื่นไว้ได้บ้าง ต่อมาทั้งสองผัวเมียได้คิดตั้งโรงขายชันน้ำมันยาง จึงไปซื้อโคมาตัวหนึ่งไว้สำหรับบดชันขาย อยู่ที่หลังโรงบ่อนตลาดน้อย ก็ค่อยมั่งมีขึ้นเป็นลำดับมาจนได้ปลูกตึกขึ้นเป็นที่อยู่และค้าขาย มีบุตรชาย ๒ หญิง ๒ สองผัวเมียนั้นคิดเห็นว่า โคตัวหนึ่งที่ซื้อมาใช้มีคุณแก่ตนมาก จึงนำโคไปปล่อยไว้ที่วัดทองนพคุณ เพื่อให้มีความสุขไม่ต้องรับใช้งาน โคนั้นกลับข้ามแม่น้ำเจ้าพระยายืนอยู่ตรงหน้าบ้านแต่เช้า พอเจ้าของบ้านเปิดประตูก็เห็นโคยืนอยู่จึงเรียกลูกจ้างนั้นมาให้จูงโคไปปล่อยอีก ครั้นเวลากลางคืนจะเป็นจีนเก๊าผัวหรือนางคำเมียนอนหลับฝันว่าตัวฉันชื่อลก ได้ซื้อเชื่อยาฝิ่นของนายไปยังใช้ได้ไม่หมด จะต้องทำการงานให้นายไปกว่าจะตายจึงจะหมดหนี้ของนายจีนเก๊าจึงเอาบัญชีมาตรวจดู ก็มีชื่อจีนลก ซื้อยาฝิ่นไป ใช้เงินที่ค้างยังไม่หมดเป็นเงิน ๓๖ บาท สมจริงตามความฝันทุกประการ จีนเก๊าและนางคำก็คิด

สงสารทั้งเห็นว่าโคตัวนี้ทำประโยชน์ให้มากกว่าเงินที่จีนลกค้างนั้นหลายสิบส่วน จึงเลี้ยงโคนั้นไม่ใช้งานจนโคสิ้นอายุ

รับฝากทรัพย์ ตายไปเกิดเป็นงูเฝ้าทรัพย์

วันที่ ๒๙ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๕ ตรงกับวันจันทร์ ขึ้น ๑๓ ค่ำ เดือน ๓ ปีจอ จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๘๔

ท่านพระศรี วัดแก้วแจ่มฟ้า ท่านเขียนเรื่องมาให้แก่นายพันโท พระพินิจสารา บทหนึ่งว่า ประมาณ ๓๘ ปีมาแล้ว ท่านได้ทราบว่า ท่านสมภารวัดบางกะปิ ท่านเป็นผู้มีอายุมาก ชาวบ้านเหล่านั้นนับถือท่านมาก และเวลานั้นมีผู้ร้ายปล้นชุกชุม คืออ้ายทองแดงหัวหน้าโจรมีชื่อเสียงโด่งดัง ชาวบ้านเกรงกลัวมากนอนตาไม่ใคร่หลับ ชาวบ้านปรึกษาเห็นกันว่า ท่านสมภารองค์นี้มีความซื่อตรงดี และมีความกรุณาอารีแก่ชาวบ้านทั้งหลาย ชาวบ้านจึงพากันนำเงินทองสิ่งของรูปพรรณตามที่มีมาฝากท่านสมภาร ๆ ทราบทุกข์ของชาวบ้านก็ยอมรับฝากไว้หลายสิบรายด้วยกัน ท่านสมภารจดบัญชีชื่อเจ้าของและทรัพย์สิ่งของไว้เป็นห่อ ๆ มิให้ปนกัน แล้วใส่ไว้ในไหเสร็จแล้ว ครั้นเวลากลางคืนท่านก็นำไหไปฝังไว้ที่ใต้ถุนฐาน มิให้ใครรู้เห็น อยู่มาประมาณสามปีเศษ อายุท่านมาก โรคชราก็มาเบียดเบียน ท่านอาพาธถึงแก่มรณภาพ ชาวบ้านไม่ทราบ เมื่อทราบแล้วต่างก็มาพูดชี้แจงต่อท่านสมภารองค์ใหม่ ให้ท่านทราบเรื่องที่ได้ฝากทรัพย์สิ่งของไว้ต่อท่านสมภารเก่า จะขอรับทรัพย์สิ่งของคืนไป ท่านสมภารองค์ใหม่ก็ดีหนักหนา มีความกรุณาช่วยตรวจค้นในบริเวณกุฏิก็หาพบไม่ ท่านก็ไม่รู้ว่าจะทำประการใด ชาวบ้านก็สิ้นปัญญาพากันกลับไปบ้านเรือนของตน ต่อมาประมาณ

๖ เดือนเศษ วันหนึ่งท่านสมภารใหม่ เดินไปฐาน ก็พบงูตัวหนึ่งเลื้อยเข้ามาทางใต้ถุนฐาน แล้วก็เลื้อยกลับเข้าไปในต้นพุ่มพุงดอ ท่านสมภารใหม่เมื่อท่านไปฐาน ท่านพบงูตัวนี้เนือง ๆ มาถึงสามครั้งแล้ว ท่านจึงดำริเห็นว่าบางทีท่านสมภารเก่าเมื่อถึงมรณภาพ จิตประหวัดห่วงใยถึงทรัพย์ที่รับฝากไว้ที่ใต้ฐาน ท่านสมภารมรณภาพแล้วคงไปเกิดเป็นงู จึงเวียนไปดูที่ใต้ถุนฐานเนือง ๆ ด้วยความเป็นห่วง ท่านจึงพูดแก่สงฆ์ทั้งปวงให้ทราบตามความเห็นของท่าน และท่านว่าตั้งแต่วันนี้ไปขอให้สงฆ์ทั้งหลายงดอย่าเพิ่งไปฐานเลยสัก ๑๕ วัน ท่านจะขุดที่ใต้ฐานดู พระสงฆ์ก็เห็นชอบด้วย ครั้นครบ ๑๕ วัน พอมูตรคูถของโสโครกค่อยแห้ง ท่านก็ขอแรงให้ช่วยกันขุด ๆ ลงไปไม่ลึกนัก ก็พบไหที่ท่านสมภารเก่าฝังไว้ ยกไหขึ้นมาบนกุฏิเปิดไหดูก็มีห่อทรัพย์และชื่อเจ้าของทุกราย ท่านทำไว้เรียบร้อยดี ท่านสมภารใหม่ก็ให้ป่าวร้องชาวบ้านที่ฝากทรัพย์ ให้มารับทรัพย์สิ่งของ ๆ ตนไป ชาวบ้านได้ทราบก็ดีใจ พากันมารับทรัพย์สิ่งของถูกต้องทุกรายมิได้หายหกตกหล่น ทุกคนต่างสรรเสริญว่าท่านสมภารใหม่เป็นผู้มีความคิดสุขุม ถ้ามิใช่สมภารที่ไหนจะได้ทรัพย์กลับคืน พากันชื่นชมกล่าวขอบคุณ ต่างก็พากันอุดหนุนให้ท่านสมภารได้รับลาภผลบ้างตามสมควรที่มีพระคุณแก่เขา ส่วนท่านสมภารที่มรณภาพไปเกิดเป็นงู หมั่นเลื้อยไปดูที่ฝังทรัพย์เนือง ๆ นั้น ครั้นเมื่อท่านสมภารใหม่ท่านคิดขุดค้นได้ไหทรัพย์มาแจกให้แก่เจ้าของรับไปแล้ว เวลาท่านสมภารใหม่ไปฐานก็ได้สังเกตดู ท่านก็มิได้พบงูตัวนั้นอีกเลย (ท่านคงเข้าใจว่า ท่านสมภารเก่าสิ้นความห่วงทรัพย์ไปแล้ว)

นายสุก สามี นางคำ ภรรยา ตั้งบ้านอยู่ในคลองบางซ่อน อำเภอบางซื่อ จังหวัดพระนคร ทำกสิกรรมเป็นอาชีพ มีนิสัยใจทมิฬหินชาติ

มักเสพสุราเป็นนิตย์ เมาเช้าเมาเย็น ด่าตีมารดาเมื่อเวลาเมามาย ชอบเล่นปลากัด ไก่ชน และถั่วโป ตั้งแต่อยู่กินกับนางคำภรรยาไม่เป็นอันทำงาน ทำบ้างมิทำบ้าง ไปเที่ยวบ่อนปลามากกว่า ภรรยาก็หาเลี้ยงคนเดียว แล้วมิหนำซ้ำเวลาเมื่อนายสุกเมายังถูกทุบตีด่าทอต่าง ๆ ภรรยาก็ร้องไห้ครวญครางด้วยความเจ็บปวดน่าสงสารแต่ก็จำใจอยู่ เพราะด้วยมีเวรกรรมที่เจ้าหล่อนกระทำไว้แต่ปางหลัง จึงได้มาอยู่ร่วมกับสามีที่โหดร้ายเช่นนี้ ไม่รู้จะหนีไปแห่งใด

วันหนึ่งเวลาเช้า นายสุกตื่นจากที่นอนแล้วก็ล้างหน้า ลงเรือนไปหาเพื่อนที่คอเดียวกันเพื่อดื่มสุรา เพื่อนนัดให้ไปเที่ยวบ่อนสามเสน บอกกับเพื่อนว่า กันจะต้องกลับไปเสียก่อน ครั้นเสพสุราสบายใจแล้วก็กลับมาถึงบ้าน ภรรยาก็จัดหาอาหารให้รับประทาน เมื่อเสร็จการบริโภคแล้ว นายสุกก็บอกแก่ภรรยาว่า เอาเงินมาให้ข้า ๕๐ บาท ข้าจะไปเที่ยวที่บ่อนสามเสน เล่นโป ภรรยาก็ว่าเงินทองไม่มีจะให้ แกได้แต่จะเล่นไม่เห็นทำการงานอะไร ข้าหาได้เฟื้องสลึงจะเอาไว้เลี้ยงลูก พอภรรยาพูดเท่านั้นนายสุกมิได้รอรั้งลุกเดินไปเตะภรรยา ๒-๓ ที ภรรยาก็ชักอยู่กับที่ นายสุกค้นหาเงินจับโน่นโยนนี่เสียงโครมคราม ชาวบ้านข้างเคียงจะมาห้ามปรามไม่ได้เท่ากับยุให้อาละวาดยิ่งขึ้น ต้องนิ่งทำเป็นไม่รู้ไม่เห็น นายสุกพบเงินเข้า ๒๐ บาท ก็หยิบใส่กระเป๋าลงเรือนไปบ้านเพื่อน แล้วก็พากันไปบ่อนสามเสนเล่นโปได้เงินมาประมาณหลายสิบบาท ดีใจกระไร ซื้อสุราเลี้ยงเพื่อนกินกันสนุกเฮฮา เดินโซเซมาเต็มถนน พบพระสงฆ์องค์หนึ่งเดินสวนทางมาท่านถามว่า ประสกเมาหรือ นายสุกก็กล่าวผรุสวาจาว่า อ้ายเหลืองประเดี๋ยวพ่อเตะ มาถึงบ้านเวลามืดค่ำ ฝ่ายภรรยาเมื่อสามีลงเรือนไปแล้ว

ก็ได้สติรู้สึกตัว เอามือคลำที่ชายโครงออกเจ็บ ๆ และปากก็มีโลหิตไหลเปรอะเปื้อน จึงเปล่งอุทานวาจาว่า "พุทโธ่ ตัวเราเอ๋ย อยู่ทรมานทรกรรมกับด้วยคนอุบาทว์ชาติชั่วมานานแล้ว สิ้นเวรกันเสียทีตั้งแต่วันนี้ต่อไป เมื่อทำบุญตรวจน้ำจะตั้งใจอธิษฐาน ไม่ขอพบอีกเลย เจ้าประคุณมารดาบิดาช่วยลูกด้วย" แล้วก็ร้องไห้ร่ำไรน่าสงสาร ชาวบ้านก็พากันมาไต่ถาม นางก็เล่าเนื้อความให้ฟัง เพื่อนหญิงด้วยกันคนหนึ่งพูดว่า "แกจะอยู่กับมันทำไมเล่า หนีไปเสียก็แล้วกัน" ครั้นเพื่อนบ้านกลับไปหมดแล้ว นางก็จัดแจงผ้าผ่อนเงินทองหนีไปกับบุตรคนหนึ่ง เมื่อนายสุกกลับมาถึงบ้านไม่เห็นภรรยาจุดไต้ไฟต้อนรับเหมือนแต่ก่อน คิดว่าภรรยานอนหลับ จึงขึ้นไปบนเรือน แล้วเรียกภรรยา ไม่ได้ยินเสียงขานรับ ก็เข้าไปเปิดมุ้งดูไม่เห็นภรรยาและบุตร มีความเสียใจเป็นอันมาก หยิบขวดสุราที่ซื้อติดมือมายกขึ้นดื่มเพื่อแก้โทมนัส ดื่มเข้าไปจนเกินขนาด ด้วยฤทธิ์สุราแรงกล้า นายสุกไม่สามารถจะดำรงสตินั่งอยู่ได้ ก็ล้มสลบนอนนิ่งไปคืนยังรุ่ง จนเวลาเที่ยงวัน นายสุกก็ฟื้นตื่นขึ้นมา มีอาการให้ร้อนกลุ้มในทรวงอกเป็นกำลังร้องโวยวายเอ็ดตะโร ผู้คนตกใจพากันมาดู เห็นนายสุกทำท่าต่าง ๆ เหมือนกับคนบ้า คือเอามือหยิบถ้วยชาขึ้นยกดื่ม แล้วบอกว่ากินน้ำทองแดง แล้วก็ร้องโอ๊ยโอยว่า ไส้พุงจะขาดแล้วคุณพระช่วย ทำตอกเล็บบ้าง บีบขมับจนลูกตาปลิ้นบ้าง ทำท่าเหมือนถูกใส่ขื่อคา ๕ ประการบ้าง ทำหลังโค้งเหมือนกับถูกหวายเฆี่ยนหลังบ้าง แล้วก็ร้องไห้ครวญครางน่าสยดสยองยิ่งนัก บรรดาคนที่ไปเยี่ยม บ้างก็ปลงอนิจจังสังเวช บ้างก็สมน้ำหน้าสาแก่ใจที่มันโหดร้ายเหลือประมาณ ไม่ยำเกรงพระเจ้าพระสงฆ์ ไม่รู้จักคุณบิดามารดาผู้บังเกิดเกล้า เมาแต่เหล้าหามรุ่งหามค่ำ ฆ่าเป็ดฆ่าไก่เป็นอาจิณ ศีลทานการ

กุศลก็ไม่กระทำ มันจึงได้รับผลเห็นประจักษ์ในปัจจุบันชาตินี้ ตั้งแต่นั้นมานายสุกก็มิได้สติสมปฤดี ไม่เป็นอันกินอันนอน ได้แต่ร้องดิ้นครวญครางกระสับกระส่าย ทรมานทรกรรมอยู่เป็นช้านาน อวสานกาลที่สุด นายสุกก็ถึงแก่ความตาย เมื่อนายสุกตายแล้ว ชาวบ้านใกล้เรือนเคียงก็ช่วยกันจัดการนำศพไปฝังที่วัด เห็นเนื้อหนังปอกลอกเหมือนไฟหรือน้ำร้อนลวกฉะนั้น

นายศรี สกุนตนาค เปรียญ จังหวัดนนทบุรี รวบรวม

วางยาไก่คู่ต่อสู้ ปรากฏผลไก่ตนแพ้

เมื่อวันที่ ๑๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๖

ท่านนายพลตรี พระยาสิงหเสนี ส่งเรื่องมาให้บทหนึ่งว่า มีผู้เล่าให้ฟังว่า เมื่อ ๕๐ ปีล่วงมาแล้ว ที่เมืองนครราชสีมา มีผู้ชอบเล่นการพนันชนไก่กันมาก ในวันหนึ่งมีไก่ซึ่งวางประจำคู่ ๑ เป็นไก่ดีทั้งคู่ เดิมพัน ๓ ชั่ง มีผู้ถือหางมากมายทั้งสองฝ่าย ในคำที่กล่าวว่าไก่นั้นมีผู้เสมอนอกเป็นเงินไม่ต่ำกว่าสองพันบาทเพราะพวกมากด้วยกันทั้งสองฝ่าย ยังมีพวกทุจริตทุศีล คิดประหารทรัพย์ผู้อื่นให้พินาศโดยความอธรรมของตน จึงได้คิดประกอบยาขึ้นขนานหนึ่ง จะไปวางยาไก่คู่ที่วางประจำไว้กับตน จึงได้ไปว่าจ้างคนเลี้ยงไก่ตัวนั้นว่า ถ้าได้นำยาที่ตนนำไปนั้นป้อนให้ไก่กินต่อหน้าเขาได้ จะให้รางวัล ๖ บาท

ฝ่ายผู้ที่เลี้ยงไก่ฝ่ายนั้นก็รับคำ จะทำตามความประสงค์ของผู้จ้างทุกอย่าง นัดว่าเวลาเย็นจะปล่อยไก่ออกจากสุ่ม ให้มาคอยดูจะป้อนยาให้ไก่

กินต่อหน้าผู้ว่าจ้าง ครั้นนัดหมายกันเสร็จแล้ว ผู้เลี้ยงไก่ที่ได้รับยานั้นไว้จึงพิจารณาดูเห็นเป็นยาสีดำก้อนเขื่องกว่าเกินบาทพดด้วงหน่อยหนึ่ง จึงคิดซ้อนกลทำยาขึ้นใหม่อีกก้อนหนึ่ง คือเอาข้าวสุกเผาไฟให้ไหม้แล้วก็บดเข้ากับน้ำตาลหม้อ ทำสีสันวรรณะให้เหมือนและเท่ากับก้อนยาที่ผู้จ้างให้มานั้นทุกประการ

ครั้นถึงเวลาปล่อยไก่ ก็นำไก่ตัวนั้นออกมาตรงประตูตามนัดหมายไว้ พอแลเห็นผู้จ้างเดินทางมาทางนั้น จึงหยิบยาในพกที่ทำขึ้นใหม่นั้นมาแบ่งเป็น ๓ ก้อน ป้อนให้ไก่กินหมด ผู้ที่จ้างได้เห็นแก่ตาดังนั้นก็มีความปรีดาปราโมทย์ เชื่อแน่ว่าไก่คู่ปรปักษ์ของตนนั้นต้องแพ้เป็นแน่นอน จึงนำไปชี้แจงแก่พวกเพื่อนของตน ครั้นรุ่งขึ้นเป็นเวลานัดชนไก่ ก็เรียกร้องพวกพ้องของตนไปเล่นการพนัน เพราะเชื่อมั่นว่าไก่คู่ปรปักษ์ของตนได้กินยาของตนเข้าไปแล้ว คงจะไม่มีทางที่จะชนะ จึงได้เล่นจนสิ้นตัว เดชะเทพยดาซึ่งรักษาโลกและความเที่ยงธรรมของฝ่ายโน้นมิได้คิดคดทรยศต่อผู้ใด เผอิญบันดาลให้ไก่ตัวที่กินยาปลอมนั้นชนะ พวกที่มีโลภะเป็นเจ้าเรือนจำนวนเสียเงินมากมาย ถึงแก่เป็นหนี้เขาโดยมาก ผู้ที่กล่าวนี้ว่าเป็นความจริง เขารู้จักที่ทำการนี้ด้วย แต่ยานั้นหาทราบไม่ว่าจะใช้สรรพคุณอย่างไร เพราะคนเลี้ยงไก่นั้นขว้างทิ้งเสีย

ฆ่าเป็ดไก่ขาย ในท้องเมียตนเป็นก้อนคล้ายกระเพาะไก่

วันที่ ๑๒ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๖

พระยาศุภกรณ์บรรณสาร ส่งเรื่องมาว่า ที่บ้านท่ามะปราง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก มีชายคนหนึ่งเป็นจีน ชื่อจีนเหงา มีภรรยาคนหนึ่ง

ชื่อนางสาย เขาสองคนผัวเมียทำมาหากินมาด้วยการออกร้านผัดหมี่ทำเกาเหลาขาย เป็ดไก่ที่จะต้องใช้ในการทำของนั้น ๆ เขาเลี้ยงไว้กับบ้านเองสำหรับได้ฆ่าทำทะยอยกันไป ไม่ต้องอนาทรร้อนใจ การค้าขายของเขาก็เจริญ อยู่มากาลวันหนึ่ง เห็นจะราวพุทธศักราช ๒๔๔๑ นางสายภรรยาป่วยเป็นอหิวาตกโรค จีนเหงาได้เชิญขุนเภสัชพิเศษคุณ ซึ่งไปอยู่ที่ตำบลนั้น ไปพยาบาลขุนเภสัช ไปถึงกำลังโรคของนางสายกำเริบ มีลมตะคริวจับเข้าท้องปวดมวนร้องครวญครางอยู่ ขุนเภสัชตรวจดูเส้นลมตามร่างกายนางสาย (ตามวิธีของแพทย์) เพื่อจะได้เลือกยาวางดับความปวดตามความรู้ของขุนเภสัช ขณะที่ตรวจดูอยู่ ขุนเภสัชได้คลำพบในท้องนางสายตรงใต้ลิ้นปี่ลงไปมีก้อนกลม ๆ รู้สึกว่าบีบกรอบแกรบอยู่ในนั้นราวกับกระเพาะไก่ที่บริโภคข้าวเปลือกลงไปใหม่ ๆ ไฟธาตุยังไม่ทันย่อยยุบลงไป ขุนเภสัชมีความประหลาดใจ จึงพูดขึ้นดัง ๆ ว่า ทำไมในท้องคนจึงมีกระเพาะไก่เต็มไปด้วยข้าวเปลือกเกิดขึ้นได้ แล้วจึงเรียกจีนเหงาสามีให้มาคลำดูบ้าง จีนเหงาก็คลำตามที่ที่ขุนเภสัชชี้ให้ เมื่อจีนเหงาวางมือแล้ว ขุนเภสัชถามว่าในท้องของเมียลื้อ มีเป็นก้อนกลม ๆ อย่างกระเพาะไก่จริงไหม จีนเหงานิ่งไม่ตอบว่ากระไร แต่ขุนเภสัชสังเกตกิริยาจีนเหงาเห็นมีอาการตกใจ ขุนเภสัชเข้าใจว่า เพราะจีนเหงาได้คลำพบก้อนกระเพาะไก่สมดังที่ขุนเภสัชพบ

ขุนเภสัชจึงว่าแก่จีนเหงาว่า เมียของลื้อเจ็บมีอาการหนักมาก จีนเหงาตกใจถามว่าจะทำอย่างไร นางสายภรรยาของเขาจึงจะหาย (นอกจากประกอบยา ให้บริโภคตามสมควรแล้ว) ขุนเภสัชบอกจีนเหงาว่า ให้หาดอกไม้ธูปเทียนเครื่องบูชามาแล้วหันหน้าไปตรงต่อหลวงพ่อพระพุทธชินราช ตั้งความสัตย์สาบานตนว่าขอให้เมียข้าพเจ้าหายเจ็บเถิด ข้าพเจ้าจะ

เลิกไม่ฆ่าไก่ฆ่าเป็ด ทำของขายอย่างที่เคยทำมาแล้วต่อไป จีนเหงาก็ตกลง แต่ก็ยังมีกะใจพูดออกมาว่า ถ้าภรรยาของเขาไม่หายถึงแก่ความตายไปแล้ว เขาจะทำการค้าขายอย่างเคยทำมาต่อไปอีก แล้วจีนเหงาก็จัดดอกไม้ธูปเทียน จุดบูชาพระพุทธชินราช และตั้งสัตยาธิษฐานตามขุนเภสัชแนะนำ เมื่อเสร็จพิธีสัตยาธิษฐานแล้วมิช้า ก็รู้สึกกันว่าอาการปวดครวญครางของนางสายค่อยทุเลาขึ้น ขุนเภสัชตรวจดูอีกคราวหลัง สิ่งซึ่งตรวจพบคราวก่อนว่า มีสัณฐานดังกระเพาะไก่เต็มไปด้วยข้าวเปลือกในท้องนางสายได้หายไปสิ้น ขุนเภสัชจึงเรียกจีนเหงามาตรวจอีก จีนเหงาตรวจแล้วคราวนี้บอกว่าไม่มี และแสดงอาการดีใจมาก ต่อนอกนั้นอาการของนางสายก็คลายขึ้นเป็นลำดับ มิช้านางสายก็หายเป็นปกติ จีนเหงาก็เลิกการค้าขายอย่างที่ต้องฆ่าสัตว์ดังที่เคยทำมาแล้วแต่ก่อนนั้นมา ขุนเภสัชสรรเสริญว่าเป็นผู้มีใจเป็นสัตย์ธรรมมั่นคงดีได้คนหนึ่ง (สิ้นข้อความขุนเภสัชเล่าเพียงเท่านี้)

เรื่องนี้ เรียบเรียงขึ้นตามที่ค้นมาได้จากความจำของขุนเภสัชพิเศษคุณ คือผู้ที่ได้ไปพยาบาลนางสายอยู่ในขณะนั้น ซึ่งเวลานี้ (ขุนเภสัช) นับเวลาของเรื่องที่เล่ามาแต่เกิดขึ้น ถึงเวลานี้ประมาณ ๒๕–๒๖ ปี ถ้าจะโยงเข้าในธัมมภาษิต :–

(๑) อาการแห่งลมตะคริวที่บันดาลให้ปรากฏเหมือนกระเพาะไก่เกิดขึ้นในท้องนางสาย ก็ด้วยโทษแห่งการฆ่ามีเป็ดไก่เป็นต้นของจีนเหงาสามีหรือนางสายภรรยาด้วยกันเป็นเหตุ

(๒) อาการโรคของนางสายที่พ้นอันตราย และค่อยคลายหายไปโดยรวดเร็ว ซึ่งขุนเภสัชเองก็รู้สึกประหลาด ก็ด้วยอำนาจความเชื่อของ

จีนเหงาต่อคำแนะนำของขุนเภสัชแล้ว และกระทำลงด้วยความจริงใจ และมั่นใจในพระพุทธานุภาพเป็นเหตุ

โดยนิเทสปริยายนี้ รวมความว่าการกระทำใด ๆ จะเป็นฝ่ายชอบหรือฝ่ายชั่วก็ตาม เมื่อเหมาะแก่ส่วนแล้ว อาจบันดาลผลให้ปรากฏแก่บุคคลผู้กระทำได้แม้ในปัจจุบันทันตาเห็น ทั้งฝ่ายทางชอบและทางข้างมิชอบนั้น เหตุเช่นนั้นพุทธาทิบัณฑิตจึงยกความไม่ประมาทว่าเป็นยอดแห่งธัมมปฏิบัติทั้งปวง

ฆ่าตะพาบน้ำกิน มือเท้ากระดิกไม่ได้

วันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๕ ตรงกับวันเสาร์ เดือน ๓ แรม ๑๐ ค่ำ ปีจอ จัตวาศก จุลศักราช ๒๔๘๔

พระยาวจีสัตยารักษ์ ได้เขียนเรื่องมาให้แก่นายพันโท พระพินิจสาราบทหนึ่งว่า ประมาณ ๔๐ ปีมาแล้ว มีบุรุษผู้หนึ่งได้ตะพาบน้ำมาตัวหนึ่ง หลังตะพาบน้ำตัวนี้กว้างถึงศอกเศษ ถ้าคนขึ้นขี่บนหลังตะพาบน้ำ ๆ ก็พาเดินไปได้ บุรุษที่ได้ตะพาบน้ำมาเชือดขาตะพาบน้ำนั้นทั้งเชิงด้วยเสียข้างหนึ่ง เอามาแกงเลี้ยงกันกินกับเพื่อนครั้งหนึ่งแล้ว ตะพาบนั้นก็ยังไม่ตาย ครั้นต่ออีก ๒-๓ วัน บุรุษผู้นั้นก็ประหารตะพาบน้ำนั้นเสีย ในปีนั้นเองบุรุษผู้นั้นป่วยเป็นไข้มีอาการให้มือ ๒ มือ เท้า ๒ เท้ากระดิกไม่ได้ อีกเท้าหนึ่งได้แต่เสือกไปเสือกมาทนทุกข์ทรมานอยู่ได้ไม่ถึง ๑๐ วัน บุรุษผู้นั้นก็ขาดใจตายที่บ้านเรือนระหว่างวัดจักรวรรดิราชาวาสกับวัดบพิตรพิมุขต่อกันนั้นแล

ฆ่าหมูขาย หยิบไม้พลองตีตนเอง

ในวันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๕

พระยาวจีสัตยารักษ์ เขียนเรื่องมาให้นายพันโท พระพินิจสารา บทหนึ่งว่า อกุศลปัจจุบันแลเห็นทันตา ดังได้เห็นมา มีเจ๊กคนหนึ่งหาเลี้ยงชีพในทางฆ่าสุกรขาย อยู่มาเจ๊กคนนี้ป่วยเป็นไข้อาการหนักมากจวนจะถึงแก่ความตาย บรรดาพรรคพวกพี่น้องทั้งหลายมานั่งคอยดูใจ อาการไข้มีแต่หนักลงมาก ถึงกระนั้นยังบังเกิดอุบัติเหตุให้เห็นประหลาดแก่คนทั้งหลาย คือเจ๊กคนนี้กลับลุกทลึ่งตึงตังยืนขึ้นเหมือนคนดี ๆ แล้ว แล้วเดินไปหยิบไม้พลองที่ตนเคยตีสุกรนั้นมาตีตัวของตัวเองจนบ่นบี้ กระดูกที่หักก็หักไป เนื้อที่แตกก็แตกไป เลือดก็ไหลโทรมไปทั้งตัว จนถึงแก่ความตายในเดี๋ยวนั้น ข้าพเจ้าเห็นแก่ตาเอง น่าสยดสยองหวาดเสียว กลัวบาปมาก เพราะไม่เคยเห็น เป็นความอัศจรรย์อย่างยิ่ง เหลือวิสัยที่มนุษย์ธรรมดาจะทำตนของตนเองให้ถึงอันตรายแก่ชีวิตได้ ที่เป็นทั้งนี้ก็จะเป็นด้วยอำนาจเวรกรรมมาสนอง จึงบันดาลให้เกิดความกล้าหาญประหนึ่งว่าตนมิได้มีอาการป่วยไข้ โดยเหตุนี้จึงเห็นได้ว่าเป็นอกุศลให้ผลในปัจจุบันเห็นทันตา เมื่อพระพุทธศักราช ๒๔๖๔ นี้เอง

ทำบุญตักบาตร ได้ไปสู่วิมาน

ในวันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๕

พระยาวจีสัตยารักษ์ เขียนเรื่องมาให้แก่นายพันโท พระพินิจสารา บทหนึ่งว่า ดังได้ฟังมา มีหญิงชาวนาผู้หนึ่งเป็นผู้มีความศรัทธาใส่บาตรแก่พระสงฆ์สามเณรอยู่เสมอ มีน้อยก็ทำน้อย มีมากก็ทำมากตามควรแก่กำลัง

ทรัพย์ ชั้นมีแต่น้ำพริกผักหลอดต้มกับข้าวสุกเท่านั้นก็ยังอุตส่าห์ถวายทานแก่พระสงฆ์สามเณรมิได้ขาด ในการใส่บาตรแม้ได้ขาดบ้างก็ด้วยความจำเป็นอย่างหนึ่งอย่างใด หรือป่วยไข้ ถ้าไม่จำเป็นก็ไม่ขาดเลย อยู่มาวันหนึ่งหญิงผู้นั้นนอนหลับสนิทในราตรี นิมิตฝันว่า มีตาปะขาวคนหนึ่งมาชวนให้ไปเที่ยวเล่นบนสวรรค์ ฝ่ายคนทั้งสองได้สนทนาปราศรัยกัน ส่วนหญิงก็ตกลงว่าจะไปด้วย ตาปะขาวก็พาหญิงนั้นไปจับเหนี่ยวสายโซ่ ๆ ก็ฉุดขึ้นไปบนอากาศถึงเมืองสวรรค์ในขณะอึดใจเดียว แล้วตาปะขาวก็นำไปดูวิมานมีนางฟ้าเป็นบริวารอยู่นั้น ๕๐๐ ฝ่ายบริวารทั้งหลาย ๕๐๐ ก็พากันมาแวดล้อมหญิงนั้น หญิงนั้นก็มีความกลัวจนตัวสั่นขวัญหาย ฝ่ายตาปะขาวบอกแก่หญิงว่าวิมานนี้กับนางฟ้า ๕๐๐ นั้นรอคอยท่าแม่เจ้าอยู่ ทั้งนั้นด้วยอานิสงส์ผลบุญที่แม่เจ้าได้ใส่บาตรทุก ๆ วันนั้นเอง เพราะฉะนั้น ฉันเห็นควรแก่กาลสมัยของแม่เจ้าแล้ว ฉันมีความปรารถนาจะให้ขึ้นมาอยู่วิมานนี้ด้วยผลบุญถึงแล้ว ขอให้แม่เจ้าสละละทิ้งอัตภาพมนุษย์เสียเถิด ฝ่ายหญิงนั้นก็นึกอยู่ในใจให้ผะอืดผะอมจะอยู่ก็ใช่ที่ จะกลับใช่ที่ ตรึกตรองไปมาดังนี้แล้วจึงออกวาจาว่าฉันมีความห่วงบุตรชายคนหนึ่งอายุครบบวชปีนี้ ต้องกลับลงไปก่อนเมื่อบวชบุตรฉลองสำเร็จกิจทั้งสองนี้แล้ว จึงจะขึ้นมาอยู่ในวิมานเมืองสวรรค์แล้วพูดอ้อนวอนตาปะขาวให้ช่วยส่งกลับคืนมาบ้าน ฝ่ายตาปะขาวก็ให้หญิงจับสายโซ่เข้าให้มั่นกับมือแล้ว (ในนิมิตฝันว่า) พอหย่อนสายโซ่ลงมาก็ตื่นในทันที หญิงนั้นได้เล่าความฝันให้ข้าพเจ้าฟังอย่างนี้ ต่อมาภายหลังหญิงนั้นก็จัดการบวชบุตรชายเป็นพระภิกษุและฉลองแล้ว ต่อมาอีกหญิงนั้นก็ไม่เจ็บไม่ไข้ร่างกายก็เป็นปกติสบายดี อยู่มาวันหนึ่ง หญิงนั้นมีความยินดีอยากถือศีล ๘ และฟังพระธรรมเทศนา ก็นุ่งผ้าขาวห่มขาวไปสมาทานศีล ๘

และฟังพระธรรมเทศนาสำเร็จตามความปรารถนาแล้วก็กลับมายังบ้านเรือน พอเวลากลางคืนควรแก่เวลาจะนอน หญิงก็เข้าในเรือนแล้วนอนแต่ผู้เดียว ก็ถึงแก่มรณกรรมในคืนนั้นแล

ข้าพเจ้าเข้าใจว่าหญิงนั้นคงได้ไปสู่วิมานสวรรค์ดังได้กล่าวมาแล้วแต่เบื้องต้น ท่านสาธุชนทั้งหลายเมื่อได้สดับทราบเรื่องนี้แล้ว ถ้าท่านได้ปฏิบัติบริจาคทานรักษาศีลฟังพระธรรมเทศนาอยู่เสมอ ก็เป็นการดีแล้ว ถ้าท่านทั้งหลายบกพร่องอยู่ ก็ขอได้ปฏิบัติเช่นหญิงนั้นทุกประการ

ชอบสวดมนต์โจรมาปล้น ของมีค่าไม่ถูกขโมย

วันที่ ๓ เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๖

ข้าพเจ้านายพันโทพระพินิจสารา ขอเล่าเรื่องให้ท่านทั้งหลายฟังบทหนึ่ง โดยประมาณหลายปีมาแล้ว มีผู้เล่าให้ข้าพเจ้าฟังว่า หญิงชราคนหนึ่งมีเคหะสถานบ้านเรือนอยู่สวนแห่งหนึ่ง จำตำบลไม่ได้ด้วยนานปี หญิงคนนี้ปฏิบัติถือการไหว้พระสวดมนต์เป็นนิตย์ทุกเช้าค่ำไม่ขาด คืนวันนั้นเป็นเวลาดึกมีโจรพวกหนึ่งมาปล้นเรือนของหญิงคนนี้ เฉพาะเป็นเวลาที่หญิงคนนี้กำลังไหว้พระสวดพระพุทธมนต์อยู่ในห้องเรือน เมื่อโจรขึ้นปล้นเรือนเสียงโครมคราม คนที่อยู่กับหญิงชราคนนี้ก็มีบ้าง แต่ตกใจด้วยกลัวโจรจะทำร้ายต่างก็หลบหนีไป เพื่อนบ้านก็ไม่มีใครมาช่วย เป็นเวลาเหมาะของโจร โจรก็เข้ามาถึงในเรือน เห็นหญิงชรากำลังนั่งสวดพระพุทธมนต์อยู่คนเดียว โจรก็ถ่มน้ำลายทุ๋ย ๆ ว่า อีคนใจบุญไม่รู้จักจะตายเดี๋ยวนี้ หญิงชราก็สวดพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ เรื่อยไปไม่ลุกหนี พวกโจรก็ต่างเข้าค้นสิ่งของมีราคาน้อยไม่เป็นแก่นสารนั้นได้แล้วก็พากันลง

เรือนไป แต่ทรัพย์สิ่งของเงินทองรูปพรรณที่สำคัญราคามาก โจรก็หาเอาไปไม่ เมื่อพวกโจรกลับไปแล้ว หญิงชราก็นำไฟไปส่องดู ก็ทราบว่าสิ่งของที่เลวมีราคาน้อยนั้นโจรเอาไป แต่ทรัพย์สิ่งของเงินทองรูปพรรณที่สำคัญที่เก็บไว้นั้นอยู่เป็นปกติดี โจรหาได้เก็บไปไม่ เป็นอัศจรรย์มากในข้อนี้ แต่นั้นมาหญิงชราก็ยิ่งยินดี มีความเคารพในคุณพระรัตนตรัยเพิ่มขึ้นอีกมาก ความรู้เรื่องอันนี้ก็แพร่มาจากหญิงชราที่ถูกโจรปล้น คนที่ทราบจึงได้เล่ากันต่อมาจนบัดนี้

พระสวดมนต์ โจรลอบยิงไม่ถูก

วันที่ ๑๑ เมษายน ๒๔๖๖ ตรงกับวันพุธ เดือน ๕ แรม ๑๑ ค่ำ ปีกุน ยังเป็นจัตวาศก จุลศักราช ๑๒๘๔-๕

ข้าพเจ้านายพันโท พระพินิจสารา ขอโอกาสเล่าเรื่องให้ท่านทั้งหลายทราบบทหนึ่ง โดยประมาณนานปีมาแล้ว มีผู้เล่าให้ข้าพเจ้าฟังว่า พระสงฆ์รูปหนึ่งจำชื่อไม่ได้ ท่านอาศัยอยู่ในโบสถ์วัดกำแพงในคลองบางแวก บางเชือกหนัง ปลายครองมอญ จังหวัดธนบุรี พระสงฆ์รูปนี้ท่านถือการไหว้พระสวดพระพุทธมนต์อยู่ในโบสถ์ มีตะเกียงจุดสว่างอยู่ เวลานั้นมีผู้ร้ายเข้าไปที่หน้าโบสถ์ คอยจะทำร้ายพระสงฆ์รูปนั้น มันมองดูตามช่องบานประตูแลเห็นพระสงฆ์นั่งสวดพระพุทธมนต์ มันประมาณว่ายิงเข้าไปตามช่องดาลคงถูกพระสงฆ์ มันก็ใช้อาวุธปืนเอาปากกระบอกปืนจ่อตรงช่องดาลประตูโบสถ์ พอมันลั่นไกยิงก็พอดีพระสงฆ์ก้มศีรษะลงกราบพระ ปืนก็ลั่นตูมเข้าไป หาถูกท่านไม่ เพราะก่อนเมื่อปืนลั่น ท่านก็ก้มกราบพระจึงพ้นอันตราย ท่านตกใจรู้ว่าคนร้ายมาลอบยิงอยู่ข้างนอก ท่านก็ดับไฟเสียให้มืด

กลัวมันจะยิงซ้ำ ท่านก็ไม่ออกจากโบสถ์จนเวลารุ่งสว่าง ท่านก็ย้ายสถานจากโบสถ์ไปอยู่ที่อื่น แต่คงจะอยู่ในวัดกำแพงหรือย้ายไปอยู่วัดอื่นก็จำไม่ได้

เกลียดหลวงชี เอายาพิษเจือขนมไปถวาย ผลสุดท้ายลูกตนตายเพราะขนมนั้น

วันที่ ๑๗ เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๖ ตรงกับวันอังคาร เดือน ๕ ขึ้น ๓ ค่ำ ปีกุน เบญจศกจุลศักราช ๑๒๘๕

ข้าพเจ้านายพันโท พระพินิจสารา ขอโอกาสเล่าเรื่องให้ท่านฟังบทหนึ่ง โดยประมาณนานปีมาแล้ว มีผู้เล่าให้ข้าพเจ้าฟังว่า มีหลวงชีรูปหนึ่งอาศัยอยู่ในวัดแห่งหนึ่ง กุฏิที่ตนอยู่นั้นจะเป็นเรือนหรือโรงตนปลูกสร้างขึ้นเองหรือผู้ใดสร้างให้ก็จำไม่ได้ หลวงชีรูปนี้อายุมากแล้ว แต่มีความเพียรปลูกต้นไม้และผักต่าง ๆ ไว้ในบริเวณกุฏิ พอได้อาศัย ชาวบ้านที่ไปมาหาสู่ถ้าร้องขอผลไม้และผัก หลวงชีก็อนุญาตให้บ้าง ถ้าไปฉกลักเอาโดยพละการหลวงชีก็โกรธบ่นว่าไปต่าง ๆ อยู่มาชายชาวบ้านคนหนึ่งเป็นพาล คงจักไปฉกลักผลไม้และผักของหลวงชี เมื่อตนได้ทราบว่าหลวงชีด่าก็โกรธคิดจะวางยาหลวงชีเสียให้ตาย จึงประกอบยาพิษแล้วก็ให้ภรรยาของตนทำขนมอย่างหนึ่ง แล้วชายผู้นั้นก็เอายาพิษเจือปนเข้ากับขนมแล้วตนนำไปถวายหลวงชีหรือให้คนอื่นนำไปถวายก็จำไม่ได้ เมื่อไปถวายแล้วนั้น เป็นเวลาพ้นเพลแล้ว หลวงชีว่าวางไว้นั่นเถิด คนที่ไปถวายก็กลับไป ที่หลวงชีรับไว้ก็เพื่อจะได้ทำทานแก่เด็กต่อไป หลวงชีก็หยิบขนมนั้นเสือกไว้ใต้เตียง ครั้นเวลาบ่ายเย็น เด็กบุตรของผู้ที่ทำขนมใส่ยาพิษไปถวายหลวงชีนั้นไปเที่ยวที่วัดและแวะไปหาหลวงชีที่กุฏิ หลวงชีบอกแก่เด็กนั้นว่า หนู ๆ เขา

เอาขนมมาถวายเมื่อเพลแล้ว วางไว้ที่ใต้เตียง จงไปหยิบมากินเถิด เด็กไม่ทราบเรื่องก็ดีใจไปหยิบขนมมากิน กินเข้าไปแล้วไม่ช้าพิษยาก็ซ่านไปในร่างกาย เด็กไม่สบายให้กระสับกระส่ายด้วยฤทธิ์ยาทำพิษวุ่นวาย หลวงชีก็ตกใจไม่รู้ว่าจะแก้ไขอย่างไร ก็บอกกล่าวไปให้พ่อแม่ของเด็กมารับไปแก้ไขรักษากัน ฝ่ายพ่อแม่ของเด็กเมื่อทราบแล้วก็รีบไปหาหลวงชี ถามหลวงชี ๆ ก็เล่าความตามเรื่องที่กล่าวมาแล้วให้พ่อแม่ของเด็กฟัง ฝ่ายชายที่เป็นพ่อของเด็กซึ่งเป็นผู้ใส่ยาพิษในขนมไปถวายหลวงชีนั้น ก็ให้ตื้นตันอยู่ในอก แต่ไม่ทราบว่าจะทำอย่างไร ก็รับเด็กนั้นมายังบ้านเรือนช่วยกันแก้ไขอาการก็ไม่คลาย เด็กก็ถึงแก่ความตายในวันนั้นเอง

เป็นโจร เก็บถุงเงินตกได้ และได้นำไปช่วยหญิงกำพร้า ต่อมากลับตัวได้ก็ร่ำรวย

วันที่ ๑๘ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๕ ตรงกับวันพฤหัสบดี เดือน ๓ ขึ้น ๒ ค่ำ ปีจอ จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๘๔

จีนเหมา ช่างทอง อยู่ใกล้วัดบึง ในกำแพงเมืองนครราชสีมา เล่าให้นายพันโท พระพินิจสารา ฟังว่า เมื่อจีนเหมายังอยู่เมืองจีน จีนเหมาได้ทราบนิทานเรื่องนี้ว่า นานปีมาแล้วมีโจรพวกหนึ่ง หากินทางลัก แย่งชิงปล้น เนือง ๆ คืนวันหนึ่งโจรพวกนี้พากันไปซุ่มอยู่ที่ใกล้บ้านราษฎรหมู่ใหญ่แห่งหนึ่ง ครั้นเวลาประมาณคนนอนหลับ นายโจรก็สั่งให้พวกบริวารแยกกันเข้าไปตรวจฟังเสียงราษฎรในหมู่บ้านนั้นจะนอนหลับหรือยัง พวกบริวารต่างก็แยกกันเข้าไปเที่ยวสอดแนมด้อมมองตามเรือนโรงเพื่อรู้ว่าคนจะนอนหลับหรือยัง โจรจีนคนหนึ่งด้อมแอบเข้าไปถึงโรงแห่งหนึ่ง ได้ยินเสียง

หญิงคนหนึ่งร้องไห้อยู่ในโรงก็ค่อยย่องเข้าไปแอบฟังอยู่ที่ข้างฝาโรง ได้ยินเสียงหญิงที่ร้องไห้นั้นรำพันพูดบ่นเพ้อไปต่าง ๆ ว่า ผัวของหญิงนั้นก็ตายแล้ว ตัวของหญิงก็คลอดบุตรอยู่คนเดียวไม่มีญาติ เงินก็ไม่มีซื้ออาหารกิน บ่นพลางร้องไห้ไปพลาง โจรที่แอบเข้าไปฟังก็ให้นึกสงสาร จึงกำหนดจำแห่งโรงที่หญิงนั้นไว้แล้ว ก็เดินสอดแนมฟังตามเรือนโรงอื่นต่อไป พวกบริวารโจรที่เข้าไปฟังเสียงและตรวจดูลาดเลาทางที่จะเข้าจะออกตลอดแล้ว นายโจรกับบริวารก็ต่างถืออาวุธคบเพลิงกรูกันเข้าไปยิงปืนร้องอื้ออึงขึ้นชาวบ้านไม่ทันรู้สึกตัวตื่นขึ้นก็ต่างตกใจหลบหลีกหนีไปจากเรือนโรง ที่มีอาวุธก็ต่อสู้บ้าง เมื่อต่อสู้ไม่ได้ก็หลบหนีไป พวกโจรก็พากันเข้าค้นทรัพย์สิ่งของทองเงิน ได้มาแล้วก็ยิงปืนขู่สำทับอีก แล้วจึงช่วยกันขนทรัพย์สิ่งของออกมา โจรบริวารที่เข้าไปแอบฟังหญิงที่ร้องไห้อยู่ในโรงแห่งหนึ่งนั้น โจรทั้งหลายก็มิได้เบียดเบียนหญิง ทั้งตัวหญิงก็เพิ่งคลอดบุตร จะหลบหนีไปก็ไม่ทัน เมื่อเห็นโจรมาเบียดเบียนก็นั่งอยู่ในโรง ฝ่ายโจรที่ได้ทราบเรื่องหญิงคลอดบุตรนั้น เมื่อตนได้เข้าช่วยกันปล้นได้ทรัพย์สิ่งของแล้ว โจรบริวารคนนี้ก็เก็บถุงเงินอันตกอยู่ที่พื้นดินได้ถุงหนึ่งประมาณเงิน ๒๐๐ เหรียญ ก็นึกถึงหญิงที่ร้องไห้บ่นพรรณนาถึงความลำบากยากจนนั้น โจรคนนี้ก็นำถุงเงินที่เก็บตกได้ไปวางไว้ที่ประตูโรงให้แก่หญิงอนาถา โดยเข้าใจว่าเวลารุ่งเช้าเมื่อหญิงเปิดประตูออกมาคงพบถุงเงิน จะได้ไว้เลี้ยงชีวิตและบุตรที่คลอดนั้น แล้วโจรคนนี้ก็ช่วยพวกโจรขนทรัพย์สิ่งของออกจากบ้านที่ปล้นนั้นมาแบ่งปันกันตามสมควรมากน้อย แล้วก็ต่างกลับที่อยู่แห่งตน ส่วนโจรที่มีความกรุณานำเงินที่เก็บตกได้ไปวางไว้ให้แก่หญิงอนาถานั้น ก็คิดกลับใจ โดยเห็นว่า การปล้นย่อมเป็นที่เดือดร้อนแก่เพื่อนมนุษย์มาก

นักไม่ควรเราจะกระทำ ก็งดเลิกจากโจรกรรม ไม่ร่วมปล้นกับพวกเพื่อนอีกต่อไป แต่นั้นมาก็ตั้งใจพยายามกระทำการค้าขายหาประโยชน์เลี้ยงตนและบุตรภรรยาก็ช่วยกันทำมาหากินโดยทางสุจริตธรรม ก็มีความวัฒนาขึ้นโดยลำดับ เจริญด้วยทรัพย์และบริวาร ตั้งเคหสถานได้ใหญ่โต มีคนนับหน้าถือตาปรากฏชื่อเสียง นับว่าเป็นคนมั่งมีคนหนึ่ง ตนจึงมารำพึงว่าแต่ก่อนเราเข้าเป็นพวกโจรปล้นแย่งชิงทรัพย์สิ่งของ ๆ เขา ครั้นเราละเลิกจากโจรกรรมแล้วมาตั้งหน้าทำมาหากินก็ไม่เนิ่นช้า อาศัยเหตุผลอย่างไรหนอ เราจึงมีทรัพย์สมบัติขึ้นรวดเร็วนักเกินประมาณ เมื่อเราประพฤติเป็นพาลกระทำการโจรกรรมลักปล้น ทางบุญกุศลนอกจากการไหว้เจ้าเราก็มิได้กระทำ รำพึงอยู่ดังนี้เนือง ๆ จึงมานึกขึ้นได้ว่า อ้อ! เมื่อไปปล้นครั้งนั้นเราเก็บเงินตกได้ถุงหนึ่ง ได้นึกถึงหญิงอนาถาหาที่พึ่งไม่ได้ เราได้นำเงินนั้นไปวางไว้ที่ประตูโรง ปลงใจให้แก่หญิงโดยความกรุณา จะเป็นด้วยอำนาจอานิสงส์ที่เราได้บริจาคทรัพย์ให้แก่หญิงอนาถานั้นเอง บุญจึงช่วยอุดหนุนให้เรามั่งมีทวีทรัพย์มากขึ้นดังนี้ ก็บังเกิดความศรัทธายินดีในทางบริจาคทาน คฤหบดีผู้นี้จึงนำเหตุการณ์อันเป็นส่วนตนเล่าให้บุตรหลานฟัง จึงยังปรากฏกิตติศัพท์ได้แพร่หลายมาถึงกาลบัดนี้

การทำบุญในเมืองจีน ให้ทำลับหลังและไม่เฉพาะ

วันที่ ๑๙ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๕ ตรงกับวันศุกร์ เดือน ๓ ขึ้น ๓ ค่ำ ปีจอ จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๘๔

เรื่องการทำบุญในปัจจุบัน ได้รับผลในปัจจุบัน ประมาณล่วงหลายปีมาแล้ว เมื่อข้าพเจ้ายังรับราชการอยู่กระทรวงมหาดไทย ครั้งพระเจ้า

บรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เสนาบดีที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน ยังดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย มีรับสั่งโปรดให้ข้าพเจ้าไปสืบข้อราชการ เรื่องพระญาณลงเรือขึ้นไปทางเมืองเหนือด้วยกิจธุระ ทราบข่าวว่าเรือที่พระญาณไปนั้นถูกลมพายุที่ลำแม่น้ำเรือล่มลง พระญาณจะเป็นอันตรายหรือประการใดยังหาทราบไม่ ให้ข้าพเจ้าไปสืบถามพระญาณที่วัดเพื่อทราบเหตุร้ายดี เวลาค่ำข้าพเจ้าได้ชวนจีนพูดไทยได้คนหนึ่งไปด้วย เมื่อเดินไปข้าพเจ้าได้ถามถึงเรื่องที่เมืองจีนว่า การทำบุญทานฝ่ายจีนนับถือว่าเป็นบุญอย่างสูงอย่างดีนั้นมีหรือไม่ ถ้ามีเขาทำกันอย่างไร จีนคนนั้นตอบว่ามีก็เล่าให้ข้าพเจ้าฟังว่า ทานที่เขาทำถือว่าได้บุญแรงนั้น คือ เช่นคนหาบผักกาดมาเที่ยวขายด้วยความยากจน ถ้าจะทำทานเขาก็หาโอกาสที่จะทำ คือถ้าคนที่หาบผักหยุดพักแห่งใด เมื่อคนหาบผักไปปัสสาวะห่างหาบผัก ผู้ที่จะทำทานแต่ลำพังผู้เดียว ต้องเอาเงินเหรียญ ๑๐ เหรียญหรือมากน้อยเท่าใดก็ตาม นำเงินไปซุกไว้ที่มัดผักกาด อย่าให้เจ้าของผักกาดรู้เห็น และคนที่หาบผักกับผู้ที่ให้ทานนั้นต้องไม่รู้จักกัน ถ้ารู้จักกันหรือให้ต่อหน้าบุคคลที่ทำนั้นบุญย่อมน้อยไป และคนที่หาบผักนั้นได้พบเงินในระหว่างเวลาขายผักก็ดีหรือพบเงินเมื่อกลับถึงบ้านที่อยู่ก็ดี ก็เกิดความปลื้มใจเหลือเกิน และเกิดพิศวงสงสัย ไม่รู้ว่าเงินของใครมาซุกในหาบผัก และไม่มีผู้มาติดตามไต่ถามก็ยิ่งมีความยินดีปีติทวีขึ้นมาก ผู้ที่ได้บริจาคทาน อย่างผู้ที่ได้บริจาคทานอย่างนี้ มีตัวอย่างปรากฏได้เห็นผลคือปราศจากความยากจน มีแต่ให้บังเกิดลาภผลเจริญขึ้นทุกปี จนนับเป็นผู้มั่งมีทรัพย์ตั้งตนและบ้านเรือนเป็นหลักฐานโดยบทนิทานดังกล่าวนี้

เป็นโจรกลับตัวได้ ก็มีความเจริญ

จีนเหมาช่างทอง ดังได้กล่าวนามและที่อยู่ให้ทราบไว้เบื้องต้นแล้วนั้น เล่าให้นายพันโท พระพินิจสาราฟังว่า ที่เมืองจีนมีจีนพวกหนึ่งคบกันเป็นโจรปล้น แย่งชิง ลักทรัพย์ชาวบ้านอยู่เนือง ๆ ครั้งหนึ่งพวกโจรนี้พากันไปปล้นบ้านเรือนราษฎรแห่งหนึ่ง เมื่อถึงเวลาดึกก็พากันเข้าปล้นเรือนราษฎร ราษฎรสู้ไม่ได้ก็ต่างหลบหนีไป หัวหน้าโจรและบริวารก็ช่วยกันเข้าเก็บทรัพย์สิ่งของต่าง ๆ ได้มากแล้วยังหาพอแก่ใจไม่ นายโจรยังซ้ำสั่งให้จับบุตรสาวของชาวบ้านคนหนึ่ง ที่หนีไปไม่ทันนั้นมามอบให้ โจรบริวารคนหนึ่งคุมตัวไว้จะพาหญิงนั้นมาด้วย ฝ่ายโจรบริวารซึ่งเป็นผู้คุมหญิงนั้นมาคิดอยู่ในใจว่า หัวหน้าโจรเป็นคนโลภมาก ทรัพย์สินสิ่งของก็ปล้นเอาของเขามาได้มากแล้ว ยังให้คุมตัวบุตรสาวของเขาให้พลัดพรากจากมารดาบิดาเห็นว่าไม่เป็นการสมควร โจรบริวารคนนี้มีจิตกรุณาสงสาร จึงพูดกับหญิงสาวว่า เรามีความเวทนาแก่เจ้า แต่ครั้นเราจะปล่อยให้หนีไปโดยลำพังบางทีก็จะไม่พ้นอันตราย จึงนำหญิงไปห่างพวกโจร แล้วหาพ้อมหรือสิ่งที่จะครอบเป็นที่กำบังกายได้นั้นมา และบอกว่าเราจะครอบไว้ ให้ระวังฟังเสียงพวกของเขา ถ้าเรากลับไปหมดแล้ว เจ้าจึงออกจากที่กำบัง หญิงสาวนั้นก็มีความยินดีเหลือเกิน กระทำความเคารพอย่างสูงสุดและกล่าววาจาว่าขอบพระคุณของท่านมากหาสิ่งจะเปรียบมิได้แล้ว จงกรุณาให้พ้นทุกข์เถิดจะไม่ลืมพระคุณของท่านเลยจนวันตาย โจรบริวารก็นำสิ่งที่กำบังครอบหญิงสาวนั้นไว้ แล้วรีบมาแจ้งแก่หัวหน้าโจร แกล้งทำกิริยาหน้าตื่นเป็นที่ตกใจบอกว่าหญิงสาวนั้นหลุดมือหนีไปเสียแล้ว หัวหน้าโจรก็โกรธแต่มิได้ลงโทษ ด้วยกำลังขนทรัพย์สิ่งของชุลมุนยุ่งอยู่ เมื่อขนทรัพย์สิ่งของได้มาก

แล้ว ก็กลับมาแบ่งปันกัน ตามส่วนมากและน้อย แล้วต่างก็กลับมายังที่อยู่ของตน ฝ่ายโจรบริวารที่มีความกรุณาปล่อยหญิงสาวให้พ้นจากทุกข์ไปแล้วนั้นมารำพึงว่า ที่เราเข้าประพฤติเป็นพวกโจรกระทำการเบียดเบียนราษฎรให้ได้รับความเดือดร้อนเนือง ๆ นั้นไม่เป็นการสมควร ถ้าเขาทำเราอย่างที่เราทำเขาเราจะเดือดร้อนหรือไม่ ถ้าเราเดือดร้อนเราก็ไม่ควรทำเขา เมื่อคิดเห็นฉะนี้แล้วตนก็เลิกจากการเป็นโจร ตั้งใจกระทำการค้าขายพร้อมด้วยบุตรภรรยาไม่เกียจคร้าน ไม่ช้านานก็เจริญร่ำรวยมั่งมีทรัพย์สมบัติมากพร้อมทั้งบริวารตั้งเป็นหลักฐานบ้านเรือนขึ้นใหญ่โต เพื่อนบ้านต่างมีใจนับถือไปมาหาสู่ และชาวบ้านก็ย่อมรู้อยู่ว่าแต่ก่อนเป็นโจร แต่กลับละพยศคนร้ายกลายเป็นคนดี และนับว่าเป็นคนมั่งมีทรัพย์ผู้หนึ่ง ประดุจเดียวกับพวกโจรบริวารซึ่งได้ให้เงินแก่หญิงอนาถา ต่อมาได้เป็นผู้มั่งมี และคฤหบดีคนที่ ๒ นี้มีความรำพึงถึงตนว่า เหตุไฉนหนอเราจึงมีความเจริญเร็วนัก ก็นึกขึ้นได้ว่า เมื่อเรายังเป็นโจรไปปล้นชาวบ้าน หัวหน้าโจรสั่งให้เราคุมตัวหญิงสาวบุตรชาวบ้านคนหนึ่ง เพื่อพาไปไว้ยังสำนักตน เราไม่เห็นเป็นธรรม จึงปล่อยให้หญิงสาวพ้นทุกข์ไปนั้น จะเป็นด้วยส่วนบุญที่เราทำนี้เอง มาอุดหนุนให้เราวัฒนาผาสุกได้โดยรวดเร็วอัศจรรย์ยิ่งนัก ก็บังเกิดความยินดีปรีดา ถือว่าความกรุณาแก่เพื่อนมนุษย์เป็นสิ่งประเสริฐเราย่อมได้เห็นผลแล้ว คือ ความมั่งมีทรัพย์ขึ้นได้เร็วผิดกว่าธรรมดา แต่นั้นมาก็มีศรัทธาเลื่อมใสในการบริจาคทานได้กระทำการบุญกุศลสืบไป คฤหบดีผู้นี้จึงนำประวัติส่วนตนมาเล่าให้บุตรหลานและญาติพึงมีผู้ทราบต่อ ๆ กันมา

เรื่องพรานหานอแรดและงาช้าง

มีชายผู้หนึ่งชื่อนายนอยอยู่บ้านน้ำคบ อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก นายน้อยเป็นพรานเนื้อ หาเลี้ยงชีพด้วยการฆ่าสัตว์ป่าขายเนืองๆ จะนับประมาณมิได้ ใครห้ามปรามอย่างใดก็ไม่เชื่อฟัง ครั้นต่อมานายน้อยป่วยอาการหนัก อยากกินน้ำ ลูกเมียต้องไปหาน้ำตามหนองมาให้จึงกิน ถ้ามิใช่น้ำในหนองถึงกรอกใส่ก็ไม่กิน และแกรู้ด้วยว่า น้ำในหนองหรือมิใช่น้ำในหนอง ตามความสังเกตของลูกเมียบอกว่า ถ้าได้กินน้ำที่ไปตักมาจากหนองแล้วดูอาการที่ป่วยค่อยกระเตื้องขึ้น คล้ายกับได้กินยาที่ถูกกับโรคอย่างวิเศษ ครั้นเมื่อจวนจะตายได้สั่งเมียไว้ว่า ถ้าตัวตายแล้ว ขอให้เอาปืนกระบอกที่เคยใช้ยิงสัตว์นั้นใส่ในโลง และเผาให้ไหม้ไปด้วยกัน ครั้นเมื่อนายน้อยตายแล้ว เมียก็เอาปืนใส่ในโลงตามที่สั่งไว้ เมื่อเวลาเผาศพพรานเนื้อผู้นี้ พอไฟที่เผาศพติดฟืนทั่วกันดีแล้ว ก็บังเกิดเหตุประหลาดขึ้น คือได้มีเสียงดังอยู่ข้างบนขึ้นไป และเวลาที่เผาศพนายพรานนั้น อากาศโปร่งดีไม่มีพยับฝนหรือมืดคลุ้มแต่อย่างใด

ขโมยควาย ไฟไหม้ตาย

มีชายผู้หนึ่งชื่อนายชู อยู่บ้านออมทอง อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก เป็นผู้หาเลี้ยงชีพด้วยการขโมยควาย มีหลายครั้ง เมื่อขโมยควายของชาวบ้านมาได้แล้ว ก็นำไปผูกซุ่มไว้ในป่าชัฎ แล้วตนเองกลับมาหาเจ้าของควายบ้าง . บางครั้งก็มาหาพวกญาติหรือพวกพ้องเจ้าของควายบ้าง เมื่อเจ้าของตกลงยอมให้เบิกค่าไถ่แล้ว ก็นำตัวเจ้าของหรือพวกพ้องไปรับควายในป่า ถ้าเจ้าของควายไม่ให้เงินค่าไถ่มันก็นำควายไปขายที่อื่นต่อไป

ดังนี้เสมอ มีหลายครั้ง และเมื่อนำควายไปผูกไว้ในป่า ตัวโจรไปเสียที่อื่นไม่มีใครเฝ้าควาย บางคราวมีไฟป่าไหม้ลามมาไหม้ควายตายเสียหลายตัวดังนี้ก็มีบ้าง (วิธีผูกซุ่มควายไว้ในป่าของขโมยนั้น เขาพูดกันว่าต้องผูกมิให้ควายหายใจดังฟูดฟาดและดิ้นได้) ต่อมาเมื่อนายชูป่วยจวนจะถึงแก่ความตายนั้น ได้เกิดไฟไหม้เรือนของนายชูขึ้น และเวลาไฟไหม้เรือนนั้นนายชูอยู่ในเรือน และตายเพราะไฟไหม้ด้วยนายชูหนีไม่ทัน เขาว่าถ้าเป็นผู้อื่นก็คงหนีจากเรือนได้ และจะไม่ตายเพราะไฟไหม้ ที่นายชูตายนั้นคงเพราะเวรตามสนอง

เรื่องล่าเนื้อยิงกันเอง

ก่อนที่จะกล่าวถึงเหตุผลนี้ ขอกล่าวถึงวิธีล่าสัตว์ป่าเสียก่อน เพื่อจะได้ไม่สงสัย คือการล่าสัตว์ป่า มี ๒ วิธี วิธีที่ ๑ นั้น ผู้ที่คอยยิงสัตว์จะเป็นกี่คนก็ตาม ต้องอยู่ในที่สูงกว่าพื้นดิน อยู่ห่างกันบ้างชิดกันบ้าง และมีข้อสัญญากันว่าต้องยิงให้ลูกปืนหรือหันปากกระบอกปืนลงสู่พื้นดิน วิธีที่ ๒ นั้น พวกที่คอยยิงสัตว์ต้องนั่งให้เป็นปีกกาหรือต้องให้เป็นรูปคล้ายกับเรากางนิ้วชี้กับนิ้วแม่มือออกนั้น แลมีข้อสัญญากันว่าเมื่อเวลายิงปืน ต้องหันปากกระบอกปืนไปสู่กึ่งกลางของช่องปีกกานั้นเสมอ ทั้งสองวิธีนี้ ต้องมีพวกไล่สัตว์อีกพวกหนึ่งต่างหากจากพวกยิง พวกไล่สัตว์ต้องพยายามไล่ให้สัตว์วิ่งไปสู่พวกที่คอยยิงนั้น

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๔ ข้าราชการทั้งทหารและพลเรือนบางท่านที่จังหวัดน่านเห็นเป็นการสนุก พร้อมกันตกลงกันว่า จะไปยิงสัตว์ป่าในวันเสาร์วันอาทิตย์ ผู้ใดจะไปแต่วันเสาร์แล้วเลยถึงวันอาทิตย์หรือจะไปแต่วันอาทิตย์

ก็ได้ ครั้นถึงวันกำหนดพวกที่ไปแต่วันเสาร์ก็ไปทำการล่าสัตว์ป่า ใช้วิธีที่ ๒ ในขณะที่นั่งคอยยิงสัตว์ คนหนึ่งในพวกที่นั่งคอยยิงสัตว์นั้น ได้แลเห็นเป็นนกยูงผ่านมาในป่ากานั้น จึงยกปืนขึ้นยิงไป กระสุนปืนไปถูกพวกเดียวกันเข้าคนหนึ่ง ถึงบาดเจ็บสาหัส จึงช่วยกันหามผู้ป่วยไปไว้ที่ข้างแม่น้ำ ตั้งใจว่ารุ่งขึ้นวันอาทิตย์จะหามลงเรือมาส่งยังบ้าน ครั้นรุ่งขึ้นวันอาทิตย์พวกที่นัดไว้ก็มาถึงก่อนนำคนเจ็บกลับบ้าน เมื่อพวกวันอาทิตย์เยี่ยมผู้ป่วยแล้วจึงพร้อมใจกันว่าเมื่อเรามาแล้วต้องไล่ยิงสัตว์ จึงเริ่มทำการไล่โดยใช้วิธีที่ ๒ เหมือนกัน ในระหว่างที่พวกไล่สัตว์กำลังทำการไล่สัตว์อยู่นั้น ในพวกที่คอยยิงสัตว์ผู้หนึ่ง ได้แลเห็นไก่ป่าเข้ามาจึงยกปืนขึ้นยิงไป แต่กระสุนปืนไปถูกคนหนึ่งในพวกเดียวกันเข้าอีก มีบาดเจ็บสาหัส เมื่อมีเหตุเป็นคำรบ ๒ เกิดขึ้นแล้ว ก็ช่วยกันหามผู้ป่วยลงเรือมาส่งบ้าน แลพวกเหล่านั้นก็พากันกลับบ้าน ส่วนคนทั้งสองที่ต้องกระสุนปืนนั้นก็ยังมีกุศลช่วยอยู่บ้าง เป็นแต่ต้องทนทุกข์ลำบากที่บาดแผลไม่ถึงแก่ความตาย เพียงให้รู้สึกโทษที่ตนตั้งใจกระทำบาป บาปจึงได้ตักเตือน

ฆ่าหมูขาย ไฟไหม้ตัว

วันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๖

ท่านขุนประมูลคดี ฯ มาที่กุฏิท่านพระสมุห์วัน วัดสามจีนใต้ เล่าให้นายพันโท พระพินิจสารา ฟังว่า โดยประมาณได้สัก ๑๕ ปีมาแล้ว ท่านพระอาจารย์แจ้ง วัดอนงคาราม ได้เล่าให้ท่านขุนประมูลคดีฟังว่า มีเจ๊กคนหนึ่ง (จำชื่อไม่ได้เพราะนานมาแล้ว) เจ๊กคนนี้หาเลี้ยงชีพในการฆ่าสุกรขายทำด้วยตนเองมาช้านาน สำนักอยู่ทางหลังวัดกัลยาณมิตร วิธีที่เจ๊กคน

นี้ฆ่าสุกร ใช้มีดแทงตัวสุกร อยู่มาวันหนึ่ง เมื่อตนฆ่าสุกรแล้วก็ออกมานั่งอยู่ที่หน้าโรงริมคลอง จะเป็นด้วยเหตุใดหาทราบไม่ ในเวลานั้นไฟได้ลุกจากตัวเจ๊กโพลงขึ้นทั้งตัว เจ็กตกใจกลัวด้วยพิษไฟลวกร้อน ก็โดดลงในคลองเลยขาดใจตายอยู่ในน้ำนั้นเอง

เอาข้าวลีบปนข้าวดีไปขาย เวลาเจ็บจะกินข้าว เห็นเป็นข้าวลีบ เมื่อตายมีข้าวขึ้นในโลง

วันที่ ๑๘ เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๖ ตรงกับวันพุธขึ้น ๔ ค่ำ เดือน ๕ ปีกุน เบญจศก จุลศักราช ๑๒๘๕ นายร้อยโท พูน สกุนตนาค เขียนเรื่องมาให้แก่ นายพันโท พระพินิจสาราว่า

นางจันตั้งบ้านเรือนอยู่ในคลองแปดริ้ว จังหวัดฉะเชิงเทรา ประกอบการอาชีพด้วยวิธีแลกเปลี่ยนอยู่เป็นเนืองนิจมาตั้งแต่อายุได้ ๒๐ ปีเศษ การแลกเปลี่ยนนั้นตามที่ท่านพระอาจารย์ฉิมผู้เป็นหลานเล่าให้ฟังว่า เมื่อถึงเทศกาลที่พวกชาวนาเขานวดข้าวเสร็จแล้ว นางจันก็เที่ยวไปเก็บข้าวตกตามลาน แลฟางที่เขาฟาดแล้วนั้นมารวมไว้ในบ้านตน เมื่อได้พอตามความต้องการแล้ว นางจันก็เริ่มฟาดฟางข้าว เพื่อเก็บข้าวลีบ (ข้าวลีบอย่างนี้เมล็ดกลม) รวมสะสมไว้ปีหนึ่ง ๆ ตั้ง ๒-๓ เกวียน กระทำเช่นนี้ทุก ๆ ปี ครั้นพอย่างเข้าฤดูที่ชาวนาเริ่มลงนา นางจันก็ตวงข้าวลีบมาปนกับข้าวดี บรรทุกลงเรือพายเที่ยวไปแลกเปลี่ยน พริก กะปิ หอมกระเทียม น้ำตาล ผักต่าง ๆ แลของอื่น ๆ ตามต้องการ ได้ประกอบอาชีพวิธีนี้จนมั่งมีเงินทองเลี้ยงบุตรหลานสืบมา เมื่อบุตรหลานเติบโตรู้เรื่องประกอบการหากินด้วยตนเองแล้ว นางจันจึงได้งดการแลกเปลี่ยนอย่างนี้ ไม่ทำต่อไป ครั้น

เมื่ออายุนางจันย่างเข้า ๘๑ ปี ก็มีอาการด้วยโรคชรามาเบียดเบียน ถึงแก่ล้มหมอนนอนเสื่อ ฝ่ายบุตรหลานก็ได้ช่วยกันรักษาพยาบาล มีการให้ยาและอาหารรับประทานเป็นต้น อาการป่วยก็มีแต่ทรุดลงจนถึงกินยาไม่ได้ แต่แกยังมีความอยากกินอาหารอยู่บ้าง วันหนึ่งแกได้เรียกขอข้าวสวยแก่บุตรว่า วันนี้อยากกินข้าวเหลือเกิน บุตรก็จัดข้าวสวยแลกับมาให้ พอแลเห็นข้าวสวยแกก็บ่นด่าว่า มึงไปเอาข้าวลีบมาให้กูกิน กูกินเข้าไปได้หรือ แกโกรธจึงร้องขอข้าวสวยแก่หลานต่อไป หลานก็นำข้าวมาให้แก แกก็บ่นว่าเอาข้าวลีบมาให้แกกินอีก เป็นอันว่าวันนั้นนางไม่ได้กินข้าว ครั้นต่อมาอีกสัก ๑-๒ วันแกก็ถึงแก่ความตาย ฝ่ายบุตรหลานแลญาติก็จัดการนำศพลงหีบ อาราธนาพระสงฆ์มาสวดพระอภิธรรมแลทำบุญตามประเพณี แลได้กำหนดวันที่จะปลงศพในวันคำรบที่บ้าน ๓ คืน พอคืนที่ ๔ ก็ยกศพไปจัดการตั้งที่วัดท่านพระอาจารย์ฉิม (วัดอยู่ในคลองแปดริ้ว) ครั้นรุ่งขึ้นวันที่จะเผาศพ เขาก็เปิดหีบเพื่อชำระศพ ชนทั้งหลายที่ไปช่วยในงานศพได้เห็นข้าวงอกขึ้นในหีบเกือบเสมอปากหีบ ต้นข้าวขึ้นเต็มทั้งหีบ ฝ่ายบุตรหลานญาติมิตรเพื่อนบ้านก็เห็นเป็นการประหลาดอัศจรรย์ แต่ท่านพระอาจารย์ฉิม ท่านว่ากรรมเก่าเมื่อทำการแลกเปลี่ยนอยู่นั้นมาให้เห็นผล ให้เห็นประจักษ์แก่ตาชาวโลก

ชอบลักไก่กิน แก่ตัวขนไก่ขึ้นที่แขน

วันที่ ๑๘ เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๖ ตรงกับวันพุธ ขึ้น ๔ ค่ำ เดือน ๕ ปีกุน เบญจศก จุลศักราช ๑๒๘๕

นายร้อยโทพูน สกุลตนาค เขียนเรื่องส่งมาให้แก่นายพันโท พระพินิจสารา บทหนึ่งว่า นายฤทธิ์ ตั้งบ้านเรือนอยู่บางรักน้อยในคลองอ้อม จังหวัดนนทบุรี ประกอบการอาชีพทางทำสวน ทำนา ทำตาล ตามควรแก่ฐานะของตน แต่นายฤทธิ์คนนี้ ชอบกินไก่มากที่สุด ไก่ซื้อมาก็มี ไก่ลักมาจากเขาก็มี ไก่วัด ไก่บ้านเอาทั้งนั้น เว้นวันหนึ่งสองวันแกคงแสวงหามาให้ได้กินจนได้ ประพฤติเช่นนี้มาตั้งแต่อายุระหว่าง ๑๕–๒๖ ปี เป็นลำดับมาจนถึงอายุ ๔๐ ปี จึงเกิดอุบัติเหตุขึ้นคือ ขนไก่ได้งอกขึ้นที่แขนข้างขวาท่อนบนเป็นทิวยาวประมาณ ๔ นิ้ว เป็นขนอ่อน แกได้พยายามหายามาทาหลายอย่างก็ไม่หาย แลทายาจนขนไก่นั้นล้มแล้วก็ให้ปวดแสบปวดร้อนทนไม่ได้ มือลูบคลำก็ไม่ได้ ทนทุกขเวทนาอยู่ปีเศษ อยู่มาวันหนึ่งมีผู้มาพูดแนะนำให้ไปหาท่านอธิการวัดไทรม้าใต้ ตรงข้ามจังหวัดนนทบุรี ว่าน้ำมนต์ของท่านดีนัก นายฤทธิ์ก็ไปหาขอให้ท่านช่วยรดน้ำมนต์ ท่านก็ทำน้ำมนต์ให้ ท่านเห็นขนไก่ที่แขนนายฤทธิ์ ท่านจึงว่าประสกกินไก่มากนัก ถ้าจะให้ท่านรักษาก็ต้องปฏิญาณตนว่า แต่นี้ต่อไปจะไม่ฆ่าไก่จึงจะรักษาให้ นายฤทธิ์ก็ยอมปฏิญาณสาบานถวาย ท่านก็รดน้ำมนต์ให้ แลอาศัยน้ำมนต์ทาที่ขนไก่ขึ้นนั้น ได้ประมาณ ๔–๕ วัน ขนไก่ที่ขึ้นก็หลุดหมด ตั้งแต่นั้นมานายฤทธิ์ไม่ฆ่าไก่อีกเลย ที่สุดถ้ารู้ว่าเนื้อไก่ที่เขาปนกับผักยำก็ไม่รับประทาน

ปล้นโคเขามาฆ่า ตัวต้องลำบาก

วันที่ ๑๘ เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๖ ตรงกับวันพุธ เดือน ๕ ขึ้น ๕ ค่ำ ปีกุน เบญจศก จุลศักราช ๑๒๘๕

นายร้อยโทพูน สกุลตนาค เขียนเรื่องส่งมาให้แก่ นายพันโท พระพินิจสารา บทที่ ๒ ว่า นายรื่นตั้งบ้านเรือนอยู่ในคลองบางรักน้อย ในคลองอ้อม จังหวัดนนทบุรี นายทรัพย์ ตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้เคียงกับนายรื่น นายขำ ตั้งบ้านเรือนอยู่บางประดู่ในคลองอ้อม จังหวัดนนทบุรี อยู่มาวันหนึ่งคนทั้งสามนี้จะเป็นใครไม่ทราบ เดินออกไปนอกทุ่งหลังบ้านได้เห็นโคของพ่อค้าแขกมาพักอยู่ โคตัวหนึ่งพลัดฝูงเข้ามาหาหญ้ากินอยู่ริมสวนต่อกับทุ่ง เมื่อเห็นแล้วจึงมาบอกและพาพรรคพวกรวมกัน ๓ คน ออกไปต้อนไล่ให้โคเข้าในสวน ฝ่ายโคหนีไปติดโคลนอยู่ไปไม่ได้ คนทั้ง ๓ ก็เข้าจับไปผูกไว้ในที่ลับแล้วปรึกษากันว่าจะทำอย่างไรดี นายทรัพย์ออกความเห็นว่าฆ่าดีกว่าขาย คนทั้ง ๓ ก็ตกลงกัน จึงฆ่าโคนั้นเสียแล้วก็ชำแหละเนื้อและเครื่องในแบ่งกัน และเลี้ยงลูกเมียกินอิ่มหนำสำราญได้ไม่กี่วันก็มีเหตุคือ ต่อมาอีก ๓ วันนับแต่วันที่ฆ่าโคนั้น นายขำได้เดินไปกินน้ำตาลเมาที่นอกทุ่งหลังบ้านแล้วกลับเดินจะมาบ้าน ในระหว่างเดินทางมา ก็มีผู้ร้ายเข้ามาฟันนายขำบาดเจ็บหลายแผล อาการหนักมาก ต้องรักษาอยู่หลายเดือน เมื่อบาดแผลหายแล้วก็อพยพครอบครัวไปอยู่ทางเหนือเลยสาบสูญไป

ในวันที่นายขำถูกผู้ร้ายฟันนั้น นายทรัพย์ก็ได้ถูกเจ้าพนักงานฝ่ายบ้านเมืองจับ โดยต้องหาว่า นายทรัพย์เป็นพวกผู้ร้ายปล้นที่ตำบลบางลำภูคราวเดียวกันกับอ้ายทองแดงผู้ร้ายปล้น (ต้องประหาร) นายทรัพย์ก็ต้องจำขังคุกอยู่ไม่นานก็ถึงแก่ความตายด้วยโรคปัจจุบัน ส่วนนายรื่นนั้นนับแต่วันที่ได้ฆ่าโคแล้วก็ตั้งหน้าเล่นแต่การพนัน จนถึงแก่ต้องขายที่สวนขายบ้านเรือน ทั้งมีหนี้สินยุ่งยาก อยู่บ้านเดิมไม่ได้ ก็เลยอพยพหนีเจ้าหน้าที่ไปอยู่ทางเหนือ ไม่ทราบว่าจะเป็นตายร้ายดีประการใด

ไปยิงค่างทะลุลูกนัยน์ตา ลูกออกมานัยน์ตาทะลุ

วันที่ ๓๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๖๕

นายร้อยโทพูน ได้เล่าให้นายพันโท พระพินิจสาราฟังอีกบทหนึ่งว่า มีบุรุษผู้หนึ่งตั้งบ้านเรือนอยู่ในท้องที่ อำเภอเมืองนครราชสีมา ประกอบอาชีพเนื่องอยู่ในราชการ วันหนึ่งบุรุษผู้นั้นพร้อมด้วยลูกน้อง ๒-๓ คน พากันไปเที่ยวป่า ไม่ได้ตั้งใจว่าจะประหารชีวิตสัตว์ ครั้นเข้าไปละแวกป่าแห่งหนึ่งให้บังเอิญพบค่างตัวหนึ่ง บุรุษนั้นก็เอาปืนยิงค่าง กระสุนปืนแล่นไปถูกศีรษะค่างทะลุออกทางลูกตาข้างขวา ค่างนั้นก็ตาย และในกาลครั้งนั้นภรรยาของบุรุษผู้นั้นตั้งครรภ์ได้ประมาณ ๕ เดือนเศษ ครั้นเมื่อถึงเวลาคลอดบุตร บุตรนั้นเป็นชาย นับตั้งแต่คลอดจากครรภ์มารดาแล้ว ก็มีโรคเบียดเบียนไม่หยุดหย่อน มีอาการให้ปวดศีรษะและหน้าตา ร้องครวญครางอยู่จนถึงวันคำรบ ๗ บุตรชายนั้นเกิดตาปะทุขึ้นมาทางขวาได้รับความลำบากเจ็บปวดอย่างสาหัส ทนทุกขเวทนาอยู่ไม่พ้นวันก็ถึงแก่ความตาย

เอามีดฟันนิ้วไก่ ลูกออกมานิ้วเท้าไม่มี

วันที่ ๒๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๖๕

นายร้อยโทพูน สกุนตนาค เล่าให้นายพันโท พระพินิจสารา ฟังว่า ประมาณในปี พ.ศ. ๒๔๒๕ มีหญิงคนหนึ่งอยู่ในท้องที่อำเภอเมืองนครราชสีมา หญิงคนนี้เวลามีครรภ์ได้ประมาณ ๔ เดือนเศษ ได้ช่วยสามีแลญาติฟาดข้าวซึ่งนำมาไว้ยังลาน เมื่อฟาดข้าวก็ได้แยกไว้กองหนึ่งต่างหาก ครั้นวันหนึ่งมีไก่หลายตัวได้มากินข้าวเปลือกที่กองไว้นั้น ฝ่ายหญิงคนนั้นก็พยายามขับไล่ขว้างปาไก่ ๆ ก็บินหนีไป สักครู่หนึ่งไก่ก็มากินอีก ดังนี้

หลายครั้ง ที่สุดหญิงคนนั้นมีความโกรธ เมื่อเห็นไก่กำลังจิกข้าวกิน จึงใช้สวิงขนาดใหญ่เหวี่ยงทอดไปครอบไก่นั้นไว้ได้ตัวหนึ่ง จึงมัดเท้าไก่ทั้งสองข้าง แล้วไปวางที่เหนือขอนไม้ใหญ่ เอามีดฟันที่นิ้วเท้าไก่ทั้งสองข้างแล้วก็ปล่อยไป ไก่นั้นทนทุกขเวทนา อยู่มาไม่ช้าวันก็ถึงแก่ความตาย ครั้นเมื่อหญิงนั้นถึงกำหนดคลอดบุตรแล้ว บุตรนั้นเป็นหญิงรูปร่างหน้าตาก็งดงามดี แต่ที่นิ้วเท้าทั้งสองนั้นหามีอย่างปกติสามัญชนไม่ คือเป็นปุ่ม ๆ ยื่นออกมาจากเท้าทั้งสองข้าง เมื่อเติบโตขึ้นเดินไปไหนก็ไปได้อย่างคนธรรมดา บัดนี้ก็ยังมีตัวอยู่

เป็นนักเลงไก่ ก่อนตายเอามือชนกัน

วันที่ ๒๔ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๕ ตรงกับวันพุธ เดือน ๓ ขึ้น ๘ ค่ำ ปีจอ จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๘๔

นายเล็ก ไทยอาจ อายุ ๓๖ ปี บ้านตำบลกระทุ่มแบน จังหวัดสมุทรสาคร มาเล่าความให้นายพันโท พระพินิจสารา ฟังว่า ประมาณ ๕–๖ ปีมาแล้ว นายเล็กได้ทราบว่านายทองเสือ อยู่บ้านกระทุ่มแบน เป็นผู้ที่ชอบเลี้ยงไก่ไว้ชนตามบ่อนที่นัดเนือง ๆ มาตั้งแต่เป็นหนุ่ม แลธรรมดาเมื่อชนไก่ ถ้าไก่ถูกแทงที่ศีรษะหรือที่นัยน์ตา ก็ต้องรีดเลือดที่ศีรษะแลถ่างตาออกใช้ขมิ้นกับปูนใสและเอาด้ายร้อยเข็มเย็บไว้ให้เข้าชนกันต่อไป สัตว์อย่างใดที่จะอดทนความเจ็บปวดเหมือนไก่ก็หายาก ไก่บางคู่ชนกันจนตายคาสังเวียนก็มีบ้าง นายทองเสือคนนี้เป็นนักเลงเล่นชนไก่มาหลายปี จนอายุได้ประมาณ ๕๐ ปีเศษ นายทองเสือป่วยเป็นไข้ ครั้นเมื่ออาการป่วยหนักลงก็แสดงกิริยาอาการให้คนเห็น คือกำมือทั้งสองขึ้นชนกันอย่างหนัก ๆ ใคร

จับมือไว้ก็ไม่หยุด ชนกันจนมือทั้งสองฟก แลเรียกให้คนพยาบาลเอาเข็มมาส่งให้นายทองเสือ ๆ ก็เอาเข็มสัก ๆ ลงบนศีรษะ เมื่อได้ทำเช่นนี้อาการเดือดร้อนกระวนกระวายก็ค่อยคลาย เมื่อจะกินอาหารก็ให้ปั้นข้าวสุกเป็นก้อนเล็ก ๆ หย่อนลงในคอของแก แต่กลืนไม่ลงต้องให้เอาไม้ดุนส่งลงไป อาการที่บันดาลให้เป็นเช่นนั้น ก็คล้ายกับเมื่อเวลาชนไก่ได้อันหนึ่ง ๆ เจ้าของก็ต่างจับไก่ออกจากกันหยุดพัก เจ้าของไก่ต่างให้น้ำไก่ เจ้าของก็เอาข้าวสุกที่บดประสมกับน้ำนมไว้นั้นปั้นเป็นก้อนเล็ก ๆ ให้ไก่กิน เพื่อให้มีกำลังแข็งแรงขึ้น แลเมื่อนายทองเสือมีอาการป่วยหนักก็ให้กระสับกระส่ายไม่มีความสุข ทนทุกขเวทนาจนถึงแก่กรรมดังนี้

ฆ่าแม่โคลูกอ่อน ต่อมาญาติพี่น้องก็ตาย

ในวันเดียวกันนี้ นายเล็ก ไทยอาจ บ้านกระทุ่มแบน ได้เล่าความให้นายพันโท พระพินิจสารา ฟังอีกเรื่องหนึ่งว่า

สามีภรรยาคู่หนึ่ง ชื่อคนทั้ง ๒ จำไม่ได้ ทราบแต่บ้านอยู่จังหวัดสุพรรณบุรี ได้ประมาณหลายปีมาแล้ว มีบุตรชายคนหนึ่ง เมื่อถึงกำหนดปีบวช มารดาบิดาและหมู่ญาติก็คิดจัดการที่จะบวช ในวันสุกดิบนั้น เจ้าของฆ่าโคแม่ลูกอ่อนลงตัวหนึ่ง เพื่อเป็นอาหาร จะได้เลี้ยงกันในงานบวชนาค เมื่อแม่โคตายแล้ว ลูกโคยังเล็กอยู่ก็อดนม ครั้นรุ่งขึ้นมารดาแลญาติพวกเพื่อนบ้านก็ช่วยกันแห่เจ้านาคไปยังวัดที่จะบวช เมื่อแห่นาคเดินไปนั้นลูกโคที่แม่โคถูกฆ่าตายแล้วนั้นเดินตามไปด้วย คนไล่ให้กลับก็ไม่กลับ เมื่อเจ้านาคเข้าโบสถ์ ลูกโคที่ตามไปนั้น ก็เข้าไปในโบสถ์ด้วย ถึงแก่ต้องขับไล่ป้องกันไว้ (เป็นอัศจรรย์เบื้องต้นให้คนเห็น) เมื่อเจ้านาคบวชเป็นพระ

ภิกษุสงฆ์แล้ว มารดาบิดาแลญาติพวกพ้องก็ต่างกลับบ้าน ครั้นอยู่มาได้ประมาณ ๒ เดือน มารดาบิดาแลญาติพวกพ้องที่อยู่ในบ้านก็ต่างเกิดอาการป่วยไข้จนถึงแก่กรรมตายด้วยกันทั้งหมดบ้าน (เป็นอัศจรรย์เบื้องปลาย)

เอาเหล็กฉมวกแทงไก่ ตนต้องถูกผู้ร้ายใช้เหล็กฉมวกแทงเอา

วันที่ ๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๖

นายเปลี่ยน อายุ ๘๓ ปี เป็นลุงนางเบ้า มาพักอยู่บ้านหลวงวิรุฬห์วรากร เล่าเรื่องให้นายพันโท พระพินิจสาราฟังว่า ประมาณ ๕๐ ปีมาแล้ว นายเปลี่ยนได้ทราบว่า ชายคนหนึ่งชื่อนายกลั่น อายุประมาณ ๓๐ ปี บ้านอยู่ตำบลวัดนนทรี จังหวัดอยุธยา (กรุงเก่า) เป็นผู้ประพฤติทุจริตเลี้ยงไก่ไว้สำหรับแกงกินเสมอ ๆ เวลาเมื่อจะฆ่าไก่นั้นทำอุบายคือตนนั่งอยู่บนเรือนถือเหล็กฉมวกไว้เล่มหนึ่ง แล้วเอาข้าวเปลือกโปรยลงที่ล่องใต้ถุนไก่ก็พากันมากินมากตัว นายกลั่นก็ก้มลงมองดู เมื่อเห็นว่าไก่ตัวใดอ้วนท้วนดีก็เอาเหล็กฉมวกแทงลงไปที่ตัวไก่ ไก่ตายแล้วก็เอามาแกงกิน แต่ทำอย่างนี้เนือง ๆ มานานปี ครั้นเมื่อเวลานายกลั่นจะตาย เวลาค่ำก็มีผู้ร้ายลอบเอาเหล็กฉลวกมาแทงที่ตะโพกนายกลั่น รักษาบาดแผลไม่หาย นายกลั่นปวดบาดแผลทนทุกขเวทนาทรมานอยู่จนขาดใจตาย

ลักพระเงิน ถูกผู้ร้ายฟันตาย

นายเปลี่ยนได้เล่าเรื่องให้ นายพันโท พระพินิจสาราฟัง อีกบทหนึ่งว่า นายเปลี่ยนได้ทราบว่า ชายคนหนึ่งชื่อนายพู อายุประมาณ ๓๐ ปี บ้านอยู่ตำบลวัดนนทรี จังหวัดอยุธยาเป็นผู้ประพฤติทุจริตไปลอบลักพระเงินในโบสถ์วัดนนทรี ประมาณสัก ๒ กระบุงมาทำลายองค์พระ ลอกเอาเงิน

ที่เขาบุไว้นั้นไปหลอมจำหน่ายเป็นประโยชน์แก่ตน ส่วนชันแกนพระนั้นนายพูรวบรวมไปทิ้งไว้ที่ในนาท้องทุ่ง มีชาวบ้านพูดโจษกันว่า ใครเอาแกนพระที่ลอกเอาเงินออกแล้วไปทิ้งไว้ในนามาก ความที่โจษกันนี้ทราบถึงท่านเจ้าอธิการวัดนนทรี ท่านมีความสงสัยจึงให้ขึ้นไปตรวจดูบนเพดานโบสถ์ แล้วมาบอกแก่ท่านว่าพระเงินที่ไว้บนเพดานโบสถ์นั้นหายไปหมดแล้ว ท่านอธิการเข้าใจว่าคงจักเป็นนายพูลักพระเงินไปทำลาย ท่านจึงพูดว่าท่านเคยใช้นายพูขึ้นไปกวาดมูลค้างคาวและมูลนกที่ถ่ายไว้บนเพดานโบสถ์เพื่อให้สะอาด นายพูได้เห็นพระเงินบนเพดาน คงเป็นอ้ายพูลักพระเงินไปทำลายแน่แล้ว ครั้นอยู่มาวันหนึ่งนายพูไปเล่นชนไก่พนันที่บ่อน เวลาเย็นนายพูกลับเดินมาบนทางเปลี่ยวมีผู้ร้ายมาฟันนายพูตัดคอตัดแขนตัดขานายพูตาย แล้วนำไปทิ้งไว้ที่ป่ารกแห่งหนึ่งอันเป็นที่ลับ แต่ส่วนตัวนายพูนั้นนอนตายอยู่ในระหว่างทางที่เดินมานั้น ฝ่ายบุตรภรรยาของนายพูเห็นผิดเวลานายพูยังไม่กลับบ้าน ก็พากันเดินไปตามพบศพนายพู แต่ศีรษะแขนขาไม่มีฝ่ายภรรยาจำผ้านุ่งที่นายพูนุ่งกับกระเป๋าที่คาดเอวนั้นได้ จึงรู้ว่านายพูตายเมื่อเจ้าหน้าที่ทราบมาตรวจพลิกศพแล้ว บุตรภรรยาก็นำศพนายพูไปฝังไว้ส่วนชาวบ้านที่ทราบเหตุเรื่องนายพูลักพระเงินไปทำลาย ก็ต่างพูดกันต่อ ๆ ไปว่า นายพูลักพระเงินไปทำลาย นายพูจึงถูกผู้ร้ายฆ่าตาย แลการฆ่าก็ผิดธรรมดาแปลกอยู่

เอาชะลอมสวมปากควายไม่ให้กินข้าว
ก่อนตายมีน้ำลายฟูมปากเหมือนควายอยากกินข้าว

นายซุ่นฮวดเล่าว่า นายโท้ อยู่บ้านกล้วย ตำบลพระโขนง ไปทำนาอยู่ที่ตลาดบัวขาว อำเภอบางกะปิ แขวงกรุงเทพฯ เมื่อแกนำข้าวเปลือก

เข้ามานวด ผูกควายเวียนให้นวดข้าว เอาชะลอมสวมปากมิให้ควายเล็มข้าว ทำเช่นนี้อยู่ชั่วนาตาปี จนควายมีน้ำลายฟูมปากเพราะอยากเล็มข้าวที่นวด ครั้นต่อมาอายุนายโท้ได้ ๖๐ ปีเศษ ป่วยใกล้เวลาจักตายก็แสดงอาการให้กระวนกระวาย มีน้ำลายฟูมปากเหมือนควาย เวลากินยาแลข้าวก็กินได้โดยยาก ที่ริมฝีปากนั้นเปื่อยกินเผ็ดร้อนและอาหารไม่ใคร่ได้ ต้องทนทุกข์ทรมานมีอาการทุเรศมากแล้วจึงตาย

เอามีดฟันหลังกระบือ ต่อมาตนสดุดตอไม้เป็นแผลตาย

วันที่ ๑๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๖๕ ตรงกับวันพฤหัสบดี เดือนอ้าย แรม ๑๑ ค่ำ ปีจอ จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๘๔

นายบุญมา ทิมอาน บ้านอยู่ตำบลหัวลำโพง จังหวัดพระนคร เล่าให้นายพันโท พระพินิจสารา ฟัง ที่กุฏิท่านพระอาจารย์วัดสามจีนใต้ว่า โดยประมาณ ๗ – ๘ ปีมาแล้ว นายบุญมา ทิมอาน ได้ทราบว่านายพุด บ้านศีรษะจรเข้ จังหวัดสมุทรปราการ เป็นผู้เสพสุรา ประพฤติเป็นพาลทุจริต นายพุดเป็นเลขขึ้นในกรมทหารปืนใหญ่ เป็นผู้บิดพริ้วต่อหน้าที่ราชการ มูลนายเรียกให้ไปรับราชการก็หลบตัวเสีย นายจึงเกาะภรรยาไปแทน อยู่มาวันหนึ่งกระบือของนายพุดตัวหนึ่งเข้าไปกินข้าวแลเหยียบย่ำข้าวที่ในนานายพุด นายพุดโกรธจึงเอาดาบเหล็กมีคมขว้างไปถูกสันหลังกระบือ ปลายดาบปักเข้าไปลึกมาก กระบือเจ็บก็ดิ้นรนจนล้มลงนอนอยู่ นายพุดจึงเข้าไปชักดาบออกจากหลังกระบือ แล้วก็พอดีภรรยากลับจากที่นายเกาะตัวไป ภรรยาเล่าความให้นายพุดผัวฟังว่า นายท่านสั่งว่าให้ไปรับราชการโดยเร็ว ถ้าช้าไปท่านจะลงโทษ แลเวลานั้นภรรยาเห็นกระบือป่วยมีบาดแผล

จึงถามนายพุดว่าใครทำร้ายกระบือ นายพุดว่าไม่รู้ ภรรยาก็บ่นด่าเป็นคำหยาบต่าง ๆ นายพุดก็นิ่งเสีย อยู่มาเพื่อนบ้านเขาบอกแก่ภรรยานายพุดว่านายพุดเองเป็นผู้เอาดาบขว้างกระบือ เมื่อภรรยาทราบแล้วก็หยุดด่า กระบือป่วยบาดแผลอยู่ได้ ๓-๔ วัน กระบือก็ขาดใจตาย ต่อมาประมาณปีเศษวันหนึ่งนายพุดไปไถนาเท้าของนายพุดไปสดุดตอไม้เข้า เกิดเป็นแผลขึ้นที่เท้า รักษาอย่างไรแผลก็ไม่หาย แผลกำเริบเป็นพิษมากขึ้นทุกวัน เมื่อนายพุดใกล้ตายนั้น ก็มีกิริยาอาการให้ดิ้นรนกระวนกระวายทนทุกขเวทนาเหมือนเมื่อกระบือถูกดาบขว้างฉะนั้น แล้วนายพุดจึงขาดใจตายไปตามยถากรรม

สร้างศาลาเวลาขัดสน เห็นผลทันตา

วันที่ ๒๐ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๕ ตรงกับวันเสาร์ เดือน ๓ ขึ้น ๙ ค่ำ ปีจอ จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๘๔

นายเหลือ ถนนพระราม ๔ จังหวัดพระนคร มาเล่าให้นายพันโท พระพินิจสารา ฟังว่า เมื่อพุทธศักราช ๒๔๖๐ นายเหลือได้ทราบความจากขุนเกษมกำนัน (นอกราชการ) บ้านอยู่ตำบลคลองเปรมประชากร หาเลี้ยงชีพในการซื้ออิฐขาย ขุนเกษมกำนันเล่าให้นายเหลือฟังว่า เมื่อพระพุทธศักราช ๒๔๕๙ มัคนายกวัดเทียนถวายมาบอกบุญเรี่ยไรแก่ขุนเกษมว่า จะสร้างศาลาที่วัดเทียนถวายหลังหนึ่ง เวลานั้นขุนเกษมก็ขัดสนมีเงินอยู่เพียง ๓๐ บาทเท่านั้น แต่ด้วยกำลังศรัทธาแก่กล้าก็สละทรัพย์ ๒๐ บาทเข้าส่วนในการสร้างศาลา เมื่อขุนเกษมส่งเงิน ๒๐ บาทให้แก่ผู้มาเรี่ยไรไปแล้ว ฝ่ายมารดาภรรยากับทั้งภรรยาช่วยกันบ่นว่าไม่รู้จัก

ความยากจน ทำเป็นคนใจบุญมีเงินอยู่ ๓๐ บาท เข้าเรี่ยไรถึง ๒๐ บาท เหลืออยู่ ๑๐ บาท ใช้ไม่กี่วันก็จะหมดแล้วจะได้เงินที่ไหนมาใช้ต่อไป ขุนเกษมไม่โต้ตอบอย่างไร นิ่งเฉยเสีย ด้วยมีใจเลื่อมใสมั่นคงอยู่แล้ว อยู่มาประมาณ๑๕วัน คนที่ทำการอยู่ในบ้านท่านเจ้าพระยาอภัยภูเบศร์มาหาขุนเกษมบอกว่า ให้จัดอิฐไปส่งที่บ้านท่านเจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ ๕๐,๐๐๐ แผ่นเศษ ด้วยท่านต้องการจะทำการก่อสร้าง ขุนเกษมมีความยินดีมาก จึงรีบจัดซื้ออิฐบรรทุกเรือไปส่งโดยเร็ว ในจำนวนอิฐ ๕๐,๐๐๐ แผ่นเศษนั้น ขุนเกษมคิดหักเงินค่าที่ซื้อเชื่ออิฐเขาแลค่าใช้จ่ายในการนำอิฐไปส่งเสร็จแล้ว ยังคงมีกำไรอยู่ถึง ๒๐๐ บาทเศษ แต่ก่อนมาขุนเกษมมีเรือสำหรับบรรทุกอิฐอยู่ลำเดียว ครั้นเมื่อส่งอิฐเมื่อคราวที่แล้วได้กำไรถึง ๒๐๐ บาทเศษ จึงจัดซื้อเรืออีก ๒ ลำ รวมเป็น ๓ ลำด้วยกัน นับว่าได้กำไรเพิ่มเติมขึ้นอีก ต่อมาขุนเกษมได้สร้างเตาสำหรับเผาอิฐเป็นส่วนของตน และมีความเจริญต่อมาจนบัดนี้แล ขุนเกษมได้พูดว่า ที่ขุนเกษมได้บริจาคทรัพย์เข้าส่วนสร้างศาลา ในเวลาขัดสนก็ได้ผลในปัจจุบันทันด่วนดังนี้ เป็นเหตุทำให้ขุนเกษมบังเกิดความปีติยินดีในการบริจาคทานขึ้นอีกมาก แลเป็นที่หวังอุ่นใจของขุนเกษมสืบไป

ด่าพระ ร้อนหน้าอกจนตาย

วันที่ ๒๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๖ ตรงกับวันจันทร์ เดือน ๑๒ แรม ๔ ค่ำ ปีกุน เบญจศก จุลศักราช ๑๒๘๕

นายเชยอายุ ๕๘ ปี บ้านอยู่บางคณฑี หมู่ที่ ๘ อำเภอบางคณฑี จังหวัดสมุทรสงคราม มาหานายพันโท พระพินิจสารา นายเชยเล่านิทาน

ให้ฟังบทหนึ่งว่า โดยประมาณ ๑๐ ปีเศษมาแล้ว หลวงวิจารณ์ ฯ มีหน้าที่เป็นกรรมการจังหวัด บ้านอยู่ตำบลเจ็ดเสมียน จังหวัดราชบุรี หลวงวิจารณ์ ฯ มีหน้าที่ราชการเป็นผู้ตรวจตามวัดต่าง ๆ และสอบถามความรู้พระสงฆ์สามเณร ถ้าพระสงฆ์สามเณรรูปใดตอบถูกต้องตามข้อถามก็ดีอยู่ ถ้าตอบเคลื่อนคลาดด้วยมีความรู้ไม่เพียงพอ หลวงวิจารณ์ ฯ ก็ใช้วาจาหยาบคายดุว่าพระสงฆ์สามเณร ด้วยถ้อยคำต่าง ๆ ไม่มีความเคารพ หลวงวิจารณ์ ฯ เคยมาตรวจตามวัดในท้องที่แขวงอำเภอบางคณฑีอยู่เนือง ๆ นายเชยจึงได้ทราบ และหลวงวิจารณ์ ฯ นี้มักชอบขอสิ่งของของพระสงฆ์ตามวัดที่ไปตรวจ ถ้าท่านให้ตามขอก็เป็นการดี ถ้าไม่ให้ก็ไม่เป็นที่พอใจอยู่ข้างลำบากแก่พระสงฆ์ ครั้นต่อมาอายุหลวงวิจารณ์ ฯ ได้ประมาณ ๕๐ ปีเศษ ก็เกิดมีการป่วยเป็นไข้อยู่ที่บ้านเจ็ดเสมียน ได้หาแพทย์มาพยาบาลรักษา อาการป่วยก็ไม่คลาย เมื่อป่วยมีอาการให้ร้อนที่หน้าอกเป็นกำลังเหลือที่จะทน หลวงวิจารณ์ ฯ ได้บอกกับบุตรภรรยาและญาติขอให้ช่วยตักน้ำมารดลงที่หน้าอกอยู่เสมอ จึงพอผ่อนเย็นได้บ้าง ถ้าหยุดรดน้ำก็ให้ร้อนอีก รดน้ำจนที่พื้นดินใต้ถุนตรงที่หลวงวิจารณ์ ฯ นอนนั้นเป็นบ่อ แพทย์ให้กินยาแก้ร้อนก็ไม่หาย หลวงวิจารณ์ ฯ ก็ร้องครวญครางบ่นว่าร้อนเหลือที่จะทนทาน แต่ทนทุกข์ทรมานต้องรดน้ำที่หน้าอกอยู่เสมอนั้น จนบุตรภรรยาญาติก็ต่างอิดหนาระอาใจ แต่ด้วยความจำเป็นก็ต้องช่วยปฏิบัติอยู่ได้ประมาณปีเศษ หลวงวิจารณ์ ฯ จึงถึงแก่กรรม และเมื่อทำการปลงศพแล้ว บุตรภรรยาญาติฝ่ายหลวงวิจารณ์ ฯ ก็อพยพครอบครัวกระจัดกระจายไปจากภูมิลำเนาเดิม ไม่ทราบว่าไปอยู่ที่ไหน

เป็นพะทำมะรงใกล้ตายเอาหวายมาทำกิริยาให้เฆี่ยน

นางพลับหมอนวดได้ทราบว่า ชื่อพะทำมะรงนวม ครั้งพระยาอุทัย (รอด) เป็นผู้ว่าราชการเมืองอุทัยธานี พะทำมะรงคนนี้ดุร้ายมาก เมื่อนอนป่วยอาการหนัก ได้เรียกให้เอาหวายมาจุ่มน้ำทำกิริยาโกรธ แล้วร้องว่าให้เฆี่ยนเข้า ๆ แล้วพะทำมะรงนวมก็ขาดใจตาย

คิดขโมยกระบือไปเห็นเหตุการณ์จึงกลับตัวได้

อีกเรื่องหนึ่ง นางพลับหมอนวดได้ทราบว่า นายเอี่ยม บ้านคุ้งสำเภา จังหวัดชัยนาท ได้เล่าเรื่องให้นางเหรียญบุตรของนางพลับฟัง ด้วยเหตุนายเอี่ยมได้มาอาศัยแพของนางเหรียญอยู่ ว่าแต่ครั้งก่อนนายเอี่ยมยังเป็นหนุ่มได้คบเพื่อนบ้านเป็นนักเลงลักกระบือ ครั้งหนึ่งเวลากลางคืน นายเอี่ยมกับพวกเพื่อนได้ไปซุ่มอยู่ที่บ้านแห่งหนึ่ง เพื่อจะลักกระบือที่บ้านนั้นไปซุ่มอยู่ ๒ คืนก็ยังไม่มีโอกาสที่จะลัก ครั้นคืนวันที่ ๓ ก็เข้าไปซุ่มอยู่อีกคืนวันนั้นได้ยินเสียงเป็นคนเฆี่ยนคนดังขวับ ๆ นายเอี่ยมเข้าใจว่า คงมีขโมยมาลักกระบือไปได้แล้ว มันจึงตีเตือนกระบือให้เดินเร็ว และเสียงขวับ ๆ สักประเดี๋ยวก็ได้ยินเสียงคนที่เป็นเจ้าของกระบือในบ้านนั้นร้องไห้ขึ้นเซ็งแซ่ นายเอี่ยมจึงรู้ว่าคนตาย นายเอี่ยมคิดขึ้นได้ว่าคนที่ตายนั้นคงทำบาปกรรมไว้ และที่ได้ยินเสียงเฆี่ยนขวับ ๆ นั้น คงเป็นเจ้ากรรมนายเวรมาจับกุมคนที่ตายนั้นไป นายเอี่ยมมีใจหวาดเสียวมากคิดเกรงกลัวบาปขึ้นได้ในเวลานั้นว่า เราจะไม่เป็นขโมยอีกต่อไป ตั้งใจค้าขายหากินทางสุจริตก็เป็นสุขอยู่

ชอบฆ่าเต่ากินสลบไป

อีกเรื่องหนึ่ง นายเอี่ยมได้เล่าให้นางเหรียญฟังว่า เพื่อนของนายเอี่ยมคนหนึ่งชอบฆ่าเต่ากินเนือง ๆ แต่เมื่อฆ่าเต่ากินแล้วก็ก่อพระเจดีย์ทรายองค์หนึ่งทุก ๆ ครั้งที่ฆ่าเต่า อยู่มาเพื่อนของนายเอี่ยมป่วยอาการหนักถึงกับสลบไป ครั้นกลับฟื้นขึ้นหายป่วยแล้ว จึงเล่าให้ฟังว่า เมื่อสลบไปนั้น มีคนสี่คนมาคุมตัวไปยังเมืองนรก พระยายมราชว่าพวกเต่ามาร้องทุกข์ว่าเจ้าฆ่าเต่ากินมาหนักหนา จึงต้องจับตัวเจ้ามาชำระ เพื่อนของนายเอี่ยมให้การแก้ว่าที่ฆ่าเต่ากินมากนั้นจริงตามข้อหา แต่เมื่อฆ่ากินแล้วก็ได้ก่อพระเจดีย์ทรายให้ทุกครั้งที่ฆ่าเต่ากิน พระยายมราชว่าแก่เต่าว่า เขาได้ก่อพระเจดีย์ทรายให้ทุกครั้งที่ฆ่า และเวลานี้เขายังไม่ถึงกำหนดกรรมมรณะ จึงปล่อยตัวให้เพื่อนของนายเอี่ยมได้คืนกลับมาก่อน

ด่ามารดา เกิดหนอนในปาก

นางผ่อง เมรยากร เล่าให้ฟังว่า นางพล้อย บุตรท่านหมอสุข บ้านอยู่ตรอกพระยาสุนทรพิมล จังหวัดพระนคร เล่าความแก่นางผ่องว่า หญิงชื่อเขียนเป็นเชื้อผู้ดี แต่วาจาหยาบมาตั้งแต่ยังเป็นสาว ถึงแก่ด่ามารดาเป็นคำหยาบต่าง ๆ ต่อมาประมาณนานปี จนนางเขียนมีบุตรหลายคน ก็ยังไม่งดเว้นวาจาหยาบ ด้วยผลบาปนั้นจึงเกิดโรคขึ้นในปาก เมื่อเวลารับประทานอาหารแล้วให้คันตามริมฝีปาก นั่งเกาไปถูไปไม่ได้หยุด ต่อมาก็เกิดแผลขึ้นในปาก อาหารที่เผ็ดร้อนก็รับประทานไม่ได้ เป็นดังนี้มาหลายปี อาการที่เป็นแผลในปากก็เปื่อยทวีมากขึ้น อาหารที่รับประทานก็ลดน้อยถอยลง ๆ แพทย์ประกอบยารักษาก็ไม่หาย ต่อมาเมื่อใกล้จะถึงมรณกรรมก็เกิดกิมิชาติหมู่หนอนขึ้นในปาก หนอนนั้นปากดำ ๆ ต้องจ้างหญิงคนหนึ่งเดือนละ ๑๐

บาท ไว้สำหรับเป็นผู้ตรวจแผลในปาก ถ้าหนอนโผล่ออกมาหญิงลูกจ้างก็เอาปากคีบ ๆ หนอนออกมาทิ้ง ต้องทำดังนี้เสมอ เวลารับประทานอาหารแสนลำบาก อาหารที่เผ็ดร้อนก็รับประทานไม่ได้ กำลังก็ลดน้อยถอยลงทุกที ในปากก็มีแต่น้ำเลือด หนอง มีกลิ่นเหม็นเน่า ใครเข้าใกล้ก็รังเกียจเกลียดชัง ตั้งแต่เกิดหนอนขึ้นในปากแล้ว ก็ทนทุกขเวทนาอยู่ได้ประมาณ ๒ เดือน ก็ถึงแก่มรณกรรม ผู้ที่กล่าวคำผรุสวาทหยาบช้าต่าง ๆ ก็มีโทษอยู่แล้ว ยังซ้ำกล่าวคำหยาบด่ามารดาผู้มีพระคุณอีกด้วย จึงเป็นครุกรรมเกิดเวรสนองแก่ตนให้เห็นโทษในปัจจุบันดังนี้

ด่ามารดา ตัวเหม็นประดุจซากศพ

วันที่ ๑๗ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๖๕ ตรงกับวันอาทิตย์ เดือนอ้าย แรม ๑๔ ค่ำ ปีจอ จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๘๔

นางผ่อง เมรยากร เล่าให้ฟังว่า นางนิ่ม อายุ ๗๐ ปี เป็นภรรยาหลวงกันภยุบาท เป็นมารดาของสามีนางผ่อง เล่าความให้นางผ่องฟังว่า พี่สาวของนางพลอยที่เป็นญาติของสามีนางผ่องนั้น ครั้งหนึ่ง มารดาของพี่สาวนางพลอยทะเลาะกับพี่สาวนางพลอย มารดาพูดว่า กูเลี้ยงมึงมาตั้งแต่ตีนเท่าฝาหอยยังอกตัญญูไม่รู้คุณของกู พี่สาวของนางพลอยตอบมารดาว่า แม่นี่แกพิลึกแกจะเอาบุญเอาคุณอะไรกับข้า แกก็เลี้ยงข้า ๆ ก็เลี้ยงลูกข้า แกจะมาเอาบุญคุณอะไรกัน ครั้นต่อมาพี่สาวของนางพลอยคลอดบุตรบุตรก็ตาย ต่อมาพี่สาวของนางพลอยป่วยอยู่ในห้องแห่งหนึ่ง เมื่อมีอาการป่วยหนัก ผู้ที่เข้าไปเยี่ยมบ่นกันว่า พอโผล่เข้าไปในห้องก็เหม็นประดุจซากศพ แล้วต่อมาพี่สาวของนางพลอยถึงแก่มรณกรรม มีเสียงพูดกันว่า พี่สาวของนางพลอย

เมื่อยังไม่ทันตายมีกลิ่นเหม็นเกินธรรมดา คงเป็นด้วยกล่าววาจาหยาบและอกตัญญูต่อมารดา จึงเป็นดังนั้น

คนสอพลอเวลาตายมีสุนัขมาแย่งชิงศพ

วันที่ ๑๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๖๕ ตรงวันจันทร์ เดือน ๒ ขึ้น ๑ ค่ำ ปีจอ จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๘๔

นางผ่อง เมรยากร เล่าให้ฟังว่า ประมาณ ๓๐ ปีเศษมาแล้ว นางผ่องทราบว่าหญิงชื่อพลับ บ้านอยู่บางขุนพรหม จังหวัดพระนคร นางพลับอยู่ในบ้านพระประมวลเก่า นายมดก็อาศัยอยู่ในบ้านนี้เหมือนกัน วันหนึ่ง นางพลับฟ้องต่อคุณหญิงอิ่มว่า นายมดถ่ายอุจจาระรดสะพานท่าน้ำ คุณหญิงอิ่มโกรธก็สั่งให้นายมดไปล้างสะพาน ความจริงนายมดก็ไปถ่ายอุจจาระจริงด้วยท้องเสีย แต่หาได้ราดเปื้อนสะพานดุจนางพลับฟ้องไม่ นายมดก็ต้องไปล้างตามคำสั่ง เมื่อไปล้างก็ไม่มีอุจจาระเปื้อนตักน้ำมารดสะพานเปล่าๆ นางพลับผู้นี้เป็นคนช่างฟ้องเล็กฟ้องน้อยจริงบ้างเท็จบ้างดังนี้เนืองๆ เพื่อหาความชอบต่อนายในทางส่อเสียด ต่อมานางพลับป่วยเป็นโรคท้องร่วงไปสงทุกข์แล้วเดินกลับมาให้เวียนศีรษะก็ล้มลง แต่นั้นมา อาการป่วยก็กำเริบขึ้นในท้องกระเสาะกระแสะอาหารรับประทานไม่ค่อยได้ให้อ่อนเพลีย ป่วยอยู่ได้ประมาณเดือนเศษ หรือสองเดือน นางพลับก็ถึงแก่มรณกรรม อายุประมาณ ๕๐ ปีเศษ ไว้ศพสวด ๒–๓ คืน เมื่อยกศพไปจะเผาที่วัดสารพัดช่าง สัปเหร่อเขายกศพเอามาวางไว้ยังไม่ทันจะลงหีบ เวลานั้นมีสุนัขมากตัวไม่ทราบว่ามาแต่ไหน มากผิดปกติมาล้อมศพจะแย่งกันกิน ช่วยกันไล่

ไม่ทัน สุนัขตัวหนึ่ง ตรงเข้ามากัดที่แก้มนางพลับ ขาดไปข้างหนึ่งเป็นอัศจรรย์ผิดกว่าศพอื่น ๆ ซึ่งไม่เคยมีสุนัขมาแย่งชิงกันเช่นนี้

ลักฉ้อโกงเป็นพยานเท็จ ถูกฟ้าผ่าตาย

วันที่ ๑๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๖๕ ตรงวันศุกร์ เดือน ๑ แรม ๑๒ ค่ำ ปีจอ จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๘๔

นางวินิจ สิทธาภา เล่าให้นายพันโท พระพินิจสารา ฟังว่า เมื่อนางวินิจไปอยู่เมืองปราจีนบุรี ประมาณ ๗–๘ ปีมาแล้ว นางวินิจได้ทราบว่านายเบี้ยว บ้านคลองวัว จังหวัดปราจีนบุรี เป็นผู้ประพฤติทุจริตหากินทางเป็นโจรผู้ร้าย ลักฉกฉ้อโกงทั้งเป็นพยานเท็จและลักโค กระบือ ปล้นชิงต้องจำคุกตะรางมาหลายครั้งหลายหน ชาวบ้านได้ทราบเหตุผลด้วยกันมาก ต่อมาครั้งหนึ่ง นายเบี้ยวมีคดีเกี่ยวข้องต้องจำขังอยู่ที่ตะรางเมืองปราจีนบุรี ครั้นพ้นโทษแล้วก็มาอยู่บ้านคลองวัวได้ประมาณ ๗ วัน นายเบี้ยวไปช่วยภรรยาไถนา ครั้นเวลาบ่ายฝนตกพรำ ๆ ฟ้าก็ผ่าลงมาถูกนายเบี้ยวกำลังถือคันไถอยู่ และถูกกระบือที่ไถนานั้นด้วยตายด้วยกันเป็น ๒ ศพ ที่ตัวนายเบี้ยวนั้นดำเป็นตอตะโก ผู้ที่ทำบาป ๆ ย่อมสนองให้เห็นประจักษ์ในปัจจุบันดังนี้

พ่อตายไปเกิดเป็นสัตว์อยู่ที่บ้านของบุตร

เรื่องนายยกเหา

เจ้าคุณรัตนธัชมุนี (อิสฺสรญาโณ)

วัดบวรนิเวศ กรุณาบันทึกส่งมาให้

ในบ้านสวนใหม่ ตำบลเกาะยอ จังหวัดสงขลา มีสุภาพบุรุษคนหนึ่งชื่อนายยกเหาเป็นคนสุภาพเรียบร้อย คนโดยมากนับถือ ได้ยินว่าแกปรารถนาพุทธภูมิด้วย เมื่ออายุแก่กลาง ๆ คน ขนาด ๔๕–๕๐ ปี แกเจ็บตาย เมื่อใกล้จะตาย มีคนไปเยี่ยมแกมาก ลูกเมียพากันร้องไห้ แกยังเทศน์สอนเขาว่าอย่าร้องไห้ให้ถือเอาแกเป็นตัวอย่าง คนเกิดมาแล้ว ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา เกิดมาแล้วก็ต้องตายอย่างนี้แหละ แล้วแกก็ดับจิตไป เมื่อแกตายแล้วประมาณ ๑๐ ปีเศษ มีหญิงคนหนึ่งอายุประมาณ ๑๗–๑๘ ปี อยู่บ้านห่างกันมากชื่อนางคิ้ม มีอาชีพทางปอกสับปะรดขาย วันหนึ่งแกปอกสับปะรด เผอิญมีดแฉลบไปถูกเอาที่เท้ากลายเป็นบาดทะพิษ เลยล้มเจ็บลงเพราะพิษของบาดแผลที่ถูกมีดบาด ปรากฏว่า แกรู้สึกร้อนหน้าอกเป็นกำลังนอนสลบไปหลายวัน ขณะที่นางสลบอยู่นั้นปรากฏว่าได้นิมิตฝันว่านางไปเที่ยว เวลาที่เดินไปเที่ยว ได้เห็นคนกำลังเสวยสุขและทุกข์กันอยู่ แม้แต่คนที่ตายไปก่อนนางคิ้มเกิดก็ได้เล่าให้นางฟังว่า คนนั้นเสวยสุขอยู่อย่างนั้น ๆ เพราะความดีที่แกทำไว้ คนที่ได้เสวยทุกข์อยู่ เพราะความชั่วที่แกทำไว้ เมื่อนางได้ฟังคำพูดของพวกเหล่านั้นเล่าให้ฟัง นางจำได้ทุกอย่างที่

ผู้เสวยสุขและทุกข์บอก นางจำได้ทั้งชื่อรูปพรรณสัณฐาน ต่อมานางรู้สึกตัวตื่นขึ้น ได้เล่าให้ญาติพี่น้องฟังโดยตลอดว่า

เมื่อเที่ยวไปได้พบบุรุษคนหนึ่งอายุกลางคน (คือนายยกเหาที่ได้ออกชื่อมาแล้วข้างต้นนั้นเอง) ติดเครื่องพันธนาการ แกสั่งว่าเมื่อกลับไปแล้วอย่าไปคบกับลูกสาวของแก เพราะมันไม่มีเมตตากรุณาต่อสัตว์อื่น เมื่อแกตาย เวลาจะสิ้นใจสุนัขหอนขึ้น จิตเลยไปประหวัดในเสียงสุนัข เลยไปเกิดเป็นสุนัขแดงอยู่ ๓ ปี เมื่อยังเป็นลูกสุนัข ขึ้นไปบนเรือนด้วยสำคัญว่าเรือนของตัว นึกว่าจะได้กินข้าว แต่ลูกสาวทุบตีบ้าง ฉวยคอซัดลงมาบ้างไม่เคยได้กินเลย แต่ถ้าคราวไหนขึ้นไปบนเรือนพบภรรยาหรือบุตรชายจึงได้กิน ลูกชายเคยห้ามพี่สาวว่า อย่าไปทำอย่างนั้น ควรจะเอ็นดูมันบ้าง ลูกสาวก็ไม่ฟังยังทำอย่างเดิม เกิดเป็นสุนัขอยู่ ๓ ปี ได้กินข้าวอิ่มหนเดียวเมื่อคราวแต่งงานบ่าวสาว มีบุรุษคนหนึ่งชื่อนายซ้าย เอาอาหารให้กินอิ่มเมื่อกินอิ่มแล้วไปนอนเอาหัวพาดบันไดบ้านนายเฉ้ยไล่ ตายแล้วมีคนเอาไปทิ้ง

เมื่อตายจากสุนัขแล้วมาเกิดติดพันธนาการอยู่นี่แหละ นางคิ้มถามว่าที่ติดพันธนาการเพราะกรรมอะไร แกบอกว่าเพราะกินที่สวนเขา คือ สวนของนายซ้ายผู้ให้อาหารกิน เมื่อเป็นสุนัขอยู่นั้นเอง นางคิ้มถามว่า เมื่อไรจะหลุด แกบอกว่าเจ้าของสวนเขายังไม่ตาย ยังไม่ได้ชำระกัน เมื่อชำระกันแล้วก็คงจะหลุดพ้นไปได้

นายเอียดลูกชายของนายยกเหานั้น เป็นคนเฉลียวฉลาดมาก พอรู้ว่านางคิ้มเล่าให้คนฟังว่า บิดาเธอเกิดเป็นสุนัข และตายจากสุนัขไปติดพันธนาการอยู่ดังกล่าวมาแล้ว เธอก็เอากระดาษฟุลสแก๊ปดินสอไปถาม จดเอา

คำพูดของนางคิ้มไว้ เธอได้จดไว้ทุกอย่าง ตามคำของนางคิ้มเล่าให้ฟัง นายเอียดยังซักไซ้ว่าบิดาของเธอรูปพรรณสัณฐานอย่างไร นางคิ้มก็บอกว่าตัวขาวเป็นคนล่ำสัน อายุประมาณกลางคน เธอย้อนถามอีกว่า มีตำหนิแผลอะไร ที่ไหนบ้าง นางคิ้มตอบว่าเป็นแผลเป็นอยู่ที่ขมับเบื้องขวา นายเอียดบอกว่าเขาเองหรือแม้แต่แม่ของเขาก็จำไม่ได้เสียแล้วว่าบิดามีแผลเป็นอยู่ที่ขมับขวา เมื่อนางคิ้มบอกขึ้นก็นึกได้

เมื่อข้าพเจ้าออกไปสงขลา คนอื่น ๆ เล่าให้ฟัง และนายเอียดลูกนายยกเหา เมื่อกลับไปบ้านตรวจดูเขตสวน ตามที่บิดาบอกว่ากินที่สวนเขาเข้าไป ก็จริงอย่างที่บิดาเขาบอก ซึ่งก่อนจากนั้นเขาไม่ได้รู้มาเลย คือ ต้นสวนอยู่ริมทะเล ปลายสวนขึ้นภูเขา ไปกินที่เขาที่ปลายสวนบนภูเขานั่นเอง

นี่เป็นคำที่นายเอียดเล่าให้ฟังเองและเขารับรองว่า นางคิ้มพูดนั้นจริงทั้งหมดไม่เคลื่อนคลาดเลย และเขาบอกว่า เมื่อบิดาเขาตาย นางคิ้มจะเกิดแล้วหรือไม่ เขาจำไม่ได้แต่ไม่เคยไปบ้านเขาเลย

อรรถาธิบายพร้อมทั้งนิทานสาธกเรื่องกรรมจำแนกสัตว์ให้เป็นต่าง ๆ กันโดยย่อนี้ หวังว่าจะเป็นเครื่องเกื้อกูลแก่กุศลสัมมาปฏิบัติของผู้สนใจและไม่ประมาทตามสมควร แม้ตั้งสัจจาธิษฐานว่าจะทำแต่กรรมดีตามความสามารถ จะไม่ทำกรรมชั่วอย่างเด็ดขาดดังนี้ ผลดีและความสุขก็จะตามสนองตามสมควร ถ้าท่านคอยสังเกตจะเห็นได้ด้วยตนเอง แต่คนอ่อนปัญญามักไม่เห็นผลดีที่ประณีต เช่น ใจสูงสะอาด เมตตากรุณา สามารถร่างกายสมบูรณ์ ทรัพย์ไม่วิบัติเหล่านี้ โดยมากมักเห็นผลดีหยาบ ๆ เช่น การได้ลาภ ได้ยศ สรรเสริญ ความสนุกเจือทุกข์ แต่เข้าใจว่าสุขเพราะไม่รู้จักสุขจริง ๆ แต่ผลดีหยาบ ๆ นั้น เป็นของแท้ก็มี เป็นของเทียมก็มี

เพราะเหตุนี้ขอเชิญชวนทุกท่านที่ได้อ่านฟังแล้ว น้อมใจนึกถึงคุณพระรัตนตรัย คือ พระพุทธรัตนะ พระธรรมรัตนะ พระสังฆรัตนะมาก ๆ ให้เกิดปัญญาแก่กล้าสามารถ เห็นทั้งผลดีและความสุขที่เป็นภายใน ตลอดถึงผลดีภายนอกแล้วทำชีวิตให้เป็นสาระทั่วกันเทอญ

พิมพ์ที่ชวนพิมพ์ 112-116 ถนนบริพัตร บ้านบาตร กรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2517 นายชวน ศรีสงคราม ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา โทร. 810541